

Onsdagen den 29 oktober

Kl. 19.30

*Allmänpolitisk
debatt*

Förhandlingarna leddes till en början av fru tredje vice talmannen.

§ 1 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Fru TROEDSSON (m):

Fru talman! I olika sammanhang talas det om angelägenheten i att minska den statliga styrningen av kommunerna och i stället försöka breda och fördjupa den kommunala självbestämmanderätten. Flera utredningar med det här syftet klart uttalat har också tillsatts under senare år. I åter andra statliga utredningar framhålls det angelägna i att också statsbidragen utformas så, att de ger den enskilda kommunen så stor rörelsefrihet som möjligt. Detta har varit en utveckling som det funnits all anledning att hälsa med glädje och tillfredsställelse.

Desto större blir besvikelsen över det steg i motsatt riktning som överenskommelsen mellan regeringen och Kommunförbundets förhandlingsdelegations majoritet innebär när det gäller utbyggnaden av den kommunala barnomsorgen.

Kommunerna förutsätts enligt denna under en femårsperiod bygga 150 000 institutionsplatser – 100 000 i daghem och 50 000 i fritidshem – samtidigt som de enligt regeringens bud bara skulle anordna 5 000 familjedaghemplatser. Nu ändrades detta visserligen i överenskommelsen till att familjedaghemmen förutsätts byggas ut enligt den bedömning som görs lokalt i varje kommun. Men skillnaden torde i praktiken bli härfin. Som allmän riktlinje anges nämligen att kommunerna under den aktuella femårsperioden "genom utbyggnad av daghem" behöver nå upp till ca 80 % av platsbehovet. Detta således helt oberoende av hur behovet fördelar sig i de enskilda kommunerna, helt oberoende av barnens behov och föräldrarnas önskemål. Och detta även om köerna till familjedaghemmen skulle vara väl så långa som till daghemmen, vilket de är t. ex. i min hemkommun.

Resultatet av en ensidig satsning på daghemmen skulle inte bara innebära mindre valfrihet och avsevärt högre kostnader totalt sett. Hur går det för de föräldrar som av olika anledningar inte kan utnyttja daghemmen därför att de har obekvämt arbetstid, arbetar skift, bor illa till eller har barn som av olika anledningar behöver den lugnare miljö som ett familjedaghem kan erbjuda? De här familjerna riskerar att få betydligt sämre möjligheter än andra att få sitt behov av barntillsyn tillgodosett. Det betyder att den kommunala likställighetsprincipen skulle få svårt att upprätthållas.

Fru talman! Det vackra talet om vidgad kommunal självbestämmanderätt blir lätt tomma ord om utrymmet för självbestämmanderätten skulle strypas åt på detta för kommunerna och dess invånare så utomordentligt viktiga område. Resultatet av en sådan statlig styrning skulle bli särskilt bekymmersamt i det prekära ekonomiska läge som de flesta kommuner befinner sig i. Skall kommunerna framgent kunna ge en fullgod service, inte bara åt barnfamiljerna utan också åt pensionärer, handikappade och andra grupper som har all anledning att ställa krav på kommunala insatser, så är det väl ändå en grundläggande förutsättning att kommunerna får möjlighet att välja de alternativ som bedöms vara bäst.

Överenskommelsen innehåller dessutom en punkt som är ganska anmärkningsvärd. Jag syftar då på det den 1 juli i år införda statsbidraget till deltidsskola för fyra- och femåringar med särskilda behov. Detta driftbidrag föreslås nämligen helt slopas från den 1 januari 1977, trots att behovet av utbyggnad av den verksamheten torde vara om möjligt än mer markant än behovet av utbyggnad av barnomsorgen i övrigt. En sådan ryckighet i statsbidragsgivningen till nackdel för de barn som kanske bäst behöver de sociala omsorgerna är inte precis ägnad att underlätta kommunernas långsiktiga planering.

Men skulle då inte budet till kommunerna innebära en vidgad ekonomisk rörelsefrihet? Statsbidragen till främst daghemmen skulle ju avsevärt förbättras, i första hand för de platser som tillkommer från 1976. Men ett faktum är att många kommuner torde få betala det mesta själva. Försiktiga beräkningar i en medelstor kommun, som satsat och tänkt satsa på en parallell utbyggnad av daghem och familjedaghem, ger följande vid handen – beräkningarna är utförda efter nu gällande utbyggnadsplaner:

För år 1977 då överenskommelsen avses träda i kraft skulle det innebära att en socialavgift på 1 % infördes. Detta skulle på de kommunalanställdas löner innebära en kostnad på 700 000 kr. Samtidigt skulle bortfallna statsbidrag för deltidsskolorna kosta 130 000 kr., vilket alltså gör en total kostnad för kommunerna på 830 000 kr.

Mot detta skall ställas ökade statsbidrag till daghem, familjedaghem och fritidshem med omkring 820 000 kr., alltså ett lägre belopp än vad kommunens kostnader skulle uppgå till.

Men inte nog med detta. Den förutsatta starka inriktningen på daghem torde också tvinga fram en omplanering så att planerade familjedaghemplatser byts ut mot spädbarns- och koltbarnsplatser i daghem. Eftersom dessa trots de höjda statsbidragen ställer sig betydligt dyrare skulle det totalt leda till en försämrad budget mot planerat 1977 på över 100 000 kr.

Två år framåt i tiden, 1979, höjs socialavgiften ytterligare. Den skulle då uppgå till 1,6 %. Då drabbas kommunerna också av den urgröpning som den höjda socialavgiften innebär för kommunernas skatteunderlag. Resultatet torde i det här fallet bli en försämring av budgeten mot planerat

på över 1 milj. kr. Det är mycket pengar i en ganska liten kommun. 1979 skulle förhållandena ännu mer förvärras.

Dessa försiktiga beräkningar pekar inte på någon särskilt god utgångspunkt för den ytterligare starka satsning på daghemmen som förutsatts.

Fru talman! Från moderata samlingspartiets sida har uppgörelsen inte kunnat biträdas. Vad krävs då i stället?

Låt oss för det första slå fast att endast om vi först får ett mer rättvist utformat familjestöd kan vi få ett begrepp om hur stort det verkliga behovet av barn tillsyn är och hur det är fördelat mellan olika barn tillsynsformer. Risken för avsevärda felinvesteringar är naturligtvis utomordentligt stor om man först skall bygga i kapp bristen och först därefter ge valfrihet. Fru Mogård kommer att längre fram i debatten närmare gå in på hur man skall ge barnfamiljerna en verklig valfrihet.

För det andra vill vi starkt stryka under vikten av att det behov av kommunal barnomsorg som därefter skulle visa sig föreligga snarast möjligt måste täckas. Men också här krävs neutralitet från statsmakternas sida.

Ett sätt vore att låta statsbidragen till daghemmen och fritidshemmen, liksom till familjedaghemmen, utgå med en bestämd andel av kommunens bruttokostnader för verksamheten. Ett sådant statsbidrag skulle också utgöra en kvalitetsstimulans för kommunerna.

För det tredje måste kommunerna vid den planmässiga utbyggnaden få full frihet att göra den fördelning på olika tänkbara vårdformer som bedöms bäst motsvara barnens behov och föräldrarnas önskemål.

Låt mig till sist, fru talman, få uttrycka en förhoppning att det trots allt skall visa sig finnas resonans här i kammaren för en familjepolitik som i sin helhet inriktas mot allt större valfrihet för barnen, för föräldrarna och för kommunerna. Det om något skulle vara att ha känselspröten hos den snigel som statsministern Palme talade om tidigare i dag inriktade mot framtiden.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Fru talman! Jag skulle vilja säga till fru Troedsson – jag har inte för avsikt att gå i polemik mot henne – att såvitt jag inte är fel underrättad har det inte ingåtts någon överenskommelse i fråga om finansieringen av barnomsorgen. Förslaget har inte biträtts av vare sig centern eller folkpartiet, så det är enbart regeringens förslag som fru Troedsson lägger till grund för sitt antagande.

Fru talman! I det här skedet av remissdebatten vill jag uppehålla mig vid en väsentlig fråga som upplevs av den enskilde medborgaren med oro och bekymmer. Det är de ständiga prisstegringarna på de varor och tjänster som hör till livets nödtorft. Det är framför allt i fråga om livsmedel och kläder som prisstegringarna upplevts hårdast av den enskilde medborgaren. Inte minst låginkomsttagarna, barnfamiljerna och pensionärerna sitter i kläm i prisstegringskarusellen. Det är visserligen riktigt att låginkomstgrupperna erhöll en relativt sett kraftig lönehöjning i den

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

senaste lönerörelsen, men förbättringarna håller på att ätas upp av inflationsutvecklingen, som tar sig uttryck i ständigt ökade priser på varor och tjänster. Det finns all anledning att verkligen på allvar söka komma till rätta med inflationsutvecklingen. Medborgarna har rätt att ställa krav på riksdagen, regeringen, fackföreningsrörelsen och näringslivets företrädare att medverka till att bromsa inflationsutvecklingen för att därmed komma till rätta med de ständiga prisstegringarna på varor och tjänster.

Även om vårt land inte tillhör de länder som drabbats svårast av inflationen är det inte tillfredsställande att konstatera att exempelvis konsumentprisindex steg med inte mindre än 11,1 % under tidsperioden september 1974 – september 1975. Att stegringen fortsätter framgår bl. a. av statistiska meddelanden av den 1 oktober i år, där man bl. a. kan läsa att konsumentprisindex för augusti 1975 beräknas till 353 mot 349 för juli 1975, en höjning med inte mindre än 4 enheter på en månad. Vad värre är: prisstegringarna fortsätter i ökat tempo, såvitt inga åtgärder vidtas i prisdämpande syfte.

Jag vill gärna ge uttryck för den oro som dagens medborgare känner inför de ständigt stigande priserna på varor och tjänster. En tidning har låtit företa en undersökning av prisutvecklingen och funnit att de priser som märks minst ökar mest. Jag kan inte gå i god för att det är riktigt, men jag håller för troligt att det överensstämmer med de faktiska förhållandena. Under tidsperioden 31 december 1974–21 oktober 1975 hade priserna på varor och tjänster ökat med från 10 ända upp till 35 %, enligt denna tidnings undersökning.

Denna prisutveckling måste vi försöka stoppa, inte minst med hänsyn till utvecklingen på arbetsmarknaden. Det är självklart att de ständiga prishöjningarna på varor och tjänster i sig innebär ett oroselement och kan ge anledning till yttringar i form av vilda strejker. En någorlunda stabil prisutveckling utgör en viss garanti för en lugn arbetsmarknad.

Hur skall vi komma till rätta med prisstegringarna? Det är, fru talman, sannerligen ingen lätt nöt att knäcka, men vi får aldrig resignera och säga att det inte går att stoppa prisstegringarna. Här måste en samverkan ske på såväl det politiska som det fackliga planet för att vi skall komma ur den onda cirkel vi befinner oss i. Vi får absolut inte resignera vare sig som politiker eller som konsumenter inför svårigheterna. Vi måste som konsumenter, i ännu högre grad än nu, bli prismedvetna. Vi får inte finna oss i att priserna ständigt bara stiger. Ett effektivt medel kan vara köpmotstånd, dvs. att konsumenterna undviker att köpa de varor och tjänster som prishöjs utan skälig anledning därtill. Prismedvetandet måste ökas hos konsumenten. Prishöjningsfaktorn måste slås ut av ett visst köpmotstånd. Annars kan vi riskera oberättigade och oskäliga prishöjningar.

Jag medger gärna att det finns varor och tjänster som man inte kan undvara, där man inte kan tillämpa något s. k. köpmotstånd. Det är riktigt. Men här gäller det för de ansvariga myndigheterna att i dylika fall verkligen slå vakt om konsumenternas intresse och värna speciellt om

låginkomsttagarnas möjligheter till en hygglig levnadsstandard. Här måste till en samverkan mellan de olika politiska partierna, fackföreningsrörelsen, arbetsmarknadens parter och näringslivets olika företrädare för att söka finna möjligheter att komma till rätta med inflationsutvecklingen. Vi måste som riksdagsmän känna vårt ansvar och vara beredda att göra vår insats för att få bukt med den rådande inflationen.

Det skulle, fru talman, te sig märkligt om jag som representant för Skaraborgs län inte med några ord berör Ranstadsfrågan, sedd ur lokal synpunkt. Även om jag talar på egna vägnar är jag ändå säker på att jag har en mycket bred opinion med mig när jag uttalar min oro över en utbyggnad av Ranstad. Frågan gäller om LKAB skall få tillstånd att bryta skiffer i stor skala i den västgötska Falbygden. Närmast är det fråga om att bryta i ett ca 600 hektar stort dagbrott. Avsikten är också att gå in med brytning under själva Billingen. I den etapp som man nu planerar avses en brytning av 6 miljoner ton skiffer per år under 25 år. Vad händer efter dessa 25 år? Den frågan är obesvarad.

Är det meningen att man skall fortsätta brytningen efter 25 år och även ta med de angränsande bergen, exempelvis Plantaberget, Mösseberg och Älleberg? Detta kan misstänkas när man på LKAB-håll talar om att det finns uran för 200 år framåt i tiden. Det finns därför välgrundad anledning till oro: Kommer denna landsdel i fortsättningen att bli lämplig som mänsklig miljö?

De jättelika avfallsmassor det kan bli fråga om vid en eventuell utbyggnad medför otvivelaktigt en förändrad landskapsbild och ett förstörande av en unik naturmiljö, vårt lands vackraste. Vidare kan man påräkna en grundvattensänkning innebärande en utarmning av vegetationen samt – ej att förglömma – allvarliga risker i samband med uranbrytningen i form av strålningsskador från de upplagrade avfallsmassorna.

Fru talman! Jag skulle vilja vädja till regeringen att ej driva fram ett beslut om en utbyggnad i Ranstad utan hänsynstagande till de konsekvenser ett dylikt beslut skulle få för nuvarande och kommande generationer av människor i denna bygd. Man kan befara att utvecklingen går i den riktning som jag här har skisserat, såvida en utbyggnad sker i Ranstad.

Fru TROEDSSON (m) kort genmäle:

Fru talman! Herr Börjesson i Falköping sade att det ännu så länge bara föreligger ett regeringsförslag till finansiering av barnstugeutbyggnaden. Låt oss då hoppas på en finansiering, som inte som den föreslagna skulle innebära att kommunerna själva på sikt får betala hela kostnaden och mer än så. Jag skulle också vilja upprepa min förhoppning om att det trots allt skall visa sig finnas resonans också här i kammaren för en familjepolitik som innebär valfrihet inte bara för barnen och för föräldrarna utan också för kommunerna när det gäller fördelningen mellan daghem, familjedaghem och andra vårdformer.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Fru talman! Jag skall inte trots min västgötska anknytning gå in i den fråga som herr Börjesson i Falköping tog upp i slutet av sitt anförande. Däremot skall jag knyta an till den debatt som redan har förts om de medborgerliga fri- och rättigheterna. Även utanför riksdagen har rättighetsutredningens betänkande väckt en betydande debatt. I den påstås att socialdemokraterna mycket motvilligt gick med på utredningen 1973. Det stämmer inte med min bild av händelseförloppet. Det fanns motioner i frågan från de borgerliga partierna, och även vpk hade tagit upp fri- och rättigheterna i sin motion.

Liksom nu motsatte vi socialdemokrater oss kravet på kvalificerad majoritet, men man kan inte jämställa frågorna om fri- och rättigheter resp. om kvalificerad majoritet. Den kvalificerade majoriteten är en metod att uppnå ett visst syfte. Jag har aldrig uppfattat den på något annat sätt, ehuru någon talare på förmiddagen framställde den som en stor och bärande princip. Vi vill också ha belyst konsekvenserna av de föreslagna nya rättigheterna, som ofta hämtades från Europarådskonventionen. Numera kan vi konstatera att det var mycket lyckligt att vi fick denna ytterligare belysning. Det visade sig nämligen i allmänhet inte vara möjligt att flytta in dessa konventionstexter i vår regeringsform.

I det läge som förelåg 1973 förde jag fram tanken på att en utredning skulle behandla hela rättighetsfältet. Denna tanke godtogs. Det förslag utskottet lade fram var enhälligt. Utskottet uttalade att utredningen skulle få arbeta under mycket stor frihet, men det tillfogades – och detta är det centrala: "Det bör klart utsägas att syftet med arbetet skall vara dels att sträva efter att uppnå ett utbyggt skydd i grundlag för de politiska fri- och rättigheterna, dels att överväga frågan om en vidgning av rättighetsområdet i övrigt."

Mot denna bakgrund är det intressant att fråga, om detta mål har uppfyllts med förslaget från fri- och rättighetsutredningen. Enligt min mening svarar detta mot utskottets intentioner. Programstadgarna har fått en helt annan omfattning än de hade i det förslag som lämnades över till utredningen. De i lag garanterade rättigheterna har vidgats och framför allt har de politiska rättigheterna ytterligare förstärkts. Det betraktar jag som mycket tillfredsställande, eftersom dessa rättigheter är en del av demokratin.

Låt mig snabbt få erinra om att de undantagslösa rättigheterna har utökats med nya rättigheter nämligen

skydd mot tvång att ge till känna åskådning;

skydd mot tvång att delta i möten, demonstrationer eller annan opinionsyttring;

skydd mot tvång att tillhöra trossamfund, politisk sammanslutning eller sammanslutning för annan åskådning;

skydd mot registrering utan samtycke endast på grund av politisk åskådning;

förbud mot tortyr eller kroppsstraff samt mot medicinsk påverkan som

syftar till att tvinga fram uppgifter eller hindra yttranden:

förbud mot rättighetsbegränsning enbart på grund av åskådning;

förbud mot diskriminering på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung.

Religionsfriheten, dvs. friheten att utöva sin religion och att samman-
sluta sig med andra i religiös gemenskap är också undantagslös.

När det gäller de begränsningsbara rättigheterna har det införts be-
stämmelser som innebär att demokratin inte kan rubbas.

Det är också av stor betydelse att utlänningar i stort sett jämställs
med svenska medborgare i fråga om grundlagsskyddet för fri- och rät-
tigheter.

Till det väsentliga vill jag även räkna att bestämmelserna till skydd
för fri- och rättigheterna även gäller under krig och krigsfara. Det är
en styrka att i sådana situationer uppehålla fredstidens rättighetssystem.

Behövs då inte kvalificerad majoritet? Stundom går det troll i ord,
jag tycker att det har skett här. Ibland framställs den kvalificerade ma-
joriteten som garantin för demokrati. Detta är enligt min mening felaktigt.
I svåra lägen bevaras inte demokratin – tyvärr! – genom bestämmelser
om kvalificerad majoritet för att begränsa fri- och rättigheterna. Sådana
bestämmelser hejdar inte diktaturrörelser som vill gripa makten eller
som har gjort det. Diktatureernas hemska och hårda historia är fylld av
exempel på hur litet författningsbestämmelser förmår hindra diktatur-
rörelser att gripa makten och sedan befästa den genom frihetsinskrän-
ningar. Det är en långt säkrare metod att föra en politik som rycker
undan grunden för diktaturrörelser som spekulerar i missnöje. Genom
att de inte får näring för sin politik dör de.

För normala tider innebär sådana regler om kvalificerad majoritet som
har föreslagits att man upphäver den demokratiska majoritetsprincipen.

Antagligen hänvisar man till att det redan finns bestämmelser om
avgörande genom kvalificerad majoritet. De gäller dock mycket begrän-
sade, klart avgränsade områden: ändringar i riksdagsordningen och för-
ändringar när det gäller överlåtelse av befogenheter till internationellt
organ. Här utsträcker man denna princip till att avse ett stort fält av
lagstiftningen.

Troligen får jag också repliken att det här bara är fråga om uppskov.
Dock gäller detta uppskov till över nästa val. De som utses för en tre-
årsperiod att representera det svenska folket kan inte genomföra sin po-
litik. Det får ske först under nästa treårsperiod. I valet har folket uttalat
sin mening, men dess önskemål går inte att förverkliga därför att en
minoritet på 60 ledamöter realiter bestämmer i sådana ärenden där man
kan tänka sig att förslaget innebär en begränsning av fri- och rättigheterna.

Ta t. ex. frågan om alkoholreklamen. Det kan finnas en stor majoritet
i kammaren som vill begränsa den eller rent av avskaffa den. Men en
minoritet på 60 kan säga nej. Det betyder att det är de 60 och inte ma-
joriteten som bestämmer.

Vi resonerar mycket ofta från denna talarstol om datalagstiftning.

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

Många kräver ökat skydd för den enskildes integritet på detta område. Åtgärder i det syftet kan stoppas därför att 60 kammarledamöter vänder sig mot dem.

När det gäller social- och näringslagstiftning krävs det ibland tystnadsplikter för att lagstiftningsåtgärderna skall kunna genomföras. För dessa tystnadsplikter fordras då denna stora majoritet. 60 av ledmöterna kan säga nej. Man hänvisar ibland till att detta problem skulle kunna lösas så, att man antar lagstiftningen i övrigt med enkel majoritet, men det är ju meningslöst när den inte går att tillämpa.

Vi kommer i den situationen att demokratins majoritetsprincip upphävs. Demokrati är majoritetsstyre. Vi har i vår författning skrivit in folksuveränitetstanken. Den innebär att de meningar som en majoritet ställer sig bakom i ett val skall kunna förverkligas. Det går inte om vi genomför dessa krav på kvalificerad majoritet på det vida fält som har föreslagits i reservationen. Vi kommer i uppenbar strid med den regeringsform vi redan har antagit, vi upphäver – som jag redan har sagt – demokratins majoritetsprincip.

Riskerna med en sådan ordning blir så mycket större som det är svårt att avgränsa fältet. Vi kommer att leva i en situation, om reservationen blir riksdagens beslut, där det blir mycket osäkerhet. Vi vet inte vilka lagar som kräver den ena eller andra majoriteten. Man hänvisar till lagrådet, men det är inte möjligt för lagrådet att alltid ge ett svar på den frågan. Och det måste vara fel att lagrådets mening alltid skall styra riksdagen.

Jag kan förstå att konservativa politiker vill genomföra en ordning som gör att det går sakta på reformernas väg. Däremot har jag betydligt svårare att begripa folkpartiet, som ställer sig till höger om moderaterna, som alltså är ännu konservativare än det konservativa partiet. Det var väl ändå inte den skillnaden mellan moderater och liberaler som folkpartiledaren ville markera här under förmiddagen.

Antages det förslag som här har förts fram i fråga om ändring i grundlagsreglerna, blir det inte möjligt att gå ut i ett extra val med en grundlagsbestämmelse som vi vill ändra. Efter ett ordinarie val skall sex månader förflyta innan riksdagen kan effektuera ett beslut som kanske vunnit stor majoritet bland väljarna. Förslaget skall föreläggas och beslutas sex månader före valet. Det betyder att man måste forcera lagstiftningsarbetet, varvid resultatet kan bli en sämre lagstiftningsprodukt än vad som behövde bli fallet, eller också får man ta lång tid på sig för genomförandet.

Låt oss tillämpa detta på det förslag som fri- och rättighetsutredningen har lagt fram. Detta förslag skulle antas i februari nästa år. Det hade inte varit möjligt, trots ett forcerat arbete i utredningen. I stället hade vi fått vänta till 1979 med ett första beslut, och det andra beslutet skulle komma långt in på våren 1980. Så bäddar man för sig bland dem som tycker att det är mycket bråttom att få en förstärkning av fri- och rättigheterna.

Den säkraste vägen att förstärka fri- och rättigheterna och att huvud

taget förstärka vår demokrati är att utveckla människornas villighet att följa de demokratiska spelreglerna och sluta upp kring demokratin. Det finns två grundläggande förutsättningar för detta. Den ena är att demokratin kan lösa de problem som människorna finner det angeläget att få en lösning på. Demokratin skall, annorlunda uttryckt, vara handlingskraftig.

Den andra förutsättningen är starka folkrörelser, som breddar och fördjupar demokratin. Det vore mycket att säga om folkrörelserna, men jag vill endast slå fast att folkrörelserna, vari jag inbegriper de politiska partierna av folkrörelsekaraktär, är själva grunden för vår demokrati.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Vi har kanske ibland i kammaren observerat att statsministern är en smula nonchalant med sina sakuppgifter. Den iakttagelsen kunde vi nog göra i dag också, när statsministern talade om innebörden av förbudet i gällande lag, brottsbalken 19:10, om tagande av utländskt understöd. Paragrafen gäller faktiskt inte bara understöd som ges av främmande stat, som han antydde; den gäller också understöd som ges av enskilda som förutsätts handla i denna stats intresse. Den som ger understödet kan vara en svensk som har sympati för den främmande makten och gör uppoffringar för att gagna vad han anser vara dennas intresse. Statsministerns tolkning var alltså inte korrekt. Det kanske är betecknande att när statsministern är ute på hal is, är osäker, så uttalar han sig med större självsäkerhet än vanligt. Det ena kanske sammanhänger med det andra.

Så vill jag göra en reflexion till i detta sammanhang – alltså i ett ämne som jag i övrigt skall lämna. De socialdemokratiska pengar som överförts till Finland och som lämnats från Metall i Sverige kan väl partiet i alla fall inte avsäga sig ansvaret för, eftersom pengarna lämnades till det socialdemokratiska partiet enligt protokoll. Man kan alltså inte ha varit ovetande om dem i partiet – eller bör i varje fall inte ha varit det. De ingick ju i alla fall i det som togs om hand på Arlanda.

För att ta ett språng över till ett helt annat ämne vill jag, fru talman, säga att vi i denna kammare i eftermiddag, som ofta tidigare, har kunnat lyssna till fru Thorssons sakliga och korrekta – såvitt jag förstår – redogörelse för nedrustningsarbetet i Genève. Det är alltid ett nöje att få lyssna till henne och, i den mån det är möjligt, kunna verifiera hennes iakttagelser och synpunkter.

Herr Åsling – en annan ledamot av nedrustningsdelegationen – kom emellertid omedelbart efter fru Thorsson i talarstolen, och hans inlägg innehöll en passus som gör att jag ser mig föranlåten att fråga vad han egentligen åsyftade. Enligt herr Åslings inlägg skulle det finnas anledning att ompröva inställningen till kärnvapenfria zoner.

Vi vet att en kärnvapenfri zon för Norden har begärts – inte direkt men ofta på andra vägar – från rysk sida, och vi är väl heller inte i tvivelsmål om syftet. Det är att få Danmark och Norge att komma ur

NATO-greppet. Vi vet också att en kärnvapenfri zon i Norden skulle vara ganska meningslös, om den topprustade – det finns väl inget annat så rustat område i denna del av världen – Kolahalvön lämnades utanför en kärnvapenfri zon. Men det är väl ingen som tror att ryssarna på minsta sätt skulle vara intresserade av att låta den delen av Sovjetunionen ingå i en zon av detta slag. Därmed vore en sådan ganska meningslös, något som även förre utrikesministern Undén gång på gång påpekade.

Vidare vet vi att en kärnvapenfri zon ofta förenas med garantier – positiva eller negativa – från supermakternas sida, och sådana garantier anser vi ju uteslutna med hänsyn till vår svenska neutralitetspolitik. Vi har svårt att tro att herr Åsling eller någon annan representant för centerpartiet skulle vilja vara med om något avsteg på den punkten. Det är därför jag ställer frågan vad han egentligen menar.

Så skall jag be att få gå över till det nu framlagda förslaget om vidgning av fri- och rättigheter. Det är väl delvis också, herr Johansson i Trollhättan, tillkommet såsom ett resultat av den opinionsrörelse som framkom i samband med den nya grundlagens antagande år 1973 och som ju var mycket heterogen. Den rymde både moderater, Jan Myrdal och rader av opolitiska människor. Det var en opinionsrörelse som gick till våldsamma överdrifter men som i alla fall gjorde den nyttan, att den bidrog till att stärka intresset för fri- och rättigheter i Sverige, och det är väl en av anledningarna till det förslag vi nu har fått. Jag kan i stort instämma i det sakliga innehållet i herr Johanssons redogörelse utom när det gäller de punkter där åsikterna bryter sig, och jag kommer strax till det. Vi kan emellertid notera att socialdemokraterna har gjort eftergifter och övergivit tidigare positioner, t. ex. i fråga om lagprövningen, och denna omkastning är värd rosor och inte ris från oppositionens sida.

Detta innebär emellertid inte att moderaterna är tillfredsställda med förslaget. I reservationerna från moderata samlingspartiet har det hävdats att den personliga integriteten inte har tillgodosetts på ett sätt som vi anser tillräckligt, t. ex. i fråga om kollektivanslutningen och egendomsskyddet. Medborgarnas behov av valfrihet har föga beaktats, och det hör faktiskt till demokratin att det också finns ett skydd för minoriteten, vilket socialdemokraterna icke har visat något intresse för och ej heller c och vpk.

Moderaterna kräver även att nya rättigheter införs, framför allt en föräldrarätt, skyddad på samma sätt som andra rättigheter. Denna skulle kunna ge föräldrar rätt att utöva vårdnaden om sina minderåriga barn, att välja mellan likvärdiga skol- och utbildningsformer samt att handha barnens uppfostran i tros- och livsåskådningsfrågor. Vi får faktiskt ganska ofta från vänsterhåll höra, fru talman, att inga är mer olämpliga att uppfostra barn än föräldrarna. Kort sagt: Moderaterna delar inte den meningen.

Avsikten är emellertid inte att här diskutera förslagets olika delar – till den frågan återkommer vi. Jag skall i stället bara säga några ord om kvalificerad majoritet, som herr Johansson i Trollhättan berörde.

Om detta är folkpartiet och moderaterna eniga i utredningen. Får jag här göra en parentes, som närmast är riktad till folkpartiets mycket energiska PR-avdelning. Det fanns faktiskt hjältar före Agamemnon, och det fanns faktiskt personer som kämpade för fri- och rättigheter före herr Ahlmark – hans insatser i all ära. Jag vill erinra om att redan 1938 begärde dåvarande högerpartiet i en motion att fri- och rättigheter skulle bli föremål för utredning och införas i svensk grundlag. Och i grundlagberedningen var moderaterna faktiskt ensamma om att verka för kvalificerad majoritet. Folkpartiet och centern hade då ett mycket klen intresse för den frågan. Senare tog mittenpartierna upp frågan i en motion 1973. Det var ju aktingsvärt. Moderaterna kunde då bygga på sitt förslag från grundlagberedningen.

Nå, detta var en parentes. Men nu har centerpartiet hoppat av från sin motion. Skälen härför kommer väl herr Boo att utveckla närmare. Kanske är ställningstagandet inte definitivt. Jag fick det intrycket av herr Fälldin, när han sade att man vill vänta med sitt slutliga ståndpunktstagande till dess remissvaren har kommit in och har hunnit granskats, en synpunkt som är högst vällovlig.

Men det märkliga är att vad socialdemokraterna nu har tagit upp i sin agitation mot denna kvalificerade majoritet, som man betecknar som ett hot mot demokratin, är en ringa detalj som bara kan ha ett visst sammanhang med denna fråga, inte mer. Det är tystnadsplikten. Resonemanget är följande:

Det finns reformer som kräver kvalificerad majoritet för sitt genomförande, och det finns reformer som i samband därmed också kan kräva tystnadsplikt för tjänstemän som senare handlägger en del av reformen. Och nu menar man från socialdemokratisk sida att genom att tystnadsplikten är ett ingrepp i yttrandefriheten skulle härför krävas kvalificerad majoritet. Det resonemanget är, med förlov sagt, rosenrasande. För det första är tystnadsplikt för tjänsteman, t. ex. i fråga om skatter, redan föreskriven i lag. Den rubbas inte, lika litet som andra tystnadsplikter fastställda i lag som möjliggör fortsatt reformarbete inom ramen för tidigare antagen eller kommande lagstiftning på området i fråga.

För det andra finns det många tystnadsplikter som inte är fastställda i lag men som ändå fungerar. När grundlagen trädde i kraft försummade regeringen att täcka eventuella luckor. Sedan lades det i våras fram en proposition, som riksdagen underkände. I stället begärde riksdagen en utredning, som skall bli färdig med sitt arbete i år. Då finns det väl anledning tro att eventuellt kvarstående luckor blir tilltäppta.

För det tredje har grundlagen redan en katthålsbestämmelse, om jag så får kalla den, i 8 kap. 7 § regeringsformen; den kallas delegering av normgivningsmöjligheter. Den ger regeringen möjligheter att efter bemyndigande i lag genom förordning utfärda förbud mot att röja något som någon har erfarit i allmän tjänst eller vid utövande av tjänsteplikt. Den paragrafen kvarstår oförändrad i det Mehrska förslaget. Bestämmelsen om kvalificerad majoritet kan aldrig hindra förverkligandet av re-

former; den kan på sin höjd betyda ett uppskov om man verkligen vill genomföra en fråga.

För det fjärde vill jag fråga om regeringen verkligen avser att föreslå reformer för vilkas genomförande nya tystnadsplikter är oundgängligen nödvändiga. Det är svårt att tänka sig sådana reformer annat än om de innebär ett gynnande av grupper, organisationer eller enskilda, som är av sådan art att det till varje pris måste förtigas. Men det kan väl inte gärna vara orsaken, herr Johansson i Trollhättan.

S-propagandan har med andra ord försökt göra en liten bisak till huvudsak. Den har försökt lägga ut rökridåer som inte skall kunna genom-brytas. Betecknande är att under åren i grundlagberedningen invändningar av detta slag aldrig gjordes mot förslaget om kvalificerad majoritet, och inte heller i den Mehrska utredningen fördes tanken på sådana invändningar fram förrän på de yttersta av utredningens dagar och då endast i förbigående. I slutkorrekturet dök den tanken upp i någon mening. Jag är uppriktligt sagt förvånad över att herr Johansson i Trollhättan tog upp dessa tankegångar på fullt allvar.

Så en annan synpunkt som närmast är föranledd av vad Lars Werner sagt upprepade gånger i dag. Lars Werner har ju framträtt med stora pretentioner. Man erinrar sig då att samme Lars Werner i en TV-debatt häromkvällen – programmet hette Pejling – åberopade händelserna i Tjeckoslovakien år 1948 som ett bevis på en omvälvning som hade skett i demokratisk ordning. Men vad hände i Prag 1948? Jo, justitieministern i en samlingsregering konstaterade att kommunisterna hade stått bakom ett antal bombattentat mot borgerliga politiker. Den kommunistiske inrikesministern avskedade då stora delar av poliskåren och tillsatte sitt eget folk i polisen. Regeringsarbetet omöjliggjordes. Ryske vice utrikesministern Zorin kom till Prag. Militär och polis fick utgångsförbud. Massdemonstrationer anordnades på Prags gator, aktionsgrupper och beväpnad milis uppträdde, socialdemokratiska partilokaler besattes. Radion omhändertogs. Kuppen lyckades, en ny regering bildades, där kommunisterna hade hela makten. Utrensningarna började. Justitieministern hoppade eller kastades ut genom ett fönster. Utrikesministern med det i landets historia frejdade namnet Jan Masaryk fanns en morgon död på borggården, av allt att döma utkastad genom fönstret. En ny folkdemokratisk författning antogs utan presidentens underskrift, och nyval hölls enligt en valordning som garanterade kommunisterna majoritet. Detta skedde i mars, april och maj 1948. Vid valet i Sverige i september samma år minskade kommunisterna sin andel av valmanskåren från 10,3 % till 6 %. Herr Werner borde nog vara försiktig innan han i Sverige på nytt talar om Prag 1948.

Med intresse läste jag i Aftonbladet i går en artikel där man sade att kommunisterna inte är "särskilt stabila att stödja sig på för en socialdemokratisk regering". Men det är väl inte bara stabiliteten det är fel på, fru talman! Det krävs väl annat också för att ett parti skall vara regeringsunderlag och utgöra värdefulla röster i den lotterihalva som herr

Palme ibland förfogar över i kammaren.

Till sist ber jag, fru talman, att få lyckönska regeringen till att i kampen om ackreditering i Cambodja ha lyckats uppnå en tätplats. Sverige kom, tror jag, på fjärde plats efter Kina, Nordkorea och Nordvietnam – och detta när det gäller ett land där de mänskliga rättigheterna helt förintats, där huvudstaden så gott som tömts medan människorna – sjuka eller friska – drivits ut på risfälten, ett land där hemmen förintats och varje spår av tidigare tradition utplånats. Nu senast har de överlevande t. o. m. ålagts att byta namn för att förhindra varje identifikation för framtiden.

Att vi vet om hur det gick till berodde på en tillfällighet: Några svenska korrespondenter råkade befinna sig i Cambodja när de röda khmererna tog makten. Hur det nu står till vet vi mycket litet om. Det är ett utmärkande drag, att när den röda tuppen har tagit makten så blir det väldigt litet information, och tyvärr blir det på sina håll också mycket litet intresse för att skaffa sådan information.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Fru talman! Av tidsskäl skall jag inte ge mig in på de utrikespolitiska utflykter som herr Hernelius företog – jag får hålla mig till författningsfrågorna.

Det blir väl för herr Hernelius, mig och många andra att nu lyssna till de opinioner som kommer till uttryck genom massmedier och genom olika remissorgan. Herr Hernelius tyckte det var vällovligt – t. o. m. högst vällovligt – att man på centerhåll lyssnade på sådana remissorgan. Det skulle kanske inte vara helt ur vägen att man även på moderathåll gjorde det. I varje fall tänker jag lyssna ordentligt på dem.

Det förvånade mig att herr Hernelius menade att socialdemokraterna var motståndare till minoritetsskydd. På alla avgörande punkter innebär förslaget skydd för minoriteter, politiska, religiösa och åskådningsmässiga i övrigt.

När det gäller kollektivanslutningen vill jag säga att vi lär få många tillfällen att resonera om den. Men det är alldeles uppenbart att en lagstiftning som förbjuder kollektivanslutning kommer i strid med de bestämmelser om föreningsfrihet som grundlagen innehåller. Det betyder nämligen att det allmänna genom staten fastlägger organisationsformerna. Det stämmer inte med den organisationsfrihetsprincip som grundlagen har infört.

Den kvalificerade majoriteten är naturligtvis det stora debattämnet. Herr Hernelius kommer inte förbi det förhållandet att dessa bestämmelser innebär ett uppskov till nästa riksdagsperiod. Den mening folket i val har uttalat kan inte förrän då komma till uttryck. Det finns genom andra bestämmelser möjligheter att trygga demokratin. Här blir det någonting därutöver som innebär inte tryggande av demokratin men väl en broms på reformarbetet.

Herr Hernelius och jag har flera gånger – högst vänskapligt vill jag tillägga, fru talman – diskuterat alkoholreklamen. Där har vi haft olika

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

åsikter, men jag tycker fortfarande att det inte är de 60 som är emot denna reklam som skall avgöra frågan utan att det är majoriteten i riksdagen, om den önskar ett förbud mot alkoholreklamen.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Alkoholreklamen har faktiskt varit på tal under ett par decennier här i riksdagen. Det har varit god tid för en grundlagsändring, och en sådan har också gjorts. Men lagstiftningen sedan har det inte varit någon bårdska med. Så det exemplet är väl ovanligt misslyckat om herr Johansson i Trollhättan vill påstå att en minoritet på 60 personer skulle kunna hindra en reforms genomförande. Det har funnits gott om rådrum och tid, och det finns det fortfarande.

Men en viktigare fråga är faktiskt kollektivanslutningen. Där säger herr Johansson i Trollhättan att ett förslag om förbud i grundlagen mot kollektivanslutning innebär ett ingrepp i föreningsfriheten. Det kan man säga. Men här står principen om föreningsfriheten mot en annan princip som inte minst den Mehrska utredningen har fastslagit gång efter gång, sida upp och sida ner, nämligen åsiktsfrihetens princip. Vilken skall vika? Herr Johansson tvekar inte om att åsiktsfriheten skall vika på detta område till förmån för föreningsfriheten. Vi delar inte den uppfattningen. Vi vet att kollektivanslutningen är en ovärderlig källa till bistånd, ekonomiskt och på annat sätt, för det socialdemokratiska partiet, men det är inget skäl för att behålla denna inskränkning i medborgarnas rättigheter och detta nedtrampande av deras egen frihet att bestämma vilket politiskt parti de vill tillhöra.

Kollektivanslutningen är grotesk. Den innebär t. ex. att invandrare som kommer hit utan att veta något om svenskt samhällsliv och svenskt partiväsen mot sin vilja skrivs in i ett parti eller att personer som redan är medlemmar i ett annat parti skrivs in i ett nytt parti, kanske utan att få veta det.

Sedan antydde herr Johansson också att förslaget om kvalificerad majoritet är ett föga demokratiskt förslag. Jag kan, fru talman, inte finna att ett beslut om inskränkning i en medborgerlig rättighet – det är vad det är fråga om, ideell rättighet, yttrandefrihet, tankefrihet etc. – skulle bli mindre demokratiskt om bakom detta beslut stod en stor majoritet eller bara en enda röst som den utslagsgivande. Snarare blir väl beslutet mer demokratiskt om det fordras kvalificerad majoritet. Eller hur, herr Johansson i Trollhättan?

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Fru talman! Inskränkningar i de friheter som konstituerar demokrati skall över huvud taget inte få göras. De får inte göras ens om det råder fullständig enighet därom i kammaren. De bestämmelser som har förts in till skydd för detta, är vi också överens om. Vad jag diskuterar är det tillägg som innebär att man vill ställa krav på en kvalificerad majoritet

och då går så långt att det blir 60 ledamöter av kammaren som reellt sett kommer att bestämma.

Jag vet ju att herr Hernelius och jag har delade meningar när det gäller kollektivanslutningen, men den kollektivanslutningsform som tillämpas inom det parti jag tillhör rubbar inte åsiktsfriheten. Det går att på samma gång uppehålla åsiktsfriheten och föreningsfriheten, och kanske bör herr Hernelius fundera litet över varför han i två utredningar har blivit ensam om att föreslå grundlagsförbud mot kollektivanslutning.

Nr 12

Ondagen den
29 oktober 1975

Allmänpolitisk
debatt

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Det är rätt att jag i två utredningar har blivit ensam om att föreslå grundlagsförbud mot kollektivanslutning, men jag är inte ensam så till vida att Sveriges riksdag två gånger har uttalat sig mot kollektivanslutning och att man därvid har betonat att man förväntade att det parti som tillämpar kollektivanslutning tog intryck av riksdagens mening härvidlag. Denna förväntan har icke uppfyllts, och besvikelserna har på den punkten varit stora. Det är mot denna bakgrund som jag vid två tillfällen har nödgats föreslå förbud i grundlagen.

Det är väl ändå så, herr Johansson i Trollhättan, att åsiktsfriheten hör till de friheter som konstituerar en demokrati – inte bara vår demokrati utan också andra demokratier. När herr Johansson i Trollhättan säger att det finns möjlighet för den som blir kollektivansluten att komma ur greppet, så är det väl en sanning inte bara med modifikation utan med stora inskränkningar, bl. a. eftersom det ju ofta förekommer att den som blir föremål för kollektivanslutning till ett parti inte ens vet om det.

Herr BOO (c):

Fru talman! Fria val är demokratins yttersta förutsättning, och det är i fria allmänna val som den enskilde lägger sitt votum för framtiden. Om vi ser ut över världen i dag så måste vi tyvärr konstatera att demokratin, folkstyrelsen, inte är given för ett stort antal länder och folk. Totalitära regimer lägger sitt tunga ok över människorna, och våldsregimer spelar sitt ohyggliga spel med människor som insats.

Vi bör och *skall* i vårt land starkt engagera oss för ett bättre världssamhälle. Detta gör vi säkrast genom att ständigt arbeta för att vitalisera en fungerande folkstyrelse i vårt land samt från den plattformen i erkända internationella organ verka för demokratins idéer ute i världen. Folkstyret i vår mening bärs upp av de politiska partierna som kanaliserar de enskilda medborgarnas uppfattningar i program och beslut. I panoramat för inflytande ingår också folkrörelser av olika slag och en öppen samhällsorganisation. I partiernas verksamhet bör ingå som självklart att dessa skall kunna komma ut med sitt politiska budskap oöversatt och oförfalskat. Tyvärr är inte dessa förutsättningar jämlika i dag. Exempelvis är centerns andel i pressrösterna synnerligen liten – bara ca 3 % av den sammanlagda pressen. Den partiella förfättningsreformen

som beslöts 1968 innebar övergång till enkammare, vald vid ett och samma tillfälle av folket i allmänna val. I reformen ingick också ett valsätt där varje röst skulle vara lika mycket värd kombinerat med spärr mot alltför stor partisplittring som på sitt sätt kunde bli till nackdel för ett fungerande parlamentariskt system.

För centern var dessa reformförslag så angelägna att partiet avstod vid det tillfället från att vidhålla sitt förslag om skilda valdagar vid riksdags- och kommunalvalen. Centern markerade sålunda sin uppfattning att vid grundlagsändringar bör det vara viktigt att eftersträva en bred politisk majoritet.

I 1973 års grundlagsändringar fullföljdes principer från den partiella författningsreformen. Parlamentarismens principer, den representativa demokratin och principen att all makt utgår från folket, är där fastlagda, liksom den kommunala självstyrelsen. Det slås också fast: "Den offentliga makten utövas under lagarna."

Det fanns en bred politisk enighet om denna reform. Det diskussionerna då gällde var hur omfattande målsättningsstadgandet skulle vara i grundlag samt framför allt hur man skulle kunna stärka de absoluta fri- och rättigheterna. I det senare avseendet har enighet uppnåtts om ett begränsat antal förbudsstadganden: förbud mot dödsstraff, förbud att stifta retroaktiv strafflag, förbud att landsförvisa svenskar, förbud att beröva någon som bor i Sverige sitt medborgarskap, förbud att inrätta tillfälliga domstolar, skyldighet för domstol att pröva alla frihetsberövanden och rätten till ersättning vid expropriation.

I det förberedande arbetet och i riksdagsbehandlingen framgick det från många håll att skyddet behövde ytterligare förstärkas. Detta var även centerns bestämda krav 1973.

Enighet nåddes då att i en parlamentarisk utredning pröva ytterligare vägar för att förverkliga denna målsättning. Utredningens förslag skulle också enligt riksdagens beställning läggas i så god tid att riksdagen under den löpande valperioden kunde anta ett vilande grundlagsförslag. Utredningens förslag har nu – som är väl känt – lagts och en första reaktion har också kommit närmast från massmedia. Även i dagens debatt har vissa redovisningar gjorts och påståenden har uttalats som jag för min del finner anledning att något kommentera.

Jag anser det särskilt angeläget att göra detta därför att redovisningarna av utredningens förslag varit synnerligen schablonmässiga och missvisande. I pressen har nämnts ord som avhoppare, och även i dagens debatt har detta upprepats. Jag vill starkt instämma i herr Fälldins uttalande att det är en angelägen reform att förstärka skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna. Med den målsättningen – det vill jag klart slå fast – har mina ställningstaganden i utredningen skett, och jag har varit angelägen om att medverka till att ordentligt flytta fram positionerna. Jag hävdar bestämt den uppfattningen att vid antagande av grundlag – och särskilt då de bestämmelser som reglerar den enskildes förhållande till samhället – är det viktigt att eftersträva en bred enighet som garanterar

att man konsekvent kan tillämpa dessa riktlinjer för framtiden.

Är det några frågor i vilka man bör undvika lottning, så är det framför allt i grundlagsfrågor. Allt eller intet kan inte skapa någon trygghet för de många. Vad som nu uppnåtts enighet om är förstärkningar gentemot både 1809 års regeringsform och 1973 års reform. Ingenting har tagits bort. Detta finner jag särskilt anledning att understryka efter vissa snedvinklingar som nu sker. Det skulle ta alltför lång tid att redovisa alla delar av utredningens resultat. Låt mig ändå redovisa följande utvidgningar i kapitlet om de absoluta rättigheterna:

Skydd mot tvång att delta i möte, demonstration eller annan opinionsyttring.

Skydd mot anteckning utan samtycke i register enbart på grund av politisk åskådning.

Skydd mot tortyr eller kroppsstraff samt mot medicinsk påverkan i syfte att tvinga fram uppgifter eller hindra yttranden.

Krav på domstolsoffentlighet.

Rätt för författare, konstnärer och andra upphovsmän till sina verk.

Skydd mot lag eller annan föreskrift som innebär rättighetsbegränsning enbart på grund av politisk, religiös eller annan åskådning.

Allmänt skydd mot lag eller annan föreskrift som innebär att någon missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör minoritet.

Allmänt skydd mot lag eller annan föreskrift som innebär att någon särbehandlas på grund av kön.

Mötesfriheten har utvidgats så att den omfattar också teater- och kabaréföreställningar o. d. samt enskilda möten. Även rätten till förtrolig kommunikation och skyddet för det svenska medborgarskapet har utvidgats. Yttrandefriheten preciseras på så sätt att det blir klart att regeringsformen också skyddar rent konstnärliga framställningar. Även i fråga om rätten till information, friheten att bilda religiösa sammanslutningar och skyddet mot husrannsakan har preciseringar gjorts i grundlagstexten.

Det har varit nödvändigt att i viss mån tillåta begränsningar av de i grundlagen föreskrivna rättigheterna. Yttrandefriheten i vidsträckt mening måste t. ex. kunna begränsas av bestämmelser om skydd för svarshemligheter och förbud mot ärekränkning. Den måste också kunna begränsas till skydd för enskildas personliga integritet och andra intressen genom föreskrifter om tystnadsplikt för offentliga funktionärer – särskilt i sociallagstiftningshänseende.

Den kvalificerade majoritet som reservanterna herrar Hernelius och Ahlmark föreslår – fem sjättedelar av rösterna i riksdagen skulle krävas för beslut som begränsar fri- och rättigheterna – skulle innebära att olika minoriteter kunde styra, bromsa eller åtminstone uppskjuta reguljär lagstiftning. Drygt en sjättedel av de röstande i riksdagen skulle t. ex. tills vidare kunna hindra genomförandet av en reform som berör medbor-

garnas sociala förmåner genom att säga nej till en bestämmelse om tystnadsplikt för tjänstemän som skall administrera reformen.

Mötesfriheten och demonstrationsrätten får begränsas endast om det erfordras med hänsyn till rikets säkerhet, till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken eller för att förebygga att farsot sprids.

Föreningsfriheten får begränsas endast för att motverka enskilda militärliknande kårer eller för att motverka förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung.

Skyddet för yttrande- och informationsfriheterna i regeringsformen måste ses i sammanhang med massmedieutredningens förslag till massmediegrundlag som skyddar dessa friheter såvitt avser tryckta skrifter, film, radio och TV.

I mitt förslag ingår som ett viktigt led – och det vill jag starkt understryka – att beträffande lagförslag som innebär eller kan antas innebära inskränkningar i de medborgerliga fri- och rättigheterna skall skyldighet införas att höra lagråd. Genom en sådan ordning åstadkommer man en betydelsefull garanti mot opåkallade inskränkningar. Lagrådets yttrande skall finnas tillgängligt vid den debatt som skall försiggå i kammaren. Därtill kommer enligt utredningens förslag också lagprövning i domstol. Det föreliggande förslaget innebär en avsevärd utvidgning av lagprövningsrätten. I detta sammanhang finns det anledning att ställa frågan: Hur långt kan vi gå i domstolsprövning utan risk att på längre sikt politisera domstolarna? Jag för min del tror att gränsen går där utredningen nu har stannat. Jag tvivlar på att, som reservanterna inom utredningen föreslår, det är möjligt att i det föreslagna systemet även inrymma avgöranden om när kvalificerad majoritet skall krävas eller inte.

Några ord om egendomsrätten och ersättning vid expropriation. I proposition till 1973 års riksdag föreslogs ett stadgande, enligt vilket enskild borde vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestäms i lag för det fall att hans egendom tas i anspråk genom expropriation eller genom annat sådant förfogande. I utskottsbehandlingen enades man om den förstärkningen av egendomsskyddet att regeln gjordes obligatorisk. *Bör* utbyttes mot *skall*. Det var en partiöverenskommelse mellan de fyra stora demokratiska partierna som låg bakom detta. Nu har förslag förts fram att man borde införa föreskriften "skälig ersättning". Jag för min del har inte velat äventyra kompromissen som träffades i riksdagen så sent som 1973. Jag vill särskilt understryka den förstärkning som ligger i motivuttalandet i utredningens betänkande, att det aldrig kan bli fråga om endast symbolisk ersättning. Detta är enligt min mening t. o. m. starkare än att införa ett så diffust begrepp som ligger i uttalandet "skälig ersättning".

Det skulle vara anledning att ytterligare kommentera delar av utredningens betänkande. Låt mig bara säga ett par saker.

Herr Ahlmark och jag har gemensamt i reservation föreslagit att i

programstadgandet sådana saker som integritet ytterligare borde markeras. Vi har även föreslagit att, vid förverkligande av de mål som finns i programstadgandet, det allmänna bör värna om den enskildes valfrihet. Föräldrarnas rätt att vårda sina barn och barnens rätt till god social miljö skall respekteras. Vi säger också att näringsfrihet och egendomsrätt är centrala värden i vårt samhälle.

Vi har dessutom i reservation enats om ett uttalande beträffande kollektivanslutningen. Det uttalandet sammanfaller med riksdagens ställningstagande så sent som vid sistlidna session, nämligen att det bör ankomma på det politiska parti som nu ensamt tillämpar kollektivanslutning i Sverige att se till att det i fortsättningen inte får förekomma att enskilda kollektivt registreras som medlemmar i ett parti.

Ja, fru talman, detta var några redovisningar beträffande mitt ställningstagande i fri- och rättighetsutredningen. I vanlig ordning får nu remissinstanserna säga sitt och partierna analysera förslagen. Det är så demokratin och den representativa demokratin skall fungera. De många människorna skall få säga sin mening.

Herr AHLMARK (fp):

Fru talman! Det är alldeles sant som herr Boo säger att vi i fri- och rättighetsutredningen har en gemensam reservation som gäller vissa viktiga målsättningar för reformarbetet. Det gäller människors *integritet*; särskilt viktig när dataapparaterna bestämmer så mycket av framtiden för oss alla. Det gäller begreppet om *den enskildes valfrihet*, som det är utomordentligt angeläget att ständigt slå vakt om när det gäller skolutbildning, bostäder, arbete och annat. Det gäller föräldrarnas rätt att vårda sina barn och barnens rätt till en god social miljö; en central tanke i den familjepolitiska debatten. Den bör in i en målsättningsparagraf, och jag tror att både Karl Boo och jag beklagar att de andra inte velat gå med på det.

Sedan gäller det näringsfriheten och egendomsrätten, begrepp som naturligtvis inte kan bli rättsligt bindande därför att de inte är tillräckligt preciserade. Men de får icke upphävas, eftersom de är grundvalar för materiellt välstånd och rättssäkerhet i vårt land.

Däremot beklagar jag att Karl Boo i en fråga som är viktigare – skyddet för de andliga fri- och rättigheterna – inte har velat stå kvar vid den ståndpunkt som mittenpartierna hade gemensam för två år sedan. Då var ju folkpartiet och centern överens om att man inte med en enda rösts majoritet skulle kunna stifta lagar som upphäver de flesta fri- och rättigheterna här i landet.

När utredningen nu läggs fram har Karl Boo hoppat av från den uppfattningen. I dag försvarar han avhoppet med att han vill sträva efter en bred enighet inom utredningen. Jag tycker däremot att det är viktigt att stå för sin mening i en utredning. Sedan får man väl lyssna på den offentliga debatten och på remissomgången och se vad man skall dra

för slutsatser. Men man kan ju inte, herr Boo, i en utredning hoppa av från en övertygelse för att oppositionen annars skulle bli enig!

Sedan är det flera förbättringar i fråga om fri- och rättigheterna som vi är alldeles överens om inom utredningen. Jag är särskilt glad över att vi – om det här går igenom – får ett skydd för upphovsrätten. Vad som Bertil Zachrisson en gång kallade för "kulturell allemansrätt" och som Carl Lidbom var i färd med att lagmässigt försöka genomföra skulle ha varit ett upphävande av den upphovsrätt som är grundvalen för kulturellt skapande här i landet. Det blir nu omöjligt om utredningens förslag genomförs.

Jag är också glad över att det i slutskedet av utredningen kunde bli enighet om en bestämmelse om förbud mot könsdiskriminering. En sådan kommer att ha en moralbildande verkan när lagar stiftas och i övrigt i samhällsarbetet. Det är också bra att utlänningar kommer med i fri- och rättighetsskyddet genom en särskild paragraf. Hittills har ju grundlagen gällt enbart svenska medborgare.

Karl Boo och jag har återigen slagit fast att kollektivanslutningen är ett otyg som är principvidrigt från demokratiska utgångspunkter. Vi uppmanar återigen det enda parti i landet som tillämpar kollektivanslutning att följa riksdagens beslut.

Själv vill jag i en annan reservation förbjuda lag som skulle göra det möjligt att utlämna svensk medborgare till annat land. Jag vill också beträffande frågan om ersättning vid expropriation se till att denna ersättning inte enbart blir symbolisk. Det bör alltså i själva lagtexten stå att *skälig* ersättning skall utgå. Jag tror att Karl Boo och jag i sak är rätt överens, men han har inte velat följa med när det gäller själva lagtexten.

Det viktigaste gäller ändå de andliga fri- och rättigheterna och hur man skall skydda dessa friheter i vår författning. Kritiken mot denna del i vår regeringsform har gällt att man över en natt med en rösts majoritet kan upphäva i stort sett alla fri- och rättigheter i landet. Det går inte när det gäller tryckfriheten. Den har sin egen grundlag där varje detalj är bestämd. Där kan ingenting ändras utan två beslut med ett mellanliggande riksdagsval. Men de andra friheterna som inte finns i tryckfrihetsförordningen är inte reglerade på det viset. De nämns i regeringsformen, men samtidigt kan man genom vanlig lag avskaffa, inskränka och precisera dem ungefär hur man vill.

Detta har varit utgångspunkten för folkpartiets arbete i flera år när det gäller fri- och rättigheterna: man skall inte på några dagar med någon enda rösts majoritet kunna upphäva nästan alla friheter i Sverige. En arbetsgrupp inom partiet har, parallellt med den statliga utredningen, arbetat fram den lösning som folkpartiets riksdagsgrupp i princip har ställt sig bakom och som min reservation bygger på.

Vår utgångspunkt är att det här gäller att ha en grundlag som skall skydda oss i krislägen. När allting är normalt i samhället – inte någon särskilt stor arbetslöshet, inga utrikespolitiska påtryckningar, inget upp-

hetsat opinionsläge av andra skäl – då spelar det inte så stor roll hur man skyddar friheten i grundlagen. Den är ändå tryggad. När samhället fullständigt faller sönder, vid en ockupation eller på annat sätt, kan ingen grundlag i världen skydda oss. På den punkten ger jag Hilding Johansson i Trollhättan alldeles rätt.

Men det finns mellanlägen mellan en helt normal situation, då det inte spelar någon roll vad det står i grundlagen för friheten är ändå skyddad, och en helt extrem situation, då det inte heller spelar någon roll vad det står i grundlagen för friheten kommer ändå att upphävas. Det är mellanlägen där det är viktigt att skydda oss mot radikala inskränkningar i fri- och rättigheterna.

Man kan tänka sig ett antal terroraktioner mot några ambassader i Stockholm eller på annat sätt, en ekonomisk depression med stor social oro, ekonomiska konflikter våldsammare än dem vi har upplevt någon gång under efterkrigstiden, ett utrikespolitiskt tryck från någon stormakt som kräver inskränkningar i fri- och rättigheterna för att begränsa opinionsbildningen här i Sverige. Då gäller det att skydda oss mot att fatta viktiga beslut som undergräver demokratin, skydda riksdagen mot att fatta de besluten i ett upphetsat opinionsläge. Under tillfälligt tryck av starka opinioner skall riksdagen inte besluta upphäva avgörande fri- och rättigheter.

Därför har jag tyckt att det var rimligt att skärpa reglerna vid grundlagsändringar. I dag kan man faktiskt upphäva alla våra grundlagar på 6–8 veckor. Man fattar ett första beslut, man har ett ordinarie val och ett extraval. Omedelbart efter valet fattar man ett andra beslut. Man kan upphäva tryckfriheten och alla de s. k. absoluta friheterna i regeringsformen under loppet av 6–8 veckor. Det är inte rimligt. Först och främst bör grundlagsändringar bara kunna ske före och efter ett *ordinarie* val. Första beslutet skall fattas senast sex månader före valet, så att allmänheten får tid att i detalj diskutera de här sakerna; det andra beslutet tidigast sex månader efter valet. Det blir då alltså minst ett år mellan besluten och det blir ett mellanliggande ordinarie val.

Viktigare än detta är att det skall vara svårt att snabbt stifta lagar som inskränker fri- och rättigheterna, samtidigt som man inte i onödan skall försvåra s. k. normal lagstiftning eller en lagstiftning som en överväldigande majoritet är överens om. Därför måste vi se till att de lagar som begränsar yttrandefriheten, rätten till information, mötesfriheten, demonstrationsrätten, föreningsfriheten och skyddet för förtrolig meddelelse – t. ex. telefonavlyssning, brevcensur och annat – antingen skall stiftas på samma sätt som grundlag, alltså två beslut med mellanliggande ordinarie val, eller med fem sjättedelars majoritet av de röstande här i kammaren. Avgörande är att det skall inte vara möjligt att med någon enda rösts majoritet över en natt upphäva fri- och rättigheterna i Sverige.

Då säger Hilding Johansson att detta upphäver "den demokratiska majoritetsprincipen". Men samma gäller för den paragraf i 10 kap. i regeringsformen som handlar om hur man överlåter befogenhet från riks-

dagen till övernationellt organ – där är det just fem sjättedelars majoritet som krävs. När det gäller att ändra riksdagsordningen har vi också kravet på kvalificerad majoritet. Och skulle vi vilja ändra en liten detalj i tryckfrihetsförordningen, bara en liten struntsak om t. ex. hur juryn skall arbeta eller så, och varenda riksdagsman här i riksdagen skulle vara helt överens om denna ändring, så kan vi ändå inte genomföra den genast därför att vi måste ha två beslut och mellanliggande val. Aldrig har jag hört Hilding Johansson säga att tryckfrihetsförordningen upphäver "den demokratiska majoritetsprincipen", trots att den hindrar beslut där vi är totalt eniga i riksdagen.

Vad det handlar om är, att om man stiftar lagar som upphäver väsentliga friheter, skall en minoritet kunna få fram ett *uppskov*, så att man får diskutera saken över nästa val. Då frågar Hilding Johansson: Men alkoholreklamen – skall verkligen en minoritet kunna få besluta om uppskov där? Det var precis det som skedde. Hilding Johansson och jag satt ju i konstitutionsutskottet. Vi diskuterade ett förbud mot alkoholreklam. Vi kom fram till att ett förbud kunde inte beslutas med mindre än att man ändrade tryckfrihetsförordningen. Vi gjorde det också. Trots att kanske en majoritet hade velat införa reklamförbud med en gång kunde vi inte göra det, för grundlagen måste först ändras så att vi fick en laglig rätt att införa förbud mot alkoholreklam. Vi hade alltså då den situationen som Hilding Johansson nu polemiserar emot. Dessutom har faktiskt direktiven till vår utredning slagit fast, att det här skulle vi noga undersöka. Det står så här i direktiven till utredningen, som regeringen själv skrev 1973: "Närmast till hands kan synas ligga att man uppställer ett krav på en särskild procedur vid stiftandet av lagar som inskränker i grundlagen angivna fri- och rättigheter. En möjlighet är då att kräva beslut i den ordning som gäller för grundlagsändring. En annan möjlighet, som har förespråkats i olika sammanhang och också under den senaste riksdagsbehandlingen, är att uppställa krav på beslut med kvalificerad riksdagsmajoritet."

Regeringen har alltså gett oss i uppdrag att undersöka om man skall införa en regel om kvalificerad majoritet. Är det att upphäva "den demokratiska majoritetsprincipen", som herr Johansson säger?

Sedan säger herr Johansson: Det här blir en broms mot reformerna. Inte alls! När det gäller sociala reformer, ekonomiska förbättringar, statsanslag och allt detta är det självklart att vi, på samma sätt som i dag, beslutar med vanlig majoritet: en enda röst om man så vill och i värsta fall lottning. Vad min reservation handlar om är sådana tillfällen när man vill inskränka yttrandefrihet, föreningsfrihet, religionsfrihet, församlingsfrihet och andra andliga friheter. Det är då en minoritet skall kunna skydda demokratin genom att skjuta upp beslutet över nästkommande riksdagsval.

Herr Johansson säger att folkpartiet nu har ställt sig till höger om moderaterna. Han tycks inte ha insett att liberalismen och liberalerna i alla tider – långt före det årtal då Allan Hernelius ansåg att den kon-

servativa historien om friheten började, nämligen 1938 – har kämpat för yttrandefrihet, kämpat för att vidga den, mot konventikelplakat, presscensur och politiska rättgångar. Liberalerna har arbetat för att förbättra tryckfrihetsförordningen och mot de krav på lagstiftning om ekonomiskt förtal som moderaterna reser varje år, etc. Ständigt försöker liberaler värna om friheten. Det är inte att ställa sig till höger – det är för att hålla fast vid kärnan i liberal ideologi.

Nu vill majoriteten i utredningen inte ge något rättsligt bindande skydd på den här punkten. Vad majoriteten ställer upp som ett skydd är en del formuleringar om att de lagar som inskränker yttrandefriheten måste bygga på att "rikets säkerhet" är hotad, att man skall skydda "allmän ordning och säkerhet" eller att "särskilt viktiga skäl föranleder det". Men alla de formuleringarna är bara snömosparagrafer. I ett kritiskt läge kommer en majoritet i riksdagen alltid att kunna säga: Det här är särskilt, viktiga skäl; här måste vi skydda allmän ordning och säkerhet. Här är rikets säkerhet i fara; därför skall vi göra en inskränkning.

I kritiska lägen ger utredningsmajoritetens paragrafer inte något reellt skydd. De är luddigt skrivna. De innebär att utredningens majoritet åter föreslår en grundlag som gör att det i praktiken blir möjligt att med någon enda rösts majoritet omedelbart inskränka nästan alla fri- och rättigheter som vi har. Vi beklagar att fri- och rättighetsutredningen har misslyckats på den avgörande punkten.

Jag är besviken över att centerpartiet, som tidigare stod bakom kravet på kvalificerad majoritet för lagar som inskränker fri- och rättigheter, nu tycks hoppa av från det kravet. Jag är ledsen att socialdemokratin står fast vid sitt gamla motstånd mot ett reellt grundlagsskydd. Om kommunisterna har jag självfallet aldrig hyst några förhoppningar när det gäller att värna demokratin. Vad folkpartiet beklagar är att de fyra *demokratiska* partierna inte har kunnat enas om en avgörande förbättring av vårt skydd för frihet och folkstyrelse i Sverige.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Fru talman! Den avgörande frågan, herr Ahlmark, är: Betyder utredningens förslag att vi flyttar fram positionerna när det gäller att stärka de medborgerliga fri- och rättigheterna eller betyder det att vi försämrar dem? Jag tror att det är viktigt att lägga fast vår uppfattning i den frågan. Jag vill upprepa vad jag sade tidigare: Min bedömning är att det är en väsentlig framflyttning av positionerna både från 1809 års regeringsform och från 1973 års regeringsform. Jag vill inte heller ta på mitt ansvar att vi skulle försitta chansen att få de nu föreslagna väsentliga förstärkningarna i form av en vilande grundlag antagna redan av den nu valda riksdagen.

Jag vill också påminna om att de absoluta rättigheterna väsentligt har utökats. Det måste ju ändå vara en avgörande förbättring, eftersom det skulle krävas en grundlagsändring för att förändra innehållet i dessa rättigheter.

I min sammanlagda bedömning ingår först och främst att ett lagförslag skall prövas av lagrådet. Då får vi den högsta juridiska expertisens syn t. ex. på frågan om förslaget är grundlagsstridigt. Vi får en sådan redovisning inför riksdagsbehandlingen och får en öppen debatt om dessa frågor, och efter riksdagsbehandlingen får vi enligt det föreliggande majoritetsförslaget en utökad lagprövning. Det är litet märkligt att herr Ahlmark icke vill erkänna dessa betydande förbättringar och förstärkningar i min sammanlagda bedömning.

Jag vill tillägga att socialdemokraterna i utredningen tyvärr icke går med på införande av en obligatorisk lagrådsgranskning utan vill hänskjuta den frågan till en utredning.

Herr Ahlmark säger vidare att jag har hoppat av från en ståndpunkt. Jag förnekar bestämt att jag har gjort detta. Jag har varit med om att flytta fram positionerna för att uppnå de mål som centern alltid ställt upp när det gäller att stärka fri- och rättigheterna för de enskilda människorna. Jag vill understryka vad jag sade tidigare, nämligen att jag har den arbetsinriktningen att vi skall försöka nå så stor politisk enighet som möjligt när vi går att grundlagsfästa dessa för de enskilda människorna betydelsefulla stadganden.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Fru talman! I anslutning till det senaste som herr Boo yttrade vill jag stryka under att det finns en betydande skillnad mellan å ena sidan herr Ahlmark, som hårt driver sina linjer utan hänsynstagande till den breda samingen i grundlagsfrågor, och å andra sidan herr Boo och mig som strävar efter att uppnå stor enighet när det gäller grundlagsfrågorna.

Per Ahlmark hänvisade till direktiven. Låt mig fästa uppmärksamheten på vad som där står, nämligen att det kan synas lika nära till hands att uppställa krav på en särskild procedur i detta sammanhang och att utredningen skulle pröva metoder med kvalificerad majoritet. Den prövningen har utförts. Regeringen har aldrig i sina direktiv skrivit att utredningen skall föreslå införande av kvalificerad majoritet. Prövningen har givit det resultatet att detta inte var möjligt, med hänsyn till att vår demokrati skall fungera också i vardagslag.

För min egen del har jag undersökt möjligheterna att följa förslaget från Per Ahlmark och Allan Hernelius om kvalificerad majoritet men inte kunnat det på grund av dess konsekvenser. Det finns nämligen en betydande skillnad mellan grundlagar å ena sidan och den vanliga lagstiftningen å den andra. Skulle herr Ahlmarks och herr Hernelius förslag gå igenom, innebär det att man alltid måste börja om på nytt, om 60 ledamöter faller ett förslag sedan frågan återkommit efter ett val.

I vad gäller alkoholreklamen är det riktigt att den har förts ur tryckfrihetsförordningen. Det har både herr Ahlmark och jag medverkat till. Men inför man det förslag som herr Ahlmark har lagt fram betyder det att man på nytt omgärdar alkoholreklamen med hårda bestämmelser. Följden blir nämligen en inskränkning i den meningen att ett förslag

faller, om 60 ledamöter säger nej.

Ja, det är underligt att herr Ahlmark kom igen till påståendet att man på en natt kan avskaffa friheter eller inskränka dem. Lagstiftningsproceduren i Sverige går inte till på det sättet, utan det läggs fram ett förslag, som remissbehandlas och blir föremål för allmänna opinionens granskning. Först därefter kommer det upp till behandling. Nu förstärker vi detta skydd, så att demokratin tryggas genom en rad bestämmelser, som herr Ahlmark väl känner till men som jag nu, fru talman, förstår att jag av tidsskäl inte kan redovisa.

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Bara en bagatell vid sidan av de större meningsbrytningarna!

Herr Ahlmark säger att den konservativa historieskrivningen började år 1938. Ja, det är riktigt: i denna del, dvs. i fråga om riksdagsbehandlingen av lagar angående fri- och rättigheter. Men fri- och rättigheterna är som bekant mycket äldre i vår historia. De hänför sig till medeltida kungaecker, och därifrån har de på sätt och vis fortsatt i en löpande kedja. Men om vi började med behandlingen i svensk riksdag i modern tid – år 1938 – började faktiskt *folkpartiet* inte förrän 1973, och det är vackert så.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Fru talman! Vad jag helt diskret påpekade för herr Hernelius var ju bara detta, att frisinnade och liberaler slog vakt om friheterna, t. ex. ville avskaffa konventikelplakatet och presscensuren långt före år 1938, nämligen redan på 1800-talet. Det var innan herr Hernelius ideologiska förfäder gjorde det; de var inte riktigt lika livaktiga som herr Hernelius är på denna punkt!

Beträffande alkoholreklamen vill jag svara att om 60 ledamöter skulle säga nej till ett förbud mot alkoholreklam kan man helt enkelt fatta ett första beslut i ärendet, därpå avvakta riksdagsvalet för att sedan ta det andra beslutet. Då skulle saken vara klar, precis på samma sätt som när man ändrar grundlag. Det kan ju inte vara något större problem.

Vad Karl Boo säger är att han inte vill "ta på sitt ansvar" att inte få igenom de förbättringar som vi ändå är överens om i fri- och rättighetsutredningen. Det innebär ju ändå i klartext att herr Boo inför hotet om att oppositionen höll på att bli enig i fri- och rättighetsutredningen måste hoppa av från centerns tidigare ståndpunkt. Om man varje gång säger: "Titta, nu riskerar vi att få en enig opposition! Här kan det ju bli lottning, och det är farligt, så nu måste jag svika min övertygelse", kan vi aldrig driva på socialdemokratin för att införa viktiga förbättringar av fri- och rättigheter och författningsreformer. Det är ju *nu* som det finns en parlamentarisk möjlighet att pressa på genom den offentliga debatten, genom remissomgången, genom trycket i utskott och kam-

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

mare. Därför skulle ni ha tagit till vara den möjligheten och inte hoppat av redan på utredningsstadiet.

Då säger herr Boo att han inte har hoppat av. Han följer två olika linjer: först att han var tvungen att hoppa av för att inte få enighet i oppositionen, och sedan, ett ögonblick efteråt, att han *inte* har hoppat av. Det är klart att det är en ändring av centerns hållning. Mittenpartierna var på den här punkten helt överens om att man inte med någon enda rösts majoritet över en natt skulle kunna upphäva och inskränka viktiga fri- och rättigheter i Sverige. Det kan man göra med nuvarande regeringsform. Det kan man också med den regeringsform som socialdemokrater, kommunister och centerpartister ställt sig bakom i fri- och rättighetsutredningen. Det tycker vi liberaler är fel.

Herr Johansson i Trollhättan säger att jag struntar i den breda samlingen i grundlagsfrågor. Det påminner om repliker som har fällts tidigare många gånger i tvåkammarriksdagen. Under 15 års arbete för ett enkammar-system och ett mera rättvist valsätt sade man ständigt till Bertil Ohlin och oss andra i folkpartiet som jobbade för ett enkammarssystem: Ni sviker enigheten därför att ni står fast vid er uppfattning att det skall vara en direktvald kammare. Men det var just därför att folkpartiet stod fast vid sin övertygelse som man fick författningsreformen och som väljarna blev suveräna på valdagen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Fru talman! Fyra korta repliker! Den första är att herr Ahlmarks senaste anförande avslöjade hur djupt hans förslag förändrar villkoren här. Han menar att vi får börja på ny kula; det spelar ingen roll om ett beslut kommer tre år senare. Då det gäller sociallagstiftning och sådant är det säkert många människor som tycker att det är bråttom. De vill inte att 60 kammarledamöter skall kunna fälla ett lagförslag så att vi skall tvingas att efter nästa val börja på nytt.

Den andra repliken gäller grundlagsändringarna. Det är väl alldeles uppenbart att det förslag som herr Ahlmark har lagt omgärdar de grundlagar vi nu har med en rad garantier. Min tanke förs till vissa engelska politiker som var så angelägna om att bevara den rösträttsreform de genomförde 1832 att de på allt sätt försökte hindra fortsatta reformer. Herr Ahlmark är tydligen väldigt glad i den grundlag som han då och då klandrar och då och då själv vill förändra.

Den tredje repliken gäller enigheten. Jag har ett intryck av att om alla körde fram sina egna åsikter i alla grundlagsfrågor så hårt som herr Ahlmark gör, så skulle vi hamna i ett reformstopp på detta område. Nog har herr Boo rätt i att när det gäller grundlagsändringar skall inte avgörandet få överflyttas till fru Fortuna.

Den fjärde repliken går till herr Boo, som sade att nu var tiden inne att pressa socialdemokraterna. Jag vill bara svara att när det gäller att slå vakt om demokratin behöver man inte pressa socialdemokratin. Socialdemokratin har alltid hävdat demokratins principer. Den har kämpat

hårt för politisk demokrati, och den vill nu vidga denna demokrati till nya områden, framför allt till det ekonomiska området.

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr BOO (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag skall självfallet inte lägga mig i diskussionen mellan herrar Hernelius och Ahlmark om vem som först kom på de mest konservativa idéerna här i landet; det får de fortsätta att diskutera.

Beträffande herr Ahlmarks beskrivning av mitt ställningstagande i utredningen vill jag säga följande. Det var naturligtvis inte inför hotet att få enighet inom oppositionen som jag gjorde mitt ställningstagande, utan jag gjorde det – som jag har understrukt så många gånger i debatten – därför att jag ville garantera en förstärkning av de medborgerliga fri- och rättigheterna. Vi fick nämligen besked i utredningen om att regeringen icke skulle kunna förmodas lägga fram en proposition, om vi inte kunde nå en något så när bred enighet.

Sedan har vi av viss press fått veta att detta väl inte hade gjort någonting. Vi kunde ju ha lagt fram en motion, och sedan kunde man ha lottat i riksdagen. Jag reagerar bestämt emot att det är på det sättet vi skall anta grundlag.

Som jag ser det var uppgiften för den utredning som blev tillsatt efter beslut i riksdagen att diskutera de olika förutsättningarna för att så långt det är möjligt förverkliga en målsättning, i det här fallet att trygga de medborgerliga fri- och rättigheterna. Presentera partiprogram kan man göra utan att gå in i en utredning.

När det gäller regler för antagande av ny grundlag har jag i utredningen icke biträtt herr Ahlmarks förslag, eftersom jag finner det icke på något sätt vara rimligt att, sedan en nyvald riksdag har fattat ett beslut, detta skall vila ytterligare sex månader innan det kan omsättas i gällande lag.

Det finns ytterligare ett förslag på detta område, där vi från centern är motionärer. Det kommer senare under riksdagens prövning, och det gäller att ett vilande grundlagsförslag skall underställas folkomröstning, om minst en tredjedel av riksdagens ledamöter begär detta. Jag vill, fru talman, kraftigt understryka att det är ett riktigare sätt att reformera reglerna för antagande av grundlag.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det är alldeles riktigt, herr Boo, att det här förslaget från tre partier – att en tredjedel av riksdagen skall kunna utlösa beslutande folkomröstning om ett vilande grundlagsförslag – är bra. Det står folkpartiet, centern och moderaterna bakom. Där riskerar vi faktiskt en lottning om några veckor. Men det har herr Boo inte dragit sig för – där går det tydligen bra. Jag undrar varför herr Boo i utskottet inte hoppat av från sin övertygelse också på den punkten.

Om man säger att vi från början – som en utgångspunkt i en statlig utredning – måste undvika lottning, då väntar man inte på den offentliga debatten när utredningen blir klar; man har ju redan hoppat av. Man

väntar inte på remissvaren, man väntar inte på riksdagsbehandlingen. Man missar alla chanser att pressa regeringen till viktiga eftergifter för att öka skyddet för fri- och rättigheterna i landet. Jag för min del kan icke förstå varför oppositionen skall lägga sig platt på magen om regeringen börjar rynka ögonbrynen.

Hilding Johansson säger att vi får "börja på ny kula med social lagstiftning" och annat sådant om vi inför kvalificerat förfarande. Jag är ledsen, men Hilding Johansson måste ha missuppfattat allt det som vi sysslade med i fri- och rättighetsutredningen om han menar detta. Social lagstiftning, ekonomiska reformer, arbetsmarknad, arbetsmiljö, allt som har med statsbidrag att göra osv. berörs inte alls av någonting som vi har tagit upp när det gäller det kvalificerade förfarandet. Där kommer allting att beslutas på samma sätt som tidigare, alltså med vanlig majoritet på en gång. Vad det handlar om är: skall man över en dag, med någon enda rösts majoritet, få inskränka yttrandefriheten, föreningsfriheten, religionsfriheten, församlingsfriheten, demonstrationsrätten och skyddet för förtrolig meddelelse? Det är de rättigheterna som vi skall värna. Det är inte fråga om att införa något slags minoritetsskydd beträffande sociala reformer som över huvud taget inte berörs. Där är Hilding Johansson och jag helt överens om hur vi skall fatta beslut här i riksdagen.

Det skulle bli "reformstopp" om man inte gjorde upp på en gång i utredningen. Det säger herr Johansson. Precis så sade man när folkpartiet erbjöds att ta en uppörelse om ett enkammersystem som innebar något som såg ut som en blandkammare där landstingen skulle välja en tredjedel och människorna i direkta val två tredjedelar. Men folkpartiet accepterade inte det den gången utan sade: Man skall vid en och samma tidpunkt välja *hela* riksdagen i direkta val. Just därför att vi *inte* kohandlade om dåliga förslag fick vi en bra reform. Så skall det gå också när vi skyddar fri- och rättigheterna i författningen.

Fru tredje vice talmannen anmälde att herr Boo anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Det förs en kamp bland folken ute i världen för nationell frigörelse, för demokratiska rättigheter, för socialismen. Den förs mot monopol, mot utländska imperialister och inhemsk fascism.

Inför folkens framgångar – i Indokina, Moçambique, Angola, Grekland, Portugal – skärps det reaktionära motståndet. I desperation över sina hotade privilegier förvandlas också många liberala borgare stegvis till öppna fascister.

Men reaktionen värvar inte bara sympati bland borgare, som fruktar förändringar. Den söker tränga in också i arbetarrörelsen. Reaktionen vet att en av nycklarna till framgång är att splittra vänsterkrafterna. Därvid utnyttjar reaktionen också tacksamt ledarskiktet i den internationella socialdemokratin. Wilson, Brandt och Schmidt stödde alla lojalt USA:s

Vietnampolitik ända in i det sista. Fria fackföreningsinternationalens organisationer och den socialdemokratiska ungdomsinternationalen har tillhört de kanaler genom vilka pengar från den amerikanska underrättelsetjänsten – CIA – har passerat.

Dessa socialdemokratiska ledare förstår inte rätt den antikommunistiska hetsens faror. I ett läge, där fienden står till höger, slår de mot vänster. I ett läge, där reaktionen går till öppna våldsmetoder, upprepar socialdemokratiska talesmän Gösta Bohmans påståenden, att kommunisterna har sig själva att skylla när deras lokaler bränns och partimedlemmar misshandlas till döds. Både socialdemokratiska och moderata ledare tycks tro att det sker i frihetens namn. De borde ha lärt sig av kristallnatten 1938, när synagogorna brann i Tyska riket, att det är ett tecken på fascismens frammarsch då den sortens lynchningsrättvisa vinner burskap i det politiska tänkandet.

De socialdemokratiska ledarna måste lära sig förstå att när reaktionen angriper kommunisterna, så är det bara en förberedelse, för i nästa steg slår de reaktionära också mot socialdemokrater och liberaler.

På sistone har angreppen varit särskilt hätska mot det portugisiska kommunistpartiet. Vpk:s sympatier för den portugisiska revolutionen har här i Sverige använts för att också angripa oss. I dessa angrepp går SAP sida vid sida med moderaterna – en tyvärr inte ovanlig kombination i svensk politik.

Vpk fruktar inte dessa angrepp. Vi vet var vi står. Vi känner det portugisiska broderpartiet, och vi ser att PCP ingalunda är det stalinistiska diktaturparti som hetsmakarna vill få det till.

Man säger att PCP är emot flerpartisystem. Jag håller i min hand den s. k. konstitutionella överenskommelsen av den 10 april, där kommunistpartiet förpliktar sig att arbeta för en socialism med flerpartisystem. Jag håller i min andra hand PCP:s partistyrelsens deklARATION av den 21 juni, där man förespråkar en portugisisk socialism, byggd på fullständig organisationsfrihet.

Det heter i propagandan att kommunisterna i Portugal försöker ta över och likrikta pressen. Man säger att kommunisterna stulit socialisternas organ Republica. Republica är en privat tidning. Kommunisterna har över huvud taget ingenting med Republicaaffären att göra. Jag har ett exemplar här av tidningen Republica. På förstasidan publiceras en deklARATION av den s. k. Copcongruppen inom militär rörelsen, som innehåller skarp kritik mot kommunisterna. Större är alltså inte likriktningen i tidningen Republica. Jag håller Diario de Lisboa i handen – en annan förment likriktad kommunistisk tidning. Hela mittuppslaget ägnas ett dokument från den s. k. Melo Antunes-gruppen, vars medlemmar är skarpa motståndare till kommunisterna. Värre är inte likriktningen i Diario de Lisboa.

Man säger att PCP är moskvaorienterat. Jag har med mig på bänken några månaders utgivning av partiets organ Avante. Jag uppmanar vem som helst att där söka leta upp artiklar som propagerar för sovjetiska

intressen eller förhållanden. Det finns inga sådana. Nästan allt material i det kommunistiska partiets huvudorgan är relaterat till det portugisiska folkets verklighet och till dess kamp.

Vänsterpartiet kommunisterna är ett självständigt parti. Vi hyser aldrig någon okritisk lojalitet gentemot något annat parti, och vi utfärdar inga blankofullmakter för vår lojalitet. Vi har dock övertygats, med egna ögon, om det portugisiska partiets konsekventa och fasta hållning till kampen för demokrati och socialism. Och vi säger till dem som angriper oss: Ni teg i årtionden, medan fascisterna tryckte ner det portugisiska folket. Ni teg inför kuppförsöken i september 1974, i mars 1975 och i juli 1975. Ni tiger nu, när regeringen Pinheiro de Azevedo söker ockupera radiostationer. Ni tiger när socialistpartiet i Portugal lierar sig med det ultrastalinistiska MRPP i politiska aktioner och fackliga val. Alltid tiger ni – ni talar bara när ni skall angripa det parti i Portugal som sedan 1926 under de svåraste förhållanden har slagits för demokratin.

Fru talman! Vpk fruktar ingen debatt om sin politiska trovärdighet, i all synnerhet inte med de andra partierna. Inte med folkpartiet, som låter välja in sig på borgerligt samarbete och sedan ingår den ena pakten efter den andra med socialdemokraterna. Inte med centerpartiet, som nyss tog utskottsinitiativ i asbestfrågan, som partiet i våras var med om att rösta ner. Inte med socialdemokraterna, vars sorgglustiga penningaffärer har utgjort en klar fara för den politiska moralen och för respekten för demokratin. Vad är det nämligen för trovärdighet när SAP säger att pengarna kommer från Metall och Metall säger att pengarna kommer från SAP? Ingen vågade säga att de kom från Tyskland. När den saken kom fram sade Willy Brandt att pengarna inte fanns. Och herr Loderer sade först att pengarna kom från tyska Metall och sedan att de kom från hans privata vänner. Till dess vi får kartlagt herrar Palmes och Loderers trassliga trådar till bankkontot i Schweiz tycker jag att socialdemokratins ledning skall tala mycket dämpat om begreppet trovärdighet.

Vpk fruktar heller inte en debatt om demokratin, om sitt och andra politiska partiers förhållande till den. Tvärtom. Det var inte vi som försvarade militärens dödsskott i Ådalen 1931. Det var den store liberalen Segerstedt i Handelstidningen. Det var inte vi som 1938 gav order om att alla från Tyska riket kommande som hade judestämpel i sitt pass skulle avvisas vid gränsen. Det var socialstyrelsen. Det var inte vi som i strid mot rikets författning beslöt om transportförbud för kommunistisk press. Det var samlingsregeringen. Det var inte vi som i strid med konstitutionen satte tryckfrihetsförordningen ur kraft och lät ett tryckfrihetsbrott dömas efter strafflagen. Det var justitieministern – och mot våra röster godkände riksdagens majoritet grundlagsbrottet. Det var inte vi som skickade den politiska polisen att rensa bildbyrån Saftas lokaler utan att lagenligt protokoll över beslaget gjordes upp. Det var allmänne åklagaren. Det är inte vi som skickar in säkerhetsagenter på svenska arbetsplatser eller låter dem resa till främmande land när de har gjort bort sig. Det är säpo och justitieministern. Det är inte vi som har infört

terroristlagen, som leder till utvisning av uppenbart oskyldiga människor. Det är de fyra andra partierna – och det är fru Leijon som sköter verkställigheten. Det är inte vi som har infört lagen om tillfälligt omhändertagande, med vars hjälp man kan anhålla demonstranter, alkoholskadade, socialassistenter eller andra som man händelsevis finner obehagliga. Det är regeringen som gjort det, med de laglydiga moderaternas hjälp. Det är inte vi som vecklar in oss i hemliga valutaaffärer; det är de socialdemokratiska ledarna. Vpk är ett självständigt parti. Vi tar inga order från auktoriteter utanför oss själva.

Vpk arbetar för en socialism där de demokratiska fri- och rättigheterna befästs och kraftigt utvidgas. Vi är för en socialism där det råder full organisationsfrihet såväl för socialistiska som icke-socialistiska grupper. Vi är för en socialism där aktieägarnas och disponenternas diktatur har ersatts med de arbetandes demokratiska självstyrelse på arbetsplatserna och i bostadsområdena. Vi är för en socialism där just arbetarsjälvstyrelse ges en stark ställning, en ställning som inte får undergrävas genom ett byråkratiskt dirigeringsystem uppifrån.

Den socialistiska planekonomin är i stånd att upphäva arbetslösheten och undersysselsättningen. Den är i stånd att skapa jämlikhet mellan kvinnor och män. Den är i stånd att bryta ned alla hinder på vägen till det klasslösa samhället. Den är i stånd att ersätta kapitalismens miss-hushållning, miljöförstöring och allmänna anarki med ett system av medvetna ansvariga beslut och långsiktiga målsättningar, styrda av folkflertalets behov. Men för att den rätt skall kunna utnyttja dessa sina möjligheter krävs att planekonomins beslutssystem kopplas nära till arbetsplatsernas och bostadsområdenas direkta folkstyrelse. De arbetande människorna måste känna att socialismen medför en genomgripande förändring i deras personliga situation och en helt ny möjlighet att delta i skapandet av den egna verkligheten samt ett slutligt upphävande av den i det nuvarande samhället rådande maktlösheten för flertalet människor.

Det frågas inte sällan om vpk:s inställning till andra kommunistpartier, liksom till de socialistiska länderna. Vi har en grundläggande solidaritet med alla krafter som arbetar för socialismen. Men en grundläggande solidaritet är inte detsamma som ett okritiskt accepterande eller ett tiggande om uppenbara missförhållanden. Tvärtom ligger det i den marxistiska samhällsteoriens villkor att sanningar inte skall tigas ihjäl, de må vara aldrig så obehagliga. Socialismen tjänar inte på okritiska skönsmålningar, den vinner inget förtroende genom idealiserande verklighetsförfalskningar eller undanskymmande av problem.

Men vi låter i vår kritik heller inte locka oss till att delta i de hetskampanjer som högerkrafterna ibland blåser upp mot socialistiska länder eller partier. De socialistiska länderna har obestriddligen varit ett mäktigt stöd för befrielseströrelserna ute i världen. De ställde upp på det vietnamesiska folkets sida redan på den tiden, när herr Helén prisade USA, herr Bohman stödde bombningarna av Hanoi och herr Palme kallade

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen,
m. m.*

FNL-ungdomarna i Sverige för lymlar.

Om inte 20 miljoner Sovjetmedborgare offrat livet, om inte de jugoslaviska partisanerna kämpat, om inte de tyska antifascisterna fört kampen ända in i koncentrationslägren – kort sagt, om Hitler hade segrat, då skulle någon yttrandefrihet inte ha existerat i Sverige i dag. Då skulle de högerpolitiker och militärer ha bestämt, som den gången öppet visade sin sympati för det stora riket i söder.

Vi vet att den vanlige arbetaren i Ungern, Sovjetunionen eller DDR har mycket större makt på sin arbetsplats än den svenske. Vi vet att kvinnorna nästan överallt i de socialistiska länderna har en bättre position än i Sverige. Vi vet att barnens rättigheter är vida mer tillgodosedda i de socialistiska länderna och att arbetslösheten är upphävd.

Men vi är också på det klara med att de demokratiska fri- och rättigheterna i många socialistländer utsätts för allvarliga begränsningar. Det gäller rättsförhållanden, organisationsfrihet och myndigheters attityder mot avvikande. Vi anser att socialistisk kritik mot sådana missförhållanden är oundgänglig – just för socialismens skull. Vi är motståndare till statsbärande partier och tillämpande av politiska åsiktscensurer. Liksom det italienska kommunistpartiet – som i många hänseenden står oss särskilt nära – menar vi att demokratiseringsprocessen måste bryta ner också dessa förhållanden.

Fru talman! Kapitalismen och fascismen kommer att slutligen lida nederlag och socialismen att segra. Det kräver emellertid samverkan mellan olika socialistiska krafter. Det förutsätter en dialog mellan olika riktningar inom arbetarrörelsen. Det förutsätter att man bryter alla försök att binda upp arbetarrörelsens organisationer i överenskommelser med storförfinans och högerkrafter. Svensk arbetarrörelse har till sitt ursprung varit socialistisk. Den skulle illa svara mot sin historiska uppgift, om den inte i nuet och framtiden definitivt slog in på socialismens väg.

Herr finansministern STRÄNG, som meddelat att han i samband med den allmänpolitiska debatten ämnade besvara följande den 15 oktober anmälda interpellationer, nämligen

1975/76:4 av herr *Werner* i Tyresö (vpk) till herr statsministern om åtgärder för att dämpa inflationen, m. m.,

1975/76:7 av herr *Bohman* (m) om åtgärder för att dämpa inflationen,

1975/76:14 av herr *Helén* (fp) om åtgärder för att dämpa inflationen och

1975/76:15 av herr *Hermansson* (vpk) om åtgärder mot arbetslöshet,

erhöll ordet och anförde:

Fru talman! Jag skall svara på några interpellationer. Det blir således nu ett litet avbrott i den atmosfär som präglat kammaren de senaste timmarna.

De interpellationer jag skall besvara rör prisutvecklingen, inflationen och ekonomin. Herrar *Bohman* och *Helén* har frågat mig vilka åtgärder

som regeringen ämnar vidta för att dämpa inflationstakten i Sverige. Herr Werner i Tyresö har till statsministern ställt en liknande interpellation, vilken har överlämnats till mig för besvarande. Vidare har herr Hermansson frågat mig om regeringen avser att ge höstriksdagen en utförlig redogörelse för sin bedömning av det ekonomiska läget och vilka åtgärder som regeringen avser att vidta för att avvärja en ökad arbetslöshet och skapa full sysselsättning.

Jag avser att besvara samtliga dessa interpellationer i ett sammanhang.

Inledningsvis vill jag då framhålla att den internationella inflationen under 1970-talet svept fram över världsekonomin med en förödande kraft. Vi har under 1974 och 1975 kunnat observera prisstegringar i vår omvärld, vilkas like vi i fredstid inte varit med om sedan 1920-talet. Oljeprisstegringarna har sin givna plats i detta sammanhang men även prisökningarna på övriga råvaror och på livsmedel har spelat en väsentlig roll.

Samtidigt har också arbetslösheten stigit mycket kraftigt. Vi räknar nu med att över 15 miljoner människor är arbetslösa enbart inom OECD-området. Produktionen stagnerar eller t. o. m. minskar i flertalet länder under 1975. Den internationella lågkonjunkturen har nått ett djup och en omfattning som vi inte upplevt sedan 1930-talet.

Mot denna bakgrund skall vi se vår egen situation, och då framstår den ekonomiska utvecklingen i vårt eget land som väl hävdad. Genom vår ekonomis stora utlandsberoende kan vi visserligen aldrig helt avskärma oss från den internationella ekonomiska utvecklingen, men genom kraftfulla insatser i den ekonomiska politiken har vi hållit uppe den inhemska efterfrågan på en hög nivå och därigenom motverkat nedgångstendenserna utifrån. I motsats till vår omvärld har vi kunnat expandera sysselsättningen och hålla arbetslösheten nere. Ett flertal länder redovisar nu arbetslöshetstal som ligger i närheten av eller över 5 % medan vi under tredje kvartalet i år kunde registrera siffran 1,6 %.

Samtidigt har vi även – trots vårt internationellt sett mycket höga oljeberoende – kunnat hålla en i jämförelse med andra länder lägre takt i konsumentprisstegringen. Under loppet av 1974 steg våra priser med ca 10 % samtidigt som genomsnittet för Västeuropa låg på 13 %. Enligt det senaste tolv månaderstalet – jämförelsen görs då inom OECD-länderna – som avser augusti 1975 ligger Sverige fortfarande väl till vid en internationell jämförelse, vilket även är fallet om man begränsar jämförelsen till det senaste halvåret och därvid beaktar vidtagna förändringar i de indirekta skatterna.

Självfallet framstår inflationen i dag som samma besvärande problem för alla regeringar runt om i världen. Det finns emellertid inga enkla patentlösningar på detta problem. Genom den ökade internationaliseringen har man svårt att avskärma sig från de prisstegringsimpulser som kommer via utrikeshandeln. Likaså får man ta priskonsekvenserna av det tvåårsavtal som träffats på arbetsmarknaden. Det kan vidare inte i nuvarande konjunkturläge bli fråga om att med hjälp av en efterfrågedämpande politik söka bringa ner takten i prisstegringen. En sådan

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen,
m. m.*

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen,
m. m.*

politik skulle få sin ofrånkomliga konsekvens i form av en ökad arbetslöshet.

De prisutsikter som nu avtecknar sig för 1976 tyder på att vi kan emotse en lugnare ökningstakt under detta år. Trots det utgör prisstegringen ett allvarligt problem, särskilt sett från de enskilda hushållens synpunkt. Regeringen håller därför näringslivets prissättning under noggrannare övervakning än någonsin tidigare. Pris- och kartellnämnden har numera en betydande insyn i företagens prissättning, marginaler och kostnadsutveckling, bl. a. genom de överläggningar som sker mellan nämnden och olika företag och branschorganisationer. Denna aktiva prisövervakning skall fortsätta med oförändrad skärpa och regeringen kommer således att noga följa konsumentprisernas förändringar. Skulle prisökningarna tendera att ligga klart över vad som kan bedömas som ofrånkomligt och inga andra åtgärder ger önskat resultat, kan naturligtvis frågan om en utvidgning av nuvarande prisstopp till nya varu- och tjänsteområden komma att aktualiseras.

När det gäller herr Hermanssons frågor om läget på arbetsmarknaden vill jag hänvisa till regeringens deklaration vid öppnandet av detta riksmöte samt till de i samband härmed offentliggjorda ekonomisk-politiska åtgärderna. Jag kommer sedermera att till riksdagen redovisa resultatet härav. Jag har den uppfattningen att åtgärderna kommer att medföra en fortsatt väl hävdad arbetsmarknad under den nu överblickbara framtiden.

Detta var, fru talman, ett försök att i en sammanfattande skrivning svara på dessa fyra interpellationer. Men eftersom jag har tid till mitt förfogande skall jag något utförligare kommentera var och en av interpellationerna.

Vi har haft många diskussioner om vad konsumentprisstegringen egentligen innebär i fråga om sitt värde och sin valör. Herr Bohman har i sin interpellation givit uttryck för en mening som avviker från den jag har på den punkten. Statistiken för tolv månadersperioden september 1974–september 1975 visar att prisstegringen i vårt land har varit 11,1 %. Nu minns vi emellertid alla att i september i fjol hade vi en artificiell prissänkning genom att vi under större delen av månaden hade den sänkta momsens. När momsens återgick till sitt gamla läge steg priserna med 3 %, vilket var fallet i oktober månad 1974. Jag är således rätt övertygad om att ifall man gör den här tolv månadersberäkningen för oktober månad i år och oktober månad i fjol, så får man i fråga om inflationen ett annat och mer fördelaktigt resultat. Inflationen blir då inte så hård. Jag vågar ha den uppfattningen att vi även vid en sådan tolv månadersberäkning kommer att hålla oss under 10 %. Om denna min förhoppning slår in visar det sig att vi klart ligger i den lägsta tredjedelen vid en sådan internationell jämförelse av prisutvecklingen.

Om man ser på utvecklingen från den 1 januari till dags dato visar det sig att vi haft en prisstegring på 7,7 %. Jag tar tiden något i anspråk och fortsätter min internationella jämförelse, eftersom jag vill minnas

att herr Bohman varit intresserad av sådana jämförelser. Under samma tid har tre länder – England, Finland och Norge – haft väsentligt högre prisstegringar. Sedan kommer fem nationer, som haft prisstegringar på mellan sju och åtta procent. Bland dessa fem nationer finns Sverige. Ytterligare fem nationer har haft lägre prisstegringar, på mellan fem och sju procent. Vi ligger således ungefär i mitten, om man tar den här beräkningsgrunden.

Bland de fem nationer som ligger allra lägst har vi emellertid tre nationer – USA, Östtyskland och Danmark – som samtliga har en arbetslöshet på lägst 5 %, i vissa fall avsevärt högre. Vår arbetslöshet ligger på 1,5 % – 1,8 enligt arbetskraftsundersökningarna och 1,2 à 1,3 % enligt arbetsförmedlingarnas beräkningar för våra 2,7 miljoner arbetslöshetsförsäkrade. Det torde vara ett känt faktum att om man icke är så ambitiös i fråga om sysselsättningspolitiken utan tolererar en arbetslöshet, har man större möjligheter att behärska pris- och inflationsutvecklingen. Den ständigt aktuella frågan – vi har diskuterat den många gånger tidigare här i kammaren – är vad man skall prioritera. Vi har prioriterat sysselsättningen. Andra nationer har – framför allt under de senaste åren då de varit pinade av sina väldiga bytesbalansunderskott – prioriterat åtgärder för att komma till rätta med bytesbalansen och accepterat en större arbetslöshet. Trots vår mycket bestämda prioritering anser jag att vi i ett internationellt sammanhang har klarat oss ganska väl.

Herr Bohman räknar på ett annat sätt än jag – han räknar med nettoprisindex. Jag kan gå så långt att jag ger herr Bohman rätt i att detta kan ha sitt rent vetenskapliga intresse. Jag räknar med bruttoprisindex, såsom statistiska centralbyrån och pris- och kartellnämnden gör. Bruttoprisindex speglar på ett riktigare sätt hur människorna i sitt vardagsliv möter prisstegringar. Stiger momsen får människorna känna på detta i form av högre priser. I nettoprisindex exkluderar man resultatet av en momsstegring. Om vi höjer subventionerna på livsmedel känner den vanlige köparen det i form av lägre priser på livsmedlen. I nettoprisindex exkluderas även den verkan. Vill man ha ett uttryck för hur människorna möter prisstegringen i det praktiska livet, får man hålla sig till det bruttoprisindex som jag här redovisat.

Man kan då fråga sig: Vad blir prisstegringen år 1975? Hur man än räknar – vare sig man gör en tolv månadersjämförelse, tar ett medeltal för 1974 kontra 1975, eller räknar från den 1 januari till den 31 december – bör vi ha goda chanser att hålla oss under 10 %. Jag vill inte precisera mig närmare.

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidta, frågar herr Bohman, för att stoppa inflationen? På samma sätt som hitintills, dvs. med de medel som står en regering till förfogande i ett fritt demokratiskt samhälle och – säg gärna – i en marknadshushållning kommer vi att sträva efter att minimera och dämpa inflationen. Vi har accepterat prisstegringarna där de har varit ofrånkomliga. Vi kommer att få göra det i fortsättningen också – jag måste tyvärr säga det. Är det så att priserna på exportmark-

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

Allmänpolitisk
debatt

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen,
m. m.*

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen,
m. m.*

naden stiger, har vi inte kunnat avregla den svenska marknaden från omvärlden, vare sig på import- eller exportsidan. Vi gjorde visserligen ett ingrepp för något år sedan, då vi prisstoppade utvecklingen för pappersmassan för att i någon mån hålla igen när det gäller prisstegringen på papperskonsumtionen inom landet, men det ingreppet skedde ju efter det att priserna hade höjts högst väsentligt. Där har vi ett samband. Vi har också ett samband på importsidan när det gäller oljan.

Vi har lönerna som spelar sin roll i det sammanhanget. Man är tvingad att ta en viss hänsyn till vad en löneuppgörelse får för genomslag rent prismässigt – eller kalla det inflationsmässigt – när den skall omsättas i praktiken. Det här var man helt på det klara med när huvudorganisationerna skrev sitt senaste avtal. I uppgörelsen mellan SAF och LO fanns det följaktligen en protokollsbestämmelse som säger att man utgår ifrån att de prisstegringar som blir nödvändiga för att kunna klara de lönehöjningar som det träffades avtal om kommer att accepteras av regeringen och priskontrollnämnden, när dessa i fortsättningen skall ta ställning till den här frågan.

Marknadsekonomins hänsynstagande till verkligheten ger vissa prisstegringar, och det kommer man inte undan hur mycket man än rent allmänt talar om att det skulle finnas någon lysande lösning på detta problem som vi har dragits med så länge jag kan minnas tillbaka. Att man med något slags radikala skattesänkningar skulle klara sig ifrån prisstegringseffekterna och prisstegringsproblemen är helt taget ur luften. Jag skulle underskatta herr Bohmans förstånd om jag trodde att han på allvar inbillade sig att det fanns sådana här radikallösningar på inflationsproblemet.

Jag vill kommentera herr Heléns interpellation litet närmare. Herr Helén gör också sin beräkning i den här indexkalkylen utan att ta hänsyn till den speciella situation som vi hade under månaderna april–september i fjol med en artificiell sänkning av prisläget på grund av att vi tillfälligt sänkte moms. Men herr Helén har ett annat uppslag, i och för sig inte nytt som är intressant – vi har talat om det många gånger tidigare. Det är tanken på en allmän stabiliseringskonferens före avtalsförhandlingarna. Sådana överläggningar, menar herr Helén, skulle ge oss en chans att i samförstånd och med användande av förståndsmässiga argumenteringar dämpa en inflationistisk löneutveckling.

Jag har gjort en del desperata försök i den riktningen tidigare, fast jag inte talat så mycket om det, men alla sådana där försök att få överenskommelser på förhand innan avtalsförhandlingarna går ihop har skändligen strandat. Vi kan bara erinra oss hur det var vid de senaste avtalsförhandlingarna. Man prövade sådana överläggningar mellan LO och tjänstemannaorganisationerna, och jag vet att man gick till den prövningen med mycket allvar. Den misslyckades. Det visade sig omöjligt att förena dessa båda löntagarorganisationer. Vad som var ännu mer intressant var kanhända att man sedan inte ens inom tjänstemannaorganisationen kunde enas om ett gemensamt utspel, utan PTK – privat-

tjänarkartellen – gick sina egna vägar i strid med den övriga tjänstemannarörelsen.

Det är en illustration av hur svårt det är att på förhand resonera sig fram till hur man skall göra. Och vi började Haga I – det vet också herr Helén mycket väl – med fem parter. Det var två som slank ur under diskussionerna och tre blev kvar. Den vackra tanken strandar, menar jag, på den hårda verkligheten.

Herr Helén för in i debatten tanken på indexreglering av skatteskalor. Han menar följaktligen att den tänkta överläggningen även skulle kunna omfatta skattepolitikens utformning på denna avgörande punkt. Han har vidare förslag om något slags indexreglering av hushållssparandet. Vi skulle alltså inleda förhandlingarna med ett par frågor som herr Helén lika väl som jag vet är djupt kontroversiella – där vi har våra ståndpunkter och där det tyvärr inte finns någon möjlighet att hamra fram en kompromiss. Jag vågar nog säga det.

Av bara farten fortsätter herr Helén med vissa andra indexregleringar. Jag vill minnas att han också sade någonting om obligationslån som skulle kunna indexregleras. Det är en fråga som jag har haft uppe i mitt planeringsråd åtskilliga gånger. Det finns inget gehör för den tanken vare sig bland företagare, bankmän eller anställda. Och de berörda parterna bör nog vara med på idéerna innan man allvarligt funderar på att genomföra dem.

Jag är ledsen att behöva säga till herr Helén att jag lika litet som tidigare tror på möjligheten att sätta sig kring ett bord – en stor församling med skilda intressen och skilda uppfattningar – och komma fram till någonting som skall dämpa inflationen.

Herr Werner har i sin interpellation tagit upp i princip samma frågor. Och han har på ett trosvisst sätt rekommenderat mycket enkla lösningar. Herr Werner påstår att det egentligen är mycket enkelt att stoppa inflationen, att lönerna inte spelar någon roll i inflationsprocessen och att det är lika fel att de internationella prisstegringarna spelar någon roll i vår inhemska inflationsprocess. Han säger att det är profiten som skall klara av lönehöjningarna och att vi på något underligt sätt skall isolera oss från den utveckling som världen i övrigt representerar.

Det är enkelt att säga detta. Herr Werner säger det förmodligen på sina möten när han talar för sina trogna. Men jag tvivlar på att han tror på det själv. När vi hade träffat det senaste avtalet på arbetsmarknaden – och det skall vi göra i frihet – marscherade inte den privata handeln ensam upp till pris- och kartellnämnden, utan Kooperativa Förbundet gick hand i hand med den privata handeln upp till nämnden. De visade fram ett siffermaterial och krävde förhöjda marginaler – dvs. högre priser och större inflation – för att klara lönepåslaget. Och de hade tillräckligt starka skäl för att pris- och kartellnämnden medgav att de fick höja marginalerna.

Varför kom man nu från alla håll och begärde detta? Man kom därför att det var nödvändigt. Om inte herr Werner tror på de privata handlarna

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen,
m. m.*

bör han ändå kunna tro på konsumentkooperationen. Varför tog de inte en del av profiten till sina lönehöjningar. Varför skulle de begära en ännu större profit om det är så förtvivlat enkelt som det sägs i interpellationen, att profiten skall klara av det hela och att vi sedan skall ha stabila priser?

Herr Werner har också andra förslag för att lösa problemen. Det är bl. a. de multinationella företagens monopolvinster som skall begränsas. Herr Werner får väl precisera litet närmare vilka vinster han specifikt tänker på. När man talar om de multinationella företagens monopolvinster är det rätt vanligt att man tänker på oljebolagen. I den allmänna debatten brukar man hänga ut dem, och de har väl haft sina lysande tider. Men i dag tror jag inte att tiderna är så särdeles lysande. Jag hade tillfälle att för en vecka sedan tillsammans med ledningen för ett konsumentföretag på området gå igenom hur årsresultatet såg ut att bli. Det här företaget tar ut lika mycket för bensin- och oljelitrarna som de multinationella företagen, och deras årsresultat var sannerligen inget att yvas över.

Så herr Werner i Tyresö får förklara litet närmare – inte i allmänna ordalag – vad han syftar på och om han menar att det på ett visst område finns alldeles speciella marginaler att ta av.

Herr Werner slutade med fyra frågor. Vilka initiativ tar regeringen för att dämpa inflationen? undrade han. Jag har redan svarat herr Bohman att vi får arbeta med samma metoder och samma teknik som hitintills och göra det bästa av situationen.

Han frågar vidare hur det skall bli med prisstoppet. Kan man bygga ut det ytterligare? Ja, ett prisstopp är variabelt. Det kan sättas in efter behov. Det kan lyftas av om man anser att det inte behövs längre och det kan skärpas om man anser att det behöver skärpas. Det är på det sättet vi tillämpar prisregleringen f. n. och vi kommer att fortsätta med det.

Den monopolistiska prisbildningen är som allt annat föremål för uppmärksamhet. Om det är någon som kommer och säger att vi är en monopolindustri och har satt våra priser med hänsyn till detta så är det självklart att man tittar på den prissättningen lika väl som man tittar på prissättningen i ett annat företag, en industri eller bransch som arbetar i fri konkurrens. Pris- och kartellnämnden har den översikten över hela linjen och kommer naturligtvis även att ha det i fortsättningen.

Herr Hermansson har framställt en interpellation som i någon mån skiljer sig från de andra. Han har tagit upp den allmänna ekonomiska situationen. Han citerar bl. a. LO-ekonomerna i sin interpellation och säger att de hade varslat om att det kunde bli halv storm, men de varslade även om att det kunde bli en svår storm. Jag tror t. o. m. att herr Bohman var så imponerad av uttrycket att han använde sig av det tidigare i dag. Man kan bara beklaga att inte regeringarna i USA, Tyskland, England och Frankrike läste LO-rapporten och dessa varningar, för det är ju över de nationerna stormen har gått fram. Vi läste LO-rapporten, vi läste

konjunkturinstitutets rapport, Industriförbundets rapport, TCO:s rapport, och vi gjorde våra egna rapporter och prognoser och på det byggde vi regeringens handlande. Och utvecklingen har varit helt annorlunda hos oss än i vår omvärld.

Vi har inte haft så många i arbete någon höst som vi har denna höst. Statsministern har tidigare i dag redovisat en sysselsättning som visar 90 000 fler sysselsatta än för ett år sedan. Vi har aldrig haft en så låg arbetslöshet som vi har nu.

Det är vad vi vet i dag. Vi vet vidare att vi genom olika åtgärder på det politiska planet har en så pass god efterfrågan i det här landet att det bör finnas rimliga möjligheter att hålla sysselsättningen väl uppe under den tid vi nu överblickar. Om den tiden tyvärr skulle bli längre än vad jag förutskickar får man komma tillbaka med ytterligare åtgärder, svårare är inte det. Men på en punkt tycks alla dessa ekonomer – nationella och internationella – börja bli ganska eniga, nämligen om att konjunkturen och efterfrågan under 1976 går upp. Vi har ett interregnum till dess och jag vågar säga att vi genom att vi gick in i den här krisen med ett ordentligt överskott i vår utrikeshandel och i vår bytesbalans och genom att vi har en ordentlig valuta-reserv bör ha förutsättningar att klara oss i väntan på den internationella efterfrågeuppgången.

Nu kommer så småningom ett regeringsförslag till riksdagen med en redovisning över den internationella och nationella konjunkturen. Vi kommer även med propositioner, i tilläggsstat och annorstädes, att redovisa vad regeringen tänker sig för att kunna komma till rätta med de eventuella risker för arbetslöshet som kan möta.

Jag skall inte ta tiden i anspråk – jag är rädd för att jag, även om rösten är litet beslöjad i dag, börjar prata upp mig så att tiden försvinner – för att vid det här tillfället gå igenom alla detaljerna. Tids nog kommer riksdagen att få förslag. Men vi har en finansfullmakt på 1 miljard kronor som vi fått av riksdagen. Vi är inställda på att använda den finansfullmakten för att stärka sysselsättningsåtgärderna med speciell inriktning på kvinnornas sysselsättning men framför allt på ungdomens sysselsättning.

Jag skulle kanske också, fru talman, innan jag slutar detta inlägg säga något till herr Fälldin. Han har av någon underlig anledning inte hunnit med i interpellationsgiven, men han har haft en inledning här i dag i sin egenskap av partiledare. Därför vill jag ju vara artig och fälla några kommentarer också till hans inlägg.

Jag fäste mig vid att herr Fälldin ansåg att skatteavdragen för maskininvesteringar, som vi kommer att föreslå riksdagen och som skall gälla från den 15 oktober fram t. o. m. utgången av nästa år, också borde gälla för byggnader. Nu har vi ju varit så generösa att vi har lämnat alla investeringsfonder fria för byggenskap. Och skattevinster i fråga om fonderna ligger ju i allt väsentligt på anläggningar och på byggen, i liten utsträckning på maskiner. För att i någon mån jämställa dessa båda aktiviteter, byggenskap och maskinanskaffning, tarvades denna ex-

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder för att
dämpa inflationen.
m. m.*

tra avdragsmöjlighet på 10 %. Dessutom har den naturligtvis en alldeles avgörande betydelse för den stora och tunga verkstadsindustrin som svarar för 40 % av den industriella produktionen.

Vi har genomfört en dispens för energibeskattningen. Det kanske är riktigt om jag här talar om att under de senaste fyra åren, från 1971 t. o. m. 1974, tillämpades en dispens beträffande energiförbrukningen vid de speciellt energikrävande industrierna. Det är skogsindustrierna, det är järn-, stål- och cementindustrierna och det är ytterligare en del andra industrier. Den dispensen var – med den fullmakt som riksdagen har givit regeringen – så pass generös att när man nu utnyttjar den dispens som riksdagen gav regeringen i våras betyder det en skattehöjning för den svenska industrin på upp emot 200 milj. kr. Men det betyder å andra sidan att den svenska industrin – om man inte gav den nya dispensen – skulle få icke allenast dessa uppemot 200 milj. kr. utan ytterligare en skattehöjning på bortåt 250 milj. kr.

De här redovisade förhållandena har kanske inte så många klart för sig och jag hade därför ett behov att nämna dem.

Kapitalinteckning för energiutbyggnaden innebär ju också ett problem som herr Fälldin tog upp i samband med sin diskussion om kärnkraften. Han frågade efter vad regeringen har för planering, om kapitalåtgången och om vilka inteckningar man gör i den svenska kapitalmarknaden om man fullföljer detta energiprogram. Han fick inget svar på det. Och frågan om vilka absoluta belopp det rör sig om går icke att ge svar på. Men så mycket kan jag dock säga för att illustrera ett problem att vi kommer att behöva en energiutbyggnad i det här landet. Bytesbalansperspektivet och mycket annat säger tveklöst att en expansion av den svenska industrin som skall klara vår bytesbalans kommer att kräva energi. Och den energin blir lika dyr, oavsett hur man bygger ut den. Den blir förmodligen dyrare om man baserar den på olja.

Jag har litet mera att säga till herr Fälldin, men jag kommer tillbaka med detta.

Herr BOHMAN (m):

Fru talman! Får jag först beklaga finansministern för hans förlorade röst. Jag gör det med desto större medkänsla som jag för precis ett år sedan befann mig i exakt samma situation. Om smittan kommer från mig så måste det vara en smitta med ovanligt lång fördröjning. Hoppas på snar bättring. Sedan till saken.

Inflationen är som bekant ett av vårt lands allvarligaste problem. Låt mig en gång för alla konstatera det. Inflationen är socialt oacceptabel. Den drabbar skilda befolkningsgrupper ojämnt och orättvist. Småsparare som har sina pengar på bank får sina sparmedel reducerade med mellan en fjärdedel och en tredjedel under loppet av tre år. Det är många års sparande som på detta sätt försvinner. Pensionärerna blir hårt utsatta. Det finns andra som vinner på inflationen – de som kan placera sina pengar i realkapital och de som har råd att skaffa sig skulder. Inflationen gynnar dem som lever för stunden, dem som konsumerar på kredit.

Den missgynnar sparsamhet. Den missgynnar sund personlig ekonomi. De ekonomiskt starka kan klara inflationen och de kan också tjäna på den. De stora förlorarna är de ekonomiskt svaga i samhället.

Det är därför vi moderater inte kan acceptera en penningvärdeförsämring av den storlek som vi haft under de senaste åren. Gösta Rehn har sagt att man måste "hata inflationen". Vi gör det.

Inflationen, kan man också säga, är samhällsfientlig därför att den undergräver förtroendet för statsmakterna. Den är förödande för solidariteten mellan olika medborgargrupper. Många upplever en förlamande känsla av desperation när de ser hur priserna nästan dag för dag rusar i höjden. För några år sedan var 100 kr. ett stort belopp. Då räckte det långt när man gick ut och handlade. Det gör det inte längre. Fråga husmödrarna! Jag har tidigare i dag gjort gällande att många försöker anpassa sig till inflationen och hugga för sig så mycket som möjligt. Men det kan bara de göra som har möjligheter. Alla har det inte.

Inflationen är också på sikt ett hot mot sysselsättningen. De som inte vet detta kan läsa konjunkturinstitutets rapport som kom i förrgår. "Exportvolymen föll kraftigt under första halvåret i år," konstaterar rapporten. Delvis beror detta på att de svenska exportpriserna i relation till prisutvecklingen utomlands "stigit avsevärt och detta i synnerhet första halvåret 1975". Vi har förlorat andelar i våra exportmarknader. Inte minst gäller detta verkstadsexporten och färdigvarorna i deras helhet. Och institutet sammanfattar att "den svenska inhemska kostnadsstegringen i viss utsträckning yttrat sig i internationellt sett hög prissättning på svenska exportprodukter med negativa effekter på utvecklingen av de efterfrågade volymerna".

Detta skall läsas och lyssnas på mot bakgrunden av finansministerns jämförelser med prisutvecklingen utomlands.

Uttryckt på vanlig svenska innebär konjunkturinstitutets rapport att den inflation vi har här hemma är direkt medansvarig för att den svenska exporten sjunkit så kraftigt som den gjort under det här året. Och vi vet att arbetsmarknadsläget kommer att försämrats under hösten och vintern. Den totala tillväxten blir i år lika med noll. Sambandet är alldeles klart. Det är oviljan eller – för att vara hövligare – oförmågan från regeringens sida att med kraft ingripa mot penningvärdeförsämringen som har lett till att vårt konkurrensläge utomlands har försämrats, som har lett till att den ekonomiska tillväxten uteblivit och som medför de sysselsättningssvårigheter som vi nu kan förutse.

Det är mot den här utomordentligt allvarliga bakgrunden som jag härmed frågade finansministern vilka åtgärder regeringen ämnade vidta på både kort och lång sikt för att dämpa inflationstakten i Sverige. Och vad har jag nu fått för svar? Jo:

För det första en redogörelse för hur bra regeringen tycker sig ha handlagt den ekonomiska politiken under de senaste åren,

för det andra en beskrivning av den internationella inflationen under 1970-talet,

för det tredje en uppgift om antalet arbetslösa, främst i andra länder,

för det fjärde ett påstående att vår inflation beror på utlandet och att vi under den senaste tolv månaders perioden "ligger väl till vid en internationell jämförelse" och

för det femte, slutligen, att vi helt enkelt fått ta konsekvenserna av det tvåårsavtal som träffats på arbetsmarknaden.

Men konkret, fru talman, inte någon enda åtgärd ägnad att pressa ner prisökningen under året och att dämpa motsvarande prisstegrings-tendenser under nästa år. Det vidhöll ju finansministern i det kompletterande inlägget för en stund sedan. Det är bara ett enda recept som man talar om, nämligen skärpt priskontroll, trots att finansministern lika bra som jag vet att priskontroll inte löser några inflationsproblem. Att angripa prisstegringar med priskontroll är att försöka medicinera bort symptomen på en sjukdom, inte att bota själva sjukdomen.

Jag hade verkligen, fru talman, inte väntat mig ett så svagt svar på en så viktig fråga av en så stark karl som Gunnar Sträng. Han ägnade sig åt en skönmåling och han strödde omkring sig självberöm, som jag inte tycker är berättigat när det gäller inflationen. Att vi tidigare har haft en i förhållande till andra länder hygglig prisutveckling beror på att vi åren 1971 och 1972 – de förlorade åren – hade en otillständigt hög arbetslöshet. Det var det pris som Sverige betalade för sin konkurrenskraft och för de goda tider som därefter har rått. Men jag tror inte att regeringen en gång till är villig att erlagga motsvarande betalning. Den förbättring som vi "tillkämpade oss under dessa förlorade år" – framhöll riksbankschefen vid bankmötet i förra veckan – har nu "gått förlorad".

Skall vi nu kunna hävda oss i den hårda utländska konkurrensen, måste vi komma till rätta med kostnadsutvecklingen här hemma. Och den är allvarligare än vad den är utomlands. Fortsätter den på samma sätt som hittills, kommer vi också att fortsätta att förlora andelar i våra exportmarknader. Och förlorade exportandelar är lika med minskad syster-sättning.

Det är riktigt att inflationen fram till slutet av 1974 delvis berodde på omvärlden. Ungefär hälften av prisstegringen under år 1974 berodde på de internationella prisstegringarna. Men i dag – och det är ju dagen och morgondagen det gäller – är läget ett helt annat. Från augusti förra året till augusti i år steg konsumentpriserna med nära 12 %. Om man inte hade bytt beräkningsmetoder vid årsskiftet, skulle prisstegringen vara en halv procent högre. Det är rätt att momssänkningen har spelat en roll. Den kan göra bortåt 2 %. Men vi kommer i varje fall att ligga över 10 %, herr finansminister.

Sedan kritiserade finansministern mig för att jag hade använt nettoprisindex i min interpellation. Nettoprisindex speglar den verkliga inflationen i samhället medan konsumentprisindex visar hur denna inflation drabbar konsumenterna – med bortseende från subventioner som man betalar via sina skatter. I min interpellation pekade jag på hur snabb inflationen var, vare sig man tittar på konsumentprisindex eller på net-

toprisindex. Men av den ökning som vi nu kommer fram till – den ligger över 10 %, det är min bestämda övertygelse – beror inte ens en enda procent på de internationella priserna. Resten – omkring 10 % – beror alltså på oss själva.

Konjunkturinstitutet tror att prisuppgången i år skall bli 9,8 % och att bara en sjundedel därav beror på omvärlden. För 1976 räknar man med en prisuppgång på 7,4 % – en vänlig beräkning. Därav skulle en femtedel bero på internationella priser, resten på vad som sker härhemma.

Jag tror inte att finansminister Gunnar Sträng kan bestrida att den inflation som vi lever med i dag är så gott som helt hemgjord. Den är blågul. Och ändå har regeringen räknat mycket optimistiskt i fråga om årets prisstegringar. Det verkar som om man till varje pris ville ligga under 10 % och därför laborerar med tal som 9,8.

Men om vi på nytt ser på vad som har hänt från januari till augusti och räknar om den prisstegringen till helår får vi en uppgång i konsumentprisindex på 11,4 %. Mellan augusti och september steg index med 0,9 %, trots diskontosänkningen. Hur jag än räknar, kommer jag upp till en årsinflation på över 10 %. Och då har jag inte tagit hänsyn till de hyreshöjningar som vi har att räkna med.

Har finansministern och kammarens ledamöter f. ö. observerat att konjunkturinstitutet i sin bedömning av prisutvecklingen under 1975 och 1976 räknat med ett svagare genomslag då det gäller bostadspriserna än för 1974? Hur stämmer det med de överenskommelser som har träffats bl. a. mellan Hyresgästföreningen och de s. k. allmännyttiga företagen om hyreshöjningar, som sannerligen inte går av för hackor? Och dessa hyreshöjningar skall ju också påverka hyrorna i det privata bostadsbeståndet.

Jag tror att vi även i år får räkna med en tvåsiffrig inflation. Jag tror att 11 % är en sannolik bedömning medan finansministerns väl är något lägre. Den inflationstakten förutsåg vi redan i januari. För 1976 kommer prisstegringen i varje fall inte att ligga långt under 10 %.

Man får ”ta priskonsekvenserna av det tvåårsavtal som träffats på arbetsmarknaden”, sade finansministern i sitt svar. Ja, man får det. Men har regeringen då inget ansvar för det avtalets innehåll? Eller rättare sagt för den ekonomiska miljö – marginalskatter och inflation – som gjorde att tvåårsavtalet fick det innehåll som det fick? Och har regeringen heller inget ansvar för den löneuppgörelse för de offentliganställda som i sin tur drev upp kostnaderna för de privatanställda?

Varför vidtog man inga åtgärder för att få läget under kontroll? Man godtog en ökning av arbetskraftskostnaderna av omkring 20 %. Och det blir inte mycket bättre nästa år. Visserligen skulle man kunna sänka arbetsgivaravgiften för att mildra inflationen. Men för sådana åtgärder har jag inte kunnat finna någon som helst förståelse, trots att även vårt konkurrensläge därmed skulle förbättras. Man talar i stället dagligen och stundligen om att höja arbetsgivaravgiften.

Riksbankschefen talade klartext häromdagen, då han sade: ”Helt andra

förutsättningar måste skapas för nästa avtalsrörelse än de som gällde för 1975." Tydligare kan en hövlig riksbankschef inte kritisera sin egen regering. Och han har rätt. Regering och statsmakter kan inte sitta med armarna i kors i längden. Vi måste – som jag framhöll tidigare i dag – skapa en helt annan handlingsberedskap än den man hittills haft och en annan handlingskraft än den man hittills visat för att komma till rätta med prisstegringarna, för att skapa ett annat förhandlingsklimat i lönerörelserna och för att förstärka vår internationella konkurrenskraft.

Jag är alldeles övertygad om att våra löntagare i dag begriper att ingen på sikt vinner någonting på det slags löneökningar som vi haft i år. Förhållandet mellan de nominella och de verkliga löneökningarna efter skatt är helt orimligt. Att hushållens reala disponibla inkomster ökar hyggligt under 1975, det vet vi. Men hur mycket av ökningen som beror på behållna verkliga lönestegringar efter skatt, det vet vi inte exakt. Möjligen omkring 2 % av löneökningar på omkring 20 %. Detta är – jag upprepar det – en helt orimligt relation.

Vi lade som bekant fram ett eget förslag förra hösten – ett anti-inflationspaket. Jag vågar inte påstå att vi – om det hade accepterats – skulle ha löst alla inflationsproblem. Men jag vågar påstå att om regeringen hade följt våra rekommendationer, då skulle prisutvecklingen ha blivit betydligt lugnare än vad den sedan blivit. Och vi skulle ha haft ett betydligt bättre utgångsläge i den konjunkturedgång som vi nu är inne i.

Nu gäller det de avtalsförhandlingar som skall äga rum nästa år. Det är för de förhandlingarna som vi måste skapa ett bättre utgångsläge än vi hade förut. Och oberoende av vilken regering som sitter vid makten nästa höst, måste dess allra viktigaste uppgift vara att skapa garantier för att förhållandet mellan å ena sidan löneökningar och höjda lönekostnader och å andra sidan det som blir kvar i portmonnän efter skatt och inflation blir ett helt annat än det som rått 1975 och förmodligen kommer att råda även 1976.

De riktlinjer vi redovisade förra året för hur en sådan målsättning skall förverkligas har förtfarande full giltighet. Det är den politiska viljan att komma till rätta med inflationen som det nu kommer an på.

Och, fru talman, det är inte statlig inkomstpolitik i ordets vanliga mening som vi förordar. Men å andra sidan får inte rädslan för detta ofta missbrukade ord leda till att vi fortsätter den låtgåpolitik som har varit rådande under senare år. Inflationen måste stoppas.

Samtidigt som jag tackar finansministern för hans svar beklagar jag att finansministern inte själv har velat anvisa några konkreta metoder att lösa detta problem, som jag betecknat som "vårt lands allvarligaste".

Herr HELEN (fp):

Fru talman! Inte sedan Koreainflationen 1950–1952 har Sverige haft en sådan takt i prisökningarna att den tillnärmelsevis närmar sig den som började i slutet av 1973. Under de här 20 åren från 1950-talets början

nådde inflationen, om man räknar på konsumentprisindex, aldrig upp till 8 % i årstakt förrän under sista kvartalet 1973. Det blev ju början till en acceleration av samma slag som den man fick under Koreainflationen. När prisstegringarna blev som värst, under fjärde kvartalet 1974, var man uppe i en årstakt på 14,6 %, fortfarande räknat på konsumentprisindex. Det har faktiskt i den internationella och även i den svenska debatten förekommit en del dunkla förklaringar till denna snabba inflation. Multinationella företag påstås ha konspirerat och åstadkommit eländet, men jag tror i själva verket att det finns andra och mycket påtagligare orsaker till kraften i den internationella inflationen.

Högonkonjunkturen 1972/73 var unikt stark ute i världen och samstämd i hela industrivärlden utom just i Sverige, som då i stället hade sina två hemmalagade förlorade år. Detta medförde ett väldigt sug på råvaror, som mångdubblades i pris. Inför utsikterna av nya höjningar köpte man ännu mer och lade på lager, och samtidigt rakade livsmedelspriserna i höjden, inte minst genom att Sovjet och Kina från USA då köpte upp halva den normala världsexporten av vete.

Sedan kom som vi alla vet under hösten 1973 femdubblingen av oljepriserna, och verkningarna spred sig genom de rika ländernas ekonomier, transporter och kemisk industri, uppvärmning av bostäder och industrilokaler och en stor del av elproduktionen. Ingen enskild råvara hade så vitala användningsområden i industriländerna som just oljan, och härmed var styrkan i prisgenomslaget given.

Det sista steget kom när löntagarna måste kompensera sig för prisstegringar som hade urholkat deras köpkraft. I det läget övergår inflationen från att vara i allt väsentligt internationellt bestämd till att bli ett problem som effektivare kan mötas med inhemska politiska åtgärder.

Det här har varit bakgrunden – och det är därför jag har tagit upp det litet fylligare – till de skatteomläggningar som under folkpartiets aktiva medverkan har genomförts för 1975 och beslutats för 1976. I stället för att passivt låta den internationella inflationen övergå i svensk kostnadsinflation menade vi att det var viktigt att söka dämpa prisgenomslaget av lönerörelsen genom att se till att löntagarna via skattesänkningar kunde hålla köpkraften uppe.

Nästa år – alltså från den 1 januari 1976 – får de allra flesta löntagare 1 600 kr. i sänkt statsskatt. Jag tror jag vågar påstå att det blev just den summan genom att vi in i det sista höll fast vid det kravet och fick igenom det. Löntagarna hade behövt begära ytterligare 4 000 kr. i höjd årslön för att få ut lika mycket, om de inte hade fått just den skattesänkningen. En sådan ytterligare löneökning skulle verkligen ha drivit på inflationen. Därför är det intressant att t. ex. Statstjänstemannaförbundets förbundsstyrelse inför sin kongress om en vecka säger så här: "Skatteomläggningarna har enligt styrelsens mening spelat en synnerligen betydelsefull roll för att begränsa inflationstrycket, främja stabiliseringen i samhällsekonomin och förbättra förutsättningarna för standardstegring för löntagarna."

Det är klart att överallt ute i världen upplever människor inflationen som ett hot mot sin personliga ekonomi, mot hushållets ekonomi. I Sverige har inflationen, trots att den också här har varit betydligt högre än tidigare, mött något mildare reaktioner än på en del andra håll. Jag tror det ligger en del i den förklaring som riksbankschefen gav till det fenomenet häromdagen, när han sade: "I Sverige har människorna fått det bättre trots inflationen. Därför har prisstegringarna inte känts lika betungande." Det är ett ganska gott betyg åt de stimulansåtgärder som under motstånd från regeringen genomfördes förra året liksom för det här årets statsskattesänkning, som säkrades genom den första Hagaöverenskommelsen, att svenska folket under 1974 och 1975 kunde öka sina verkliga inkomster trots att det var krisår ute i världen – kunde öka den efter skatt och prisstegringar – med 7 % år 1974 och med ytterligare 5 % år 1975.

Det är naturligtvis ändå uppenbart att inflationen är för hög för att kunna accepteras. Och varför finns det då skäl att med stor kraft angripa den? Jo, inflationen har så direkta verkningar för den enskilde. Den är en godtycklig omfördelare av ekonomiska tillgångar.

Den som sparar på bank, kanske för att ha en reserv på äldre dagar, finner att pengarna trots räntan för varje år blir allt mindre värda.

De barnfamiljer som lever trångt ekonomiskt finner att barnbidragen urholkas.

De som redan har stora tillgångar och dessutom känner alla de möjligheter som finns till smarta ekonomiska transaktioner – de kan låna pengar som snabbt sjunker i värde och placera i sådant som snabbt stiger i värde.

Inflationens allra värsta följd är kanske just att den skapar orättvisa. Och när allt fler människor upplever den orättvisan undergrävs en del av den solidaritet och den moral som behövs i varje samhälle. Själva förtroendet för samhällssystemet kan börja svikta, och det är verkligen en allvarlig sak.

Om inflationen är snabbare hos oss än i andra länder, får det naturligtvis betydande återverkningar på hela ekonomin. Riksbankschefen varnade i sitt anförande vid Bankföreningens årsmöte för att Sverige får en kostnadsstegring som försämrar vår konkurrenskraft i förhållande till de större industriländerna, framför allt Västtyskland men också andra. Det vore naturligtvis mycket allvarligt, särskilt som det nu står klart att vi måste exportera betydligt mer de närmaste åren för att klara vår bytesbalans. I själva verket måste ju den svenska exporten kraftigt överstiga importen, eftersom tjänstenettet blir alltmer negativt. Också konjunkturinstitutet varnar i sin höstrapport för att Sverige kan komma att förlora marknadsandelar genom att kostnadsläget drivs upp snabbare här än i konkurrentländerna.

Det är två huvuduppgifter som här träder fram, och dem skulle jag gärna vilja resonera med finansministern om litet mera avspänt än bara genom att vi upprepar gamla påståenden.

Vi måste skapa bästa möjliga förutsättningar för en avtalsrörelse 1977 som håller sig inom de samhällsekonomiska ramarna och inte dramatiskt försämrar Sveriges konkurrensläge gentemot andra industriländer.

Trots vad herr Sträng sade menar jag att regeringen i god tid – redan tidigt på sommaren 1976 – bör ordna överläggningar med arbetsmarknadens parter för att diskutera den ekonomiska utvecklingen och förutsättningarna för en avtalsrörelse som blir förenlig med samhällsekonomisk balans.

Här är herr Sträng i sitt svar, som jag tackar honom för, mycket pessimistisk. Han säger att han har gjort desperata ansträngningar som har misslyckats. Men kan det inte bero, herr finansminister, på att de kommit för sent och för tätt inpå själva avtalsrörelsen, på att man inte har varit ute i tillräckligt god tid?

Det är just sådana stabiliseringspolitiska konferenser som finansutskottet i sitt betänkande 1975:1 talar om, och det kan inte finansministern vifta bort som om det bara vore jag som skulle ta upp det här. Finansutskottet säger: "Att skapa ett forum för samråd och information beträffande konjunkturläge, den allmänna ekonomiska situationen, de fördelningspolitiska målen och lönepolitiska frågor under beaktande av den samhällsekonomiska balansen är enligt utskottets mening av stor betydelse om förberedelse och genomförande sker i god tid före en kommande avtalsrörelse. --- med den inflationstakt som blivit en besvärande realitet har betydelsen av ett sådant forum i kampen mot inflationen snarast fått ökad betydelse."

Det här är riksdagens beslut 1975, och det kan inte finansministern i en minoritetsregering bara vifta åt sidan.

Naturligtvis är det nödvändigt att staten på sin sida gör vissa utfästelser, att den är beredd att vidta sådana åtgärder att löntagarna tillförsäkras en hygglig inkomstutveckling på annat sätt än genom inflationsdrivande löneflyt. Framför allt måste marginalskatten sänkas i de breda löneskikten i den mera varaktiga skattcomläggningen för 1977 och framåt, och den lägre marginalskatten skall helst inflationssskyddas.

Nu invänder herr Sträng: Skall vi börja det här resonemanget med att diskutera sådant som är rent kontroversiellt mellan oss? Och så hänvisar han till min interpellation. Men, herr Sträng, det står faktiskt i den: "De överläggningar inför varje ny förhandlingsomgång mellan arbetsmarknadens parter som folkpartiet argumenterat för bör därför fortsättningsvis vara frikopplade från diskussion om nya skattereformer." Det var alltså ett misstag av finansministern. Den polemiken gick inte hem. Det är däremot självfallet, herr Sträng, att finansministern i en sådan konferens bör ha sin målsättning någorlunda klar och att vi här kan resonera om den. Jag tror att det skulle vara värdefullt om finansministern redan i kväll sade: "Jag, Gunnar Sträng, är inställd på att en rejäl sänkning av marginalskatterna är nödvändig från 1977." Det skulle antagligen betyda att man inte mötte löntagarorganisationerna i något desperat stämningsslag utan att de skulle vara på allvar intresserade

av fortsatta överläggningar.

Den andra huvuduppgiften innebär att utsatta grupper måste skyddas bättre mot verkningarna av penningvärdeförsämringen. Inte minst av rättviseskäl måste t. ex. villkoren för småspararna förbättras. Vi tog ett steg framåt genom Haga I-överenskommelsen, där vi fick igenom att sparavdraget i deklarationen fördubblas fr. o. m. i år, alltså till 800 kr. för ensamstående och 1 600 kr. för makar. Det har den effekten att många vanliga småsparare slipper att som nu betala skatt på en ränta som inte ens motsvarar penningvärdets fall.

Här kommer min andra fråga till finansministern. Jag har ett citat som är mycket färskt och som jag skulle vilja pröva på finansministern. Det lyder: "I längden duger det inte att inflationen är större än sparräntan och att den reella räntan därigenom blir negativ. Vi måste hitta en metod att skapa positiv realränta."

Den som sade det var statsminister Palme enligt ett tidningsreferat från ett framträdande vid Sparfrämjandets 50-årsjubileum häromveckan. Det vore bra att få veta om finansministern har samma uppfattning och om finansministern i så fall är beredd att föreslå värdesäkra sparkonton för småsparare, där en särskild årlig premie fyller ut klyftan mellan inlåningsränta och prisstegringstakt.

Om det blir ont om tid så kan finansministern nu ta nästan tre av mina minuter, som jag skall be att få lämna över.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Fru talman! Jag tackar finansministern för svaret på min interpellation – även om jag tycker det var litet magert.

Finansministern antyder i svaret två orsaker till inflationen. Den ena är internationella inflytelser, den andra är tvåårsavtalet på arbetsmarknaden. När det gäller den internationella prisstegringen hänvisar finansministern främst till råvaruprisökningar. Faktum är emellertid att under 1974 var råvaruprisökningen avsevärt lägre än tidigare år, och i år har råvarupriserna fallit. Likväl hade vi under 1974 en inflationstakt som saknar motsvarighet sedan Koreakrisen, och i år har priserna fortsatt att stiga brant. Om prisstegringarna slutar vid 10 eller 11 % lämnar jag därhän.

Ingen kan förneka att de internationella prisrörelserna återverkar på Sverige. Men det förklarar inte prisstegringarnas grund. Även svensk exportindustri höjer sina priser och gör betydande inflationsvinster. Man kan säga att samma krafter pressar upp priserna såväl internationellt som i enskilda kapitalistiska stater – såväl inom hela OECD som i Sverige. Prisstegringarna utomlands ökar på prisstegringarna här, men de som bestämmer att priserna skall höjas är de multinationella företagen och de stora inhemska monopolerna. Det är också delar av den statliga ekonomiska politiken, omedelbart och synligt i t. ex. mervärdesskatten.

Herr Sträng tror i detta sammanhang inte att de multinationella företagens vinster – han nämnde oljebolagen – var så lysande just nu.

Jag vill då passa på att fråga: Anser finansministern att de multinationella oljebolagen redovisar hela den vinst de gör här i Sverige? Accepterar man finansministerns resonemang fullt ut, så har väl tiderna egentligen aldrig varit lysande, om man ser till deras redovisade vinster och vad de har betalat i skatt här under åren. Att förhållandena är annorlunda för de inhemska oljebolagen vet vi sedan tidigare. Men hur gick det, herr Sträng, med den översyn av de utländska oljebolagens skatteflykt som utlovades för några år sedan, när vi diskuterade den här frågan i den gamla riksdagen?

Att lönerna och priserna stiger år från år kan man ju lätt se av statistiska data. Men man kan för den skull inte dra den absoluta slutsatsen att priserna stiger därför att lönerna stiger. Det är ju i avtalsförhandlingar det klassiska argumentet från Arbetsgivareföreningen. Faktum är att arbetarna med sitt arbete skapar inte bara de värden som motsvarar deras löner – de skapar också de värden som ger vinster till kapitalägarna och som sedan används för fortsatt kapitalackumulation. Det går således att öka lönerna på vinsternas bekostnad utan att detta skulle betyda något för prisnivån. Den fördelning mellan arbete och kapital som vi nu har är inte en gång för alla given. Det visar utvecklingen själv, och LO-siffror visar att löncandelen i den svenska ekonomin minskat starkt under 1970-talet medan vinstandelen ökat. Vinsterna har alltså ökat mer än lönerna. Vad vi har att göra med är en kapitalistisk vinstinflation, inte någon form av lönespiral.

Visst kan lönerna i vissa fall direkt slå igenom i form av höjda priser. Men som helhet gäller ju att priserna går före och att det är för de höjda priserna som lönearbetarna kräver kompensation i avtalsrörelserna.

Nu säger finansministern i svaret att man först om prisstegringarna börjar ligga över vad som "kan bedömas som ofrånkomligt" skall vidga prisstoppet. Jag tycker att det är något av en kapitulationsförklaring inför den prisökningstakt som vi nu har. Prisstoppsinstrumentet har ändå visat sig vara någorlunda effektivt. Vi menar därför att det bör utvidgas att gälla för alla dagligvaror.

De andra åtgärder man tänker vidta måste preciseras. Det räcker inte, menar vi, med övervakning och studier. Det krävs konkreta ingrepp. Det krävs aktiv kamp mot prisstegringarna. Det krävs att man direkt ingriper mot multinationella företag och mot monopolprissättning.

Den gamla bilden av prisbildning genom osynliga marknadskrafter håller inte längre. De som bestämmer priserna i dag är högst synliga. Jag hävdar, som jag sade, att det är de stora monopolen, de multinationella företagen som leder prishöjningen till allt högre höjder. Denna dans eldas på och ackompanjeras av statens finanspolitik, bl. a. genom högräntepolitiken och skattepolitiken med höga indirekta skatter.

Det är ingenting nytt att kapitalet ständigt söker nya utvägar för att öka sina vinster. Jag skall bara ta ett litet exempel som har kommit i blickpunkten under den senaste tiden. Det avser manipuleringen när det gäller att fördyra nödvändighetsvaror och för den delen också leksaker för barnen.

Den kartläggning som några tidningar gjort ansatser till avslöjar kapitalägarnas cynism. Man tillverkar samma märken till barn som till elitidrottsmän och tar på samma sätt ut "märkesöverpriser". Man börjar med modekläder – dyra och ibland av låg kvalitet – för allt lägre åldrar. Kostnaderna för och omfattningen av den reklam som indirekt vänder sig till barnen sväller – en reklam som både skapar behov hos barnen och fördyrar varorna.

Jag tycker att det här exemplet leder fram till frågan: Borde man inte utvidga priskontrollen till detta område? Borde inte prisutveckling, prissättning osv. på alla barnvaror, alltifrån den dyra barnmaten till kläder och leksaker, snabbt undersökas för att effektiva åtgärder skall kunna vidtas mot hela den här osunda spekulativen? Jag har nämnt det som ett litet exempel i sammanhanget.

Låt mig sluta med att ställa några konkreta förslag som ett led i kampen mot inflationen:

1. att med kraft ingripa mot monopolistisk prissättning,
2. att skärpa kontrollen över och vidta åtgärder mot de multinationella företagens prispolitik,
3. att förändra kostnadsfördelningen mellan stat och kommun,
4. att vidta åtgärder mot markspekulation,
5. att slopa mervärdesskatten på mat och skärpa beskattningen av kaptalet,
6. att införa prisstopp på alla nödvändighetsvaror,
7. att övergå till lågräntepolitik,
8. att sluta med gävpolitiken till företagen,
9. att införa hyresstopp samt
10. att ingripa mot märkesvaruraseri och andra fördyrande reklamjippon.

Jag tror inte att det räcker med att bara hänvisa till övervakning, utan vad som behövs i sammanhanget är framför allt konkreta åtgärder.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Finansministerns svar på mina frågor var inte särskilt upplysande, men artigheten bjuder ändå att jag tackar för svaret. Utöver några allmänna anmärkningar om att arbetslösheten är större i en del andra länder och en hänvisning till regeringens deklaration vid riksmötets öppnande innehöll svaret faktiskt ingenting.

Något mer har herr Sträng däremot sagt i den övriga delen av sitt anförande. Han har gjort en – om än kortfattad – bedömning av det ekonomiska läget, vilket jag hade begärt i interpellationen. Alla vet ju att finansministern därvid talar utan att riskera motsägelser från andra medlemmar i regeringskretsen. Vad jag avsåg var emellertid något annat och mera. Vi har i höst begävat med en lång rad betraktelser om det

ekonomiska läget och de ekonomiska utsikterna. Landsorganisationen, Industriförbundet, Konjunkturinstitutet och ekonomiska avdelningen inom finansdepartementet har svarat för var sin bedömning. De som har begärt alternativa konjunkturprognoser har sålunda fått sitt lystmäte. Men vad som fattats är en i skrift utformad auktoritativ redogörelse för regeringens bedömning av det ekonomiska läget. En sådan redogörelse borde enligt min mening ha givits i samband med riksmötets öppnande, samtidigt som regeringsförslagen till ekonomiska åtgärder också borde ha funnits utformade. Det har ryktats – och bekräftats av finansministern här i dag – att en sådan minimibudget skall presenteras, några säger i nästa vecka, men den borde givetvis ha funnits före denna debatt. Om debatten hittills har givit mycket litet som svar på de frågor allmänheten ställer – hur skall arbetslösheten bekämpas och hur skall stegringen av priser och hyror stoppas? – så beror det åtminstone till en del på att regeringen inte har lagt sitt material på bordet.

Med den nya ordning som gäller fr. o. m. i år, där riksmötet börjar på hösten, är det rimligt att regeringen börjar riksmötet med att framlägga sina synpunkter, särskilt på det ekonomiska läget. Om statsbudgeten även i fortsättningen skall presenteras i januari får man på traditionellt sätt göra en liknande bedömning också då. Det blir litet merarbete, men det kan inte hjälpas. Det är inte rimligt att det nyöppnade riksmötet skall gå hela hösten och bara behandla överstående gamla motioner, väckta i januari. Särskilt nödvändigt är det naturligtvis i tider av snabba ekonomiska förändringar, exempelvis vid en hotande kris, att riksdagen genom sina organ kan göra en grundlig bedömning av läget och utforma beslut därefter. Jag tror det är av värde att finansministern ger kammaren besked inte bara om det läggs fram en proposition i höst utan också om hur regeringen över huvud taget tänker göra i detta avseende i fortsättningen.

Det viktiga i min interpellation var naturligtvis inte den frågan utan vilka praktiska åtgärder som regeringen ämnar vidta för att avvärja en ökad arbetslöshet och skapa full sysselsättning. Särskilt nämnde jag därvid de speciella åtgärder som behövs för att göra slut på arbetslösheten bland kvinnorna och bland ungdomen.

Finansministern hänvisar till de åtgärder som nämns i regeringsdeklarationen vid riksmötets öppnande. Några av dessa åtgärder är riktiga. Jag tänker framför allt på åtgärder som kommer att medföra en något mer hävdad byggnads- och anläggningsverksamhet än vad som annars skulle ha blivit fallet. Andra åtgärder anser vi tvivelaktiga eller helt negativa. Det är de ytterligare hjälpåtgärder som annonseras för företagen i form av stöd och skattebefrielser. Denna stödpolitik till de stora kapitalistiska företagen var ju en huvudlinje i regeringens åtgärder vid den förra ekonomiska krisen. Många av dessa gåvor, lån, subventioner och skatteavdrag – det finns en oerhört rik flora i detta avseende – har stannat kvar under det följande uppsvinget, och nu kommer alltså en ny omgång. Man måste ställa frågan: Vilka är det som dragit fördel av denna gå-

vepolitik? Är det bara bolagsherrarna och aktieägarna? Så förefaller det att vara. Någon vetenskapligt grundad bevisning för att den också betydligt ökad sysselsättning har mig veterligt aldrig framlagts.

Regeringens nya s. k. stimulanspaket har sagts medföra ett tillskott för byggsektorns produktion och sysselsättning på 3 %. Dess inverkan på bruttonationalprodukten har påståtts komma att bli 1/2 %. Helt klart är att detta tillskott inte är tillräckligt för att skapa full sysselsättning.

Herr Sträng talade om eventuella risker för arbetslöshet under vintern och första halvåret 1976. Jag tror att själva det uttrycket innebär en underskattning. Det visar det sig också vara om man jämför med de olika ekonomiska prognoser som gjorts. Jag skall inte göra någon närmare jämförelse mellan dem, men jag kan kort citera vad de säger om sysselsättningen under den kommande vintern och under första delen av nästa år. Konjunkturinstitutet: "en klar ökning av den synliga arbetslösheten 1976". Finansdepartementets ekonomiska avdelning: "försvågning i sysselsättningsläget", "i främsta rummet ökade svårigheter för nytillträdande grupper på arbetsmarknaden", "permitteringar och avskedanden i begränsad omfattning kan emellertid heller inte uteslutas". Industriförbundet: "en arbetslöshet som ligger ungefär dubbelt så högt som hittills registrerats under 1975." Landsorganisationen: "en viss minskning av sysselsättningen och en viss ökad arbetslöshet".

Alla dessa bedömare är alltså överens om att sysselsättningen kommer att minska och arbetslösheten att öka. Några har tagit hänsyn till regeringens stimulanspaket, andra inte. Men helt klart synes vara att de av regeringen annonserade åtgärderna inte räcker till för att förhindra en ökning av arbetslösheten.

Jag vill ställa frågan: Har vi verkligen råd med det? Jag anser att vi inte har råd med arbetslöshet, ännu mindre en ökad arbetslöshet. Arbetslöshet och inflation är ett gissel för lönarbetarna och deras familjer. Det är socialt och psykiskt nedbrytande att tvingas gå utan arbete. Ur varje samhällsekonomisk synpunkt är arbetslösheten en förlust.

Det är därför skrämmande att möta inställningen att en viss arbetslöshet och en viss inflation måste accepteras, nämligen inställningen att det inte går att bygga ett samhälle utan arbetslöshet och inflation. Den inställningen är ännu tydligare bland makthavarna i andra kapitalistiska stater. I Förenta staterna exempelvis tycks en arbetslöshet på 8–10 % vara något accepterat och målsättningen för den officiella politiken vara begränsad till att möjligen komma ner till 5–6 % i arbetslöshet. Det påminner om uttalanden som gjordes här i Sverige på 1940-talet. Men även om ambitionsnivån i kampen mot arbetslösheten sedan dess blivit högre, möter man fortfarande inställningen att en viss mängd arbetslöshet måste finnas.

Vi kan inte förlika oss med en sådan cynisk inställning. Arbetet är ju grundläggande både för människans ställning som samhällsvarelse och för samhället. Rätten till ett meningsfullt arbete hör till de rättigheter som konstituerar människovärdet. Människan får inte betraktas bara som

arbetskraft. När man talar om rätten till ett meningsfullt arbete skall detta vara något lika absolut som rätten till mötesfrihet eller till föreningsfrihet.

Vi anser därför att man måste göra mera för att bekämpa arbetslösheten och för att säkra full sysselsättning. Vi har i det aktuella läget krävt följande åtgärder: Ökat bostadsbyggande och utökade reparationer. Stark utbyggnad av daghemmen – 75 000 nya platser till utgången av 1976. Ökade insatser för miljöskydd. Förbättrade kollektiva transporter. Minskad arbetstid – sjutimmarsdag under 1976. Åtgärder för att minska arbetslöshets och utslagning. Statlig industrisatsning med medel ur AP-fonderna. Ökat statligt stöd för kommunal service. Ökat handelsutbyte med de socialistiska länderna. Export till u-länderna på för dessa förmånliga villkor.

Jag tror inte att någon kan bestrida att det är möjligt att genomföra åtgärder på samtliga tio områden som jag här har nämnt och att åtgärder på dessa tio områden skulle vara till gagn för hela samhällsutvecklingen och naturligtvis framför allt för den arbetande befolkningen.

En politik efter dessa linjer säkrar väsentligt flera arbetstillfällen. Särskilt viktiga är, som jag framhållit, åtgärder mot ungdomsarbetslösheten och arbetslösheten bland kvinnorna. Dessa är nu särskilt hårt drabbade. Att bägge dessa grupper skall anslutas till socialförsäkringssystemet anser vi självklart. De skall ha arbetslöshetsunderstöd när de inte kan få ett jobb. När herr Helén talar om en verklig ungdomsgaranti för jobb, utbildning eller praktik, så tycker jag detta är riktigt. Men vi anser att en sådan garanti skall gälla för alla, kvinna som man, ung som gammal.

De ekonomiska kriserna och arbetslösheten är en produkt av kapitalismens ekonomiska system. Det är ett oerhört nederlag för detta system när i dag mer än 15 miljoner människor går arbetslösa i de kapitalistiska industriländerna. Även de borgerliga partierna talar nu om kampen mot arbetslösheten som en viktig uppgift. Men om de menar allvar med detta tal måste de ju dra konsekvensen därav och bli socialister. Utan att övergå till planhushållning och socialism lär det nämligen inte vara möjligt att besegra arbetslösheten och inflationen, skapa varaktig full sysselsättning och en stabil ekonomisk utveckling.

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Först några ord med anledning av finansministerns kommentarer till mitt anförande tidigare i dag.

Finansministern menar att det inte behövs någon särskild stimulans för byggnader eftersom många företag har investeringsfonder. Visst finns det sådana företag, och det har aldrig varit min mening att de skulle ha rätt till båda stödformerna för samma projekt. Men finansministern får inte glömma alla de företag som av olika skäl inte har kunnat bygga upp investeringsfonder. Också där finns behov att rusta sig för framtiden. Och det är det synsättet som gör att jag anser att samma ekonomiska stöd som staten ger de vinstrika företagen genom extra avdrag vid be-

skattningen skall man ge till de företag som inte har vinster att räkna av avdragen emot.

När centern och folkpartiet tillsammans med regeringen i vintras beslutade att höja energiskatten, var vi ense om att det kunde vara rimligt med ett visst utrymme i tiden för de mest energikrävande företagen att se över sina produktionsprocesser när det gällde energiförbrukningen. Men det buller och bång, med vilket herr Sträng talat om att han är beredd att utnyttja sin rätt att medge dispens från energiskatten, har väckt en viss förvåning. Det är viktigt att få veta om finansministern i samband med dessa dispenser gör klart för företagen att denna möjlighet kan gälla bara under en begränsad tidsperiod, som de får använda för att inrikta sina processer på energisnålare metoder, så att de effektivare kan utnyttja den energi som tillförs.

På min fråga om hur stor andel av det framtida totala investeringsutrymmet som regeringens kärnkraftsprogram lägger beslag på, svarar finansministern att det kan han inte ge något besked om. Även om jag fruktat att jag skulle få det svaret, hade jag i grund och botten hoppats på att det inte skulle förhålla sig så. Det besked som finansministern ger är utomordentligt allvarligt. Nu försöker herr Sträng säga att det inte har så stor betydelse, för om vi inte bygger kärnkraft måste vi klara energitillskottet på annat sätt, och det skulle inte bli billigare. Mot denna tes finns mycket att invända, men det får bli en annan gång.

Jag vill nu bara säga att det försvaret är ingen ursäkt. Den metod regeringen valt innebär ju att man när det gäller kärnkraftsproduktionen har bundit sig för ett jättelikt investeringsprogram, som tar en mycket stor del av det framtida investeringsutrymmet. Detta har man alltså gjort utan att veta om det investeringsutrymme som därefter finns kvar för övriga sektorer i samhället är tillräckligt för en positiv utveckling i vårt land. Det är ganska skrämmande att regeringen inte gjort några sådana överväganden i samband med att den lagt fram sitt energiprogram.

Herr talman! Tillsammans med hotet om ökad arbetslöshet och det stora underskottet i handeln med utlandet framstår utan tvivel prisstegringarna som det mest bekymmersamma ekonomiska problemet i dagens läge.

Kraftiga prishöjningar är i och för sig ingenting nytt. Jämfört med andra länder har Sverige ända fram till senare tid legat förhållandevis bra till – det måste vi medge. Men på bara några månader har den positionen i den internationella inflationsligan påtagligt försämrats. Under det att många andra länder kunnat notera en viss uppbromsning av prisökningarna har dessa snarare ökat i vårt land. Det innebär – utöver de kännbara verkningarna för de svenska konsumenterna – att exportföretagens kostnadsläge i förhållande till de utländska konkurrenternas har försämrats. Fortsätter den utvecklingen blir det utomordentligt svårt att uppnå den balans i utrikesaffärerna, som vi är tvingade att försöka få till stånd. Den utveckling som jag har beskrivit är också ett tecken på att inflationen nu är hemmalagad i betydligt större utsträckning än

tidigare. Prisökningarna på olja och andra råvaror, som har drabbat i stort sett alla industriländer och som det är svårt att göra någonting åt för ett enskilt land, betyder alltså inte längre så mycket som tidigare.

I stället är det naturligtvis lätt att härleda en stor del av dagens prisstegringar till löneökningarna. Men bakom den våg av prisökningar som vi f. n. upplever ligger ett rätt komplicerat orsakssammanhang. Därför är det litet för enkelt att bara skylla på marginalsatserna eller något annat. Skattesystemet spelar dock en viktig roll på så sätt att det bidrar till att förstora även rätt beskedliga inflationsimpulser. För ett år sedan föreslog vi i centern att den då aktuella skatteomläggningen delvis skulle finansieras med höjd bolagsskatt i stället för arbetsgivaravgifter. Bakom det förslaget låg bl. a. en önskan att få till stånd mindre skillnader mellan olika företag beträffande utrymmet för löneökningar i den påföljande avtalsrörelsen. Det framstod redan i det läget alldeles klart att många företag inte skulle orka med att betala de löneökningar som exportföretagen – med sina goda vinster 1973 och 1974 – hade utrymme att gå med på. Trots detta höll regeringen fast vid att hela den ökade skattebördan på företagen skulle läggas på alla företag och t. o. m. tyngdpunkten på de arbetskraftsintensiva. Därigenom minskade man ytterligare företagets möjligheter att hänga med i löneutvecklingen utan att höja sina priser.

Jag beklagar att centerns förslag den gången vann så litet gehör både här i riksdagen och hos arbetsmarknadens parter. För det var vid det tillfället som riksdagen försatt sin möjlighet att stoppa åtminstone en del av de prishöjningar som nu har slagit ut i full blom. Jag vill också säga att jag tycker att många representanter för de företag som skulle ha blivit berörda av en bolagsskattehöjning resonerade förfärligt kortsynt och kortsiktigt. För hade vi fått till stånd en sådan utjämning skulle sannolikt löneökningarna i den efterföljande lönerörelsen ha anpassat sig på ett bättre sätt till den genomsnittliga löneutbetalningsförmågan i näringslivet. Nu blev det, liksom tidigare, förhållandena i de allra vinstrikaste företagen som i hög grad bestämde löneökningarna. Och sådana löneökningar kan företag med en mera måttlig lönsamhet, liksom kommuner, landsting och andra, inte klara av utan att höja sina priser eller sina motsvarande inkomster. För kommunernas del är det ju fråga om ytterligare höjningar av skattesatserna. Med den konjunkturförsämring som inträtt kan inte ens alla tidigare vinstrika exportföretag klara den höjda lönenivån utan att höja sina priser. På litet längre sikt måste man också räkna med att det här förloppet leder till ökad arbetslöshet.

Liksom riksbankschefen Krister Wickman tror jag att man inför nästa avtalsrörelse verkligen måste vara uppmärksam på de här förhållandena. Jag betraktar det också som hoppfullt, att LO-ordföranden Gunnar Nilsson och professor Gösta Rehn i en debatt nyligen tycks ha varit rörande överens om att just skillnaderna i vinster och utrymme för löneökningar mellan olika företag är en avgörande faktor i det här sammanhanget. De skatteomläggningar som genomförts inför de senaste avtalsrörelserna

har utan tvivel varit viktiga. Jag tvekar inte att säga att de har varit nödvändiga för att trygga arbetsfreden och komma fram till snabba förhandlingsresultat. Det var också de här omständigheterna som gjorde att vi aktivt deltog i de överläggningar som ledde fram till denna trepartiöverenskommelse. Men jag tycker att även vi som har deltagit i den måste vara uppriktiga och konstatera att de resultat som vi då nådde inte varit tillräckliga för att garantera en lugn prisutveckling.

Nu är avtal träffade för två år framåt. Därmed är statsmakterna naturligtvis låsta i många avseenden när det gäller att driva en kraftfull kamp mot inflationen. Men det finns i varje fall några saker som man kan göra för att stävja fortsatta prisökningar och mildra deras verkningar. Dessutom gäller det att förhindra en upprepning av de misstag som gjordes före årets avtalsrörelse.

Skall man komma till något resultat räcker det i varje fall inte att – som man nu gör på sina håll – odla ett allmänt missnöje med prisstegringarna utan att själv komma med några som helst recept. Till saken hör ju att de som ivrigast odlar detta missnöje tillhörde de allra passivaste när det verkligen gällde att förebygga den våg av prisstegringar som nu sveper över landet.

De åtgärder som jag vill ha till stånd är bl. a. följande:

Vi måste reformera skattesystemet på så sätt att det motverkar att rent nominella lönehöjningar – alltså sådana lönehöjningar som inte ger någon ökad köpkraft – slår igenom i ett ökat skattetryck för den enskilde. Omläggningen måste ske på sådant sätt att man inte genom samtida höjningar av arbetsgivaravgifter och andra indirekta skatter ytterligare driver upp priserna. Finansieringsfrågorna är i det här avseendet lika betydelsefulla som förändringarna i skatteskala och skattesatser.

Vi måste reformera företagsbeskattningen för att skapa en fastare grund för en fortsatt solidarisk lönepolitik. Man kan med olika skattepolitiska medel minska spännvidden mellan olika företag när det gäller vinster och utrymme för lönehöjningar. Regeringen har hittills gått motsatt väg – de stora vinstrika företagen har ofta subventionerats genom olika skattepolitiska åtgärder samtidigt som man har lagt ständigt nya bördor på små och arbetsintensiva företag. Det är helt nödvändigt att på ett bättre sätt fördela företagens samlade skattebördor efter företagets bärkraft.

Indexreglera barnbidragen så att dessa verkligen behåller sitt värde när priserna stiger.

Sätt omedelbart i gång en undersökning om pensionärerna verkligen har fått kompensation för de höjda priserna, för att vi skall vara säkra på att riksdagens löfte om värdesäkring av pensionerna och om standardhöjning uppfylls.

Fortsätt att bygga ut prisövervakningen och insatserna för att öka konsumenternas prismedvetenhet. Men vi får akta oss för att tro att prisstopp i längden löser några inflationsproblem. Prisstoppen har aldrig haft så stor omfattning i modern tid som de har nu – och ändå stiger priserna snabbare än någonsin.

Granska vilka verkningar de många sammanslagningarna av företag har på längre sikt. Risken för monopolprisbildning och ineffektivitet ökar om allt fler företag blir ensamma säljare på sitt område.

Förbered nästa avtalsrörelse på ett tidigt stadium genom att kalla samman en rundabordskonferens med deltagande av arbetsmarknadens parter och politiska beslutsfattare för att bl. a. få till stånd ett ordentligt meningsutbyte om de problemställningar som LO:s Gunnar Nilsson och professor Gösta Rehn aktualiserade på Stockholms arbetsmarknadsstämma nyligen.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Till det allra sista vill jag säga att vi har kontakter med våra vänner inom den fackliga rörelsen och att alla informationer ges från båda håll. Men jag är övertygad om att vi inte kan sitta tillsammans runt ett bord – hela den politiska församlingen med arbetsmarknadens parter, LO, tjänstemannaorganisationerna och Svenska arbetsgivareförbundet – och inbilla oss att vi har någon möjlighet till den inträngande debatt som skall kunna lösa dessa frågor, där lönerna spelar en så avgörande roll. Var och en som det minsta vill stå på verklighetens grund måste ge mig rätt i det.

Jag kan inte ge herr Fälldin de svar jag skulle ha lämnat i mitt tidigare inlägg på grund av tidsbegränsningen. Jag skall säga någonting i anledning av vad han sade på förmiddagen. Herr Fälldin tar ofta upp diskussion om regeringens vänlighet mot de stora företagen och ovänlighet mot de små. Jag har alltid vänt mig emot den frågeställningen. De stora och de små företagen är sannerligen beroende av varandra.

Det görs varje år en undersökning av vilken roll de stora företagen spelar för den svenska exporten. Den som publicerades i våras visade att de 150 största företagen i vårt land svarar för närmare 90 % av våra exportinkomster. Då är det faktiskt ett intresse för regeringen att i dagens situation med bytesbalansfrågor och annat se om även de stora företagen. Sedan är naturligtvis de små företagen underleverantörer i stor utsträckning, och där har vi kopplingen mellan de stora och de små företagen.

I fråga om pensionärerna ligger det så till att vissa undersökningar har gjorts. Man har gjort parallella undersökningar där man jämfört hur det har förhållit sig med hushållsbudgeten för pensionärerna och hur det förhållit sig för övriga hushåll. I den undersökningen har man lagt in mat och dryck, sprit och tobak och personlig hygien, som är de stora posterna. De skiljer sig icke nämnvärt, det är endast fråga om någon procent.

Man kan göra en liknande undersökning för den senaste tolv månadersperioden. Då vet vi att pensionärerna fått en förhöjning på 17 %. Vi vet att vi haft en konsumentprishöjning på mellan 11 och 12 %. Det blir ungefär 5 % däremellan. Eftersom man ändå har kommit dithän i fråga om pensionärernas standard – det gäller inte bara folkpension utan också ATP-pension – att de i sin huvudsakliga konsumtion har

samma modell som de breda aktiva arbetargrupperna kan man nog säga att all rättfärdighet här är uppfylld, om man bara följer det vanliga indexet. Jag säger således nej till tanken att göra något speciellt pensionärsindex. Jag tror inte på detta.

Jag skall sedan så snabbt som det är möjligt svara på de senaste inläggen. Inflationen är naturligtvis allas gissel. Varje demokratiskt land lider under det, en del mer, en del mindre. Vi klarar oss förhållandevis hyggligt igenom detta gissel, bättre än de flesta andra.

Inflationen slår ihjäl vår export, säger herr Bohman och hänvisar till konjunkturinstitutet. Jag vet inte hur han har läst den rapporten, eftersom konjunkturinstitutet gör ett antagande om inflationen i vårt land år 1976 och har en ganska optimistisk syn på vår exportförmåga. Man räknar med en hyggligare export än den finansdepartementet vågat räkna med.

Herr Bohmans allmänna tal har jag redan berört. Jag skall svara herr Helén på frågan om de förlorade åren. Herr Bohman kan lyssna då. Talet om de förlorade åren har ni fört så många gånger att det blivit något av en schablon i era uppträdanden. Det har litet underlag för sig. Vi får vänta och se, herr Bohman och jag, vem som får rätt i den här sifferexercisen om indexhöjningen under 1975 och 1976.

Har regeringen inget ansvar för det senaste avtalet, säger herr Bohman. Jo, vi har ansvaret för det avtal som regeringen träffat med de offentligt anställda, jag kan även säga på kommunsidan eftersom regeringen och Kommunförbundet hade sina gemensamma diskussioner, helt naturligt eftersom vi har ett samarbete. Det avtalet stannade på 11 1/2 % i lönehöjning. Efter detta träffade SAF och LO sitt avtal på 13 1/2 %. Sedan träffade SAF ett avtal med vissa tjänstemannagrupper på upp emot 16 och 17 %. Efter det har vi haft löneglidningar på den privata marknaden, där företagen själva har sett efter hur mycket de har i plånboken och börsen. Skall jag ta risken av en konflikt eller skall jag betala?. De har betalat och ansett det vara den bästa ordningen. Det kan väl i Herrans namn inte regeringen ha ansvar för.

Gösta Rehn har återopats från flera håll. Han har en mycket radikal metod. Han säger: Håll hårt efter företagen. Svält dem så pass – han använder inte det uttrycket men tanken är den – så de inte har någonting att betala med, då blir du av med inflationen. Men det rimmar fasligt illa med tanken på att liberalisera genom att skänka efter på arbetsgivaravgiften. Jag kan nog säga att det vore en dålig fackföreningsman som inte skulle utnyttja ett generellt medgivande på arbetsgivaravgiften i de kontrollstationsförhandlingar som han har möjlighet till under 1976 och begära att man tog hänsyn till detta. Han skulle följaktligen där anse sig ha ett incitament för en lönehöjning.

Herr Helén tar upp frågan om de förlorade åren och sätter detta i någon sorts motsatsställning till hur det var i omvärlden vid det tillfället. Om ett år är bra eller inte avläser man i sysselsättningen. Det är framför allt den fruktansvärda arbetslösheten ni talar om som ni sätter som insignum på vad ni kallar de förlorade åren. År 1972 hade Sverige i medeltal

2,5 % arbetslöshet, USA hade 4,5, Canada 5, England 2,9, Italien 3,9 och Frankrike hade 2,4 %, ungefär detsamma som Sverige. Det var bara Västtyskland som låg lägre. Varför gör ni den här jämförelsen? Det här är ju siffror som vi kan skaffa er när som helst! Om jag ser bort från 1971, när vi förhandlade ett halvt år, och då det följaktligen inte fanns någon möjlighet att räkna med någon tillväxt, var både 1972 och 1973 ganska hyggliga år tillväxtnässigt, därför att vi samtidigt genomförde generella arbetstidsförkortningar.

Ja, hur skall vi klara 1977? Jag kan säga att personligen skulle jag inte ha någonting emot ett "Haga III". Jag vet inte om jag överraskar er genom att säga detta. Men förutsättningen för ett Haga III är att man får respons från löntagargrupperna, att man kan sätta in deras lönehöjning i perspektivet av en skattesänkning på samma sätt som sist, att herrarna möter upp och helst hänger med till finishen, till slutmålet, och inte hoppar av mitt under loppet som ni har gjort de två sista gångerna.

Beträffande frågan om förhållandet mellan ränta och inflation är det onekligen på det sättet att trots att vi har haft en relativt hög inflation, en relativt måttlig insättarränta, så har de svenska hushållen aldrig sparat så mycket som under dessa senare år. Under 1960-talet när inflationen var hälften så stor och räntan verkligen gav litet i överskott, hade vi ett hushållssparande på ungefär 4 à 5 % av våra disponibla inkomster. Nu är siffran den dubbla.

Herr Werner tar upp frågan om prisstegringarna och säger: Är det inte på det sättet att först kommer prisstegringar och sedan kommer lönehöjningar? Ja, om det vore så enkelt, varför sitter man och skriver in i avtalet att vi hoppas att regeringen inte hindrar företagen att få de prisstegringar som är nödvändiga med hänsyn till det avtal som vi har träffat? Jag tycker det är den enklaste förklaringen på det.

Varför inte utvidga priskontrollen till barnvaror? Ja, det är ett intressant problem – vi får ju tillfälle att tala om det längre fram då vi har mera tid. Ja, vi har priskontroll på blöjorna! Det kan jag tala om. Att utvidga den att gälla barnjeans, leksaker och liknande ting tycker jag inte är så ytterst angeläget. Det skall vara angelägna varor man har priskontroll på. Sedan får man väl hoppas att föräldrarna har motståndskraft mot sina litet pockande barnungar och att det finns någon återhållsamhet just på det här inslaget i konsumtionsmönstret, som bl. a. herr Werner talade om.

Så var det slutligen herr Hermansson och litet mer till herr Fälldin. Jag får spara det till nästa inlägg.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Inflationen är allas gissel, förklarade finansministern. Jag håller självfallet med honom. Jag har sagt samma sak här i kväll. Men finansministern tillade att vi har klarat oss bättre än de flesta andra och syftar då på innevarande år. Men om det verkligen förhöll sig på det sättet att vi hade klarat oss bättre än de andra i år – vilket jag alltså

bestrider – hur kommer det sig då att konjunkturinstitutet kan konstatera att Sverige på grund av exportprisutvecklingen, på grund av våra höga arbetskraftskostnader, har svårt att klara marknadsandelarna, att vi i själva verket har förlorat 5 % av våra marknadsandelar under året och att man räknar med att vi även nästa år kommer att förlora marknadsandelar?

Vad det där betyder i sysselsättning är svårt att bestämma, men vissa ekonomer påstår att en femprocentig "marknadsandelsförlust" motsvarar ungefär 40 000 jobb. Det är alltså stora belopp i "människor" som det här är fråga om.

Sedan vet ju finansministern lika bra som vi alla andra att jämförande internationell arbetslöshetsstatistik är det svåraste och mest osäkra som finns. När vi har talat om de förlorade åren 1971 och 1972 har vi hänvisat till att under de åren hade Sverige en högre arbetslöshet än vad vi har haft någonsin tidigare under hela efterkrigstiden. Det är väl siffror som talar för själva.

När jag har föreslagit kraftåtgärder från regeringens sida för att komma till rätta med inflationen beror det naturligtvis främst på att det är statsmakterna själva, regeringen själv, som har skapat det klimat och de förhållanden som gjort att normala avtalsrörelser inte längre kan föras. Det beror på att vi har marginalsatser som tar 60 % av lönehöjningen och att vi har haft prisstegringar på 10–12 % under de senaste åren. Det har lett till att om löntagarna begär kompensation för prisstegringar går det inte att få sådana, därför att ju mera de begär i kompensation och ju mera de får i kompensation desto mindre blir det kvar i verklig standardhöjning, medan man samtidigt späder på inflationen ytterligare. Den giftcirkeln känner finansministern till precis lika bra som jag. Statsmakterna måste gå in med åtgärder för att påverka just dessa företeelser, så att man inte sågar av den egna grenen i fortsättningen också. Det har man gjort tillräckligt länge.

Jag vill påminna finansministern om att när vi lade fram vårt förslag förra hösten förklarade statsministern att det då var för sent, med instämmande förresten av Gunnar Helén, medan däremot finansministern sade att det var för tidigt: Låt dem "stängas" ytterligare ett tag, så får vi se vad som händer, förklarade herr Sträng. Men sedan gick regeringen ändå in och försökte påverka det hela. Då var det för sent.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi fick ett nytt argument av finansministern mot de stabiliseringspolitiska konferenserna. Det lät ungefär så här: Vi kan inte sitta tillsammans på den politiska sidan när vi träffar arbetsmarknadens parter. Herr Sträng menar väl att han inte kan vara uppriktig i vår närvaro. Jag tror att det är en felsyn. Vi skulle mycket väl kunna sitta tillsammans, men observera, finansministern, finansutskottet har inte låst sig på den punkten. Det är inget brott mot finansutskottets uttalande, om herr Sträng avstår från den politiska oppositionen vid det tillfället. Jag har en gång tidigare i talarstolen sagt att om det är det som är så förskräckligt be-

svårigt, så låt bli det, men deklarerar i förväg att finansministern anser att en rejäl sänkning av marginalskatterna från början av inkomståret 1977 är nödvändig för att klara den då kommande avtals- och lönerörelsen. Jag tror att det vore riktigare än att nu bara låsa fast sig i en negativ inställning.

Sedan har herr Sträng väldigt svårt att smälta polemiken bakåt. Det kan jag förstå, för det är klart att den dom som t. ex. LO-ekonomerna faller över regeringspolitiken 1971 och 1972 och delvis 1973 är fruktansvärt hård. Som jag sade i förmiddags: Jämfört med den är ju vad vi säger här i talarstolen närmast rena västanfläkten.

Vi har ju inte bara fixerat oss vid de absoluta arbetslöshetstalen, även om de döljer i sig en fruktansvärd verklighet. Man får ju lov att där jämföra med utvecklingen i Sverige. När arbetslösheten ökar så snabbt som den gjorde 1971 och framåt är det en verkligt allvarlig händelse. Man kan inte jämföra med andra länder som permanent har högre arbetslöshetstal. Vi har ju här i Sverige kommit så långt tillsammans att vi har en högre ambition att hålla arbetslösheten tillbaka. Jag tror att enda gången som jag har kunnat instämma med talarna från kommunisterna var när de sade att det är skrämmande att man i USA har denna tolerans mot höga arbetslöshetstal. Men är det inte lika skrämmande att man i Västtyskland är så fixerad vid inflationsbekämpningen att man även där accepterar helt onormala arbetslöshetstal? Vad jag hörde i Wien när jag satt tillsammans med de österrikiska och västtyska finansministrarna var direkt skrämmande. Jag tycker att herr Sträng skulle ge den västtyske finansministern en ordentlig lektion på den punkten och tala om, att de har skyldigheter att verkligen medverka till en högre sysselsättning där – och därmed också en bättre avsättning för svenska varor.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag står på väntelista hos herr Sträng när det gäller sysselsättningsfrågorna. Därför skall jag be att få göra några anmärkningar till vad som sagts här om inflationen. Både herr Sträng och de borgerliga partiernas företrädare har den uppfattningen att lönestegringarna är avgörande för inflationen. Lönerna stiger, säger de, och då måste också priserna höjas. Man skyller alltså inflationen på löntagarna. Jag tycker att det är en mycket farlig teori, och särskilt herr Sträng med sin gamla anknytning till fackföreningsrörelsen borde akta sig för den. De borgerliga partierna och arbetsköparna passar teorin bättre.

Men det är intressant att konstatera att även bland borgerliga ekonomer börjar denna teori nu mer och mer att överges. Det sammanhänger med det allt starkare inflytandet hos monopolen och särskilt hos de multinationella företagen. Man har funnit att priserna är administrerade endera av staten och dess kontrollorgan eller av de stora monopolen eller andra företag i allt större utsträckning. Borgerliga ekonomer i andra länder säger därför att det är lika riktigt att anklaga de kapitalistiska företagen

eller affärslivet eller business, som det heter på engelska, som löntagarna för inflationen. Det är enligt min mening en felaktig uppfattning, från det håll jag ser det. Men inte ens så långt som dessa borgerliga nationalekonomer vill finansministern sträcka sig. Det tycker jag onekligen är litet märkligt.

Även när det gäller sambandet mellan sysselsättning och prisutveckling använder sig herr Sträng av en vad jag vill kalla föråldrad teori. Den gamla uppfattningen att man i stort sett måste välja mellan att bekämpa arbetslöshet eller inflation har alltmer övergetts. De stora kapitalistiska ekonomierna har under de senaste åren lidit både av stor arbetslöshet och hög inflationstakt. Det val man tidigare ansåg sig kunna göra är inte längre möjligt. Man måste numera, under de konkreta maktförhållanden som råder, bekämpa arbetslöshet och inflation samtidigt, och kampen måste föras med nya metoder. Utan starka inslag av planering i ekonomin kommer man ingen vart. Men det vill de borgerliga partierna inte vara med om. De vill alltså, i själva verket, inte motverka arbetslöshet och inflation.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern avvisar ju möjligheten att alla inblandade parter skulle sätta sig ned och försöka klara ut grundläggande problem före avtalsrörelsen, och han gör det under hänvisning till att, som han säger, vi i regeringen har de nödvändiga kontakterna med arbetsmarknadens parter och att det är otänkbart att man i en sådan krets skulle komma längre än vi kan göra. Ja, nu vet alla hur långt man har kommit med den metod som finansministern använt, och redan de resultaten ger väl i grunden anledning att pröva något nytt.

Sedan är finansministern irriterad över att jag gång på gång kommer tillbaka till att konjunkturpolitiska, näringspolitiska och skattepolitiska åtgärder utformas så att de gynnar de vinstrika under det att motsvarande generositet inte visas mot dem som har bekymmer med lönsamheten. Han gör då en uppdelning i stora och små företag. Ja, väldigt ofta stämmer den uppdelningen in i samma mönster, men jag har fortfarande svårt att förstå varför finansministern anser det självklart att vi på olika vägar skall avstå skattemedel till företag som går bra och visar god lönsamhet under det att vi inte skall försöka hitta metoder att vara lika generösa mot dem som har svårigheter.

Nu säger finansministern att skälet till att han gör som han gör är att han funnit, att 150 svenska företag svarar för 90 % av exportvärdet. Visst är det viktigt att vi upprätthåller och utvecklar våra konkurrens- möjligheter på exportmarknaden, men när det gäller handelsbalansen är det väl också ganska väsentligt att de som producerar för hemmamarknadens behov är i stånd att klara den konkurrens de är utsatta för, så att vi inte behöver öka importen. Ur den synpunkten har de företag som i hög grad är inriktade på hemmamarknaden ändå sin stora betydelse för handelsbalansen.

Vidare avvisar nu finansministern min propå om att man skulle göra en ordentlig undersökning om huruvida konsumentprisindex rätt speglar pensionärernas konsumtionsmönster. Jag skall inte driva den debatten längre just nu utan bara uttala förhoppningen att finansministern i och med detta besked inte har sagt sista ordet i den frågan.

Herr WERNER i Tyresö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det var intressant men kanske inte särskilt överraskande att finansministern uttalade sig för en Haga III-omgång. Jag utgår från att han då vill ha någon form av utfästelser om återhållsamhet från de fackliga organisationerna i avtalsrörelsen. Är det den sortens statliga inkomstpolic som nu skall institutionaliseras? Herr Sträng talade inte ut på den punkten, men han kanske har mer att säga i sitt sista inlägg.

Jag vill hävda, herr Sträng, att ansvaret för inflationen ändå ligger hos kapitalägarna. Det ligger hos de stora koncernerna som utan att frukta konkurrenter eller priskonkurrens kan höja sina priser för att pressa upp sina vinster. Men en stor del av ansvaret ligger också på den ekonomiska politik som förs. Högräntepolitik, mervärdeskatt, en improduktiv militärapparat – allt pressar priserna i höjden. Till det kan man också lägga statens skattepolitik mot kommuner och landsting. Omkring 30 % av landstingens utgifter går ändå åt i form av moms och arbetsgivaravgifter till staten.

Prisutvecklingen i år har dämpats något i förhållande till fjolårets. Men vad kommer att hända i höst? För många fastigheter kommer hyrorna att drivas upp. Landsting och kommuner kommer att försämra sin service och besluta om höjda taxor, och på det sättet ökar sannolikt på nytt levnadskostnaderna. Det är därför vi efterlyser konkreta åtgärder för att bekämpa inflationen. Det räcker inte med att skylla på internationella prisstegringar, som den svenska riksdagen inte har makt att påverka. Det går inte heller att vältra över ansvaret på lönearbetarna. Det tycker vi är dålig politik.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag skall ge herr Fälldin ett besked som jag kanske skulle ha kunnat ge honom tidigare. Det är helt enkelt det att beskeden om dispens från energiskatten levereras med klart angivande av att dispensen gäller till den 30/6 nästa år, 1976. Det beskedet har lämnats till alla som fått dispens, och det beskedet får även NCB, dvs. det företag som jag gissar att herr Fälldin är en uppskattad delägare i.

Dessutom kan man inte säga att de stora företagen bara arbetar på exportmarknaden. Jag sade de representerar bortåt 90 % av vår export, men de stora företagen har självfallet sin försäljning även på hemmamarknaden. Jag ville illustrera vad de betyder rent exportmässigt, och det var detta jag gjorde i mitt inlägg.

Jag skall inte ta upp frågan om vårdnadsbidrag, eftersom herr Fälldin inte har någon möjlighet att komma tillbaka i ett inlägg nu, men det

finns en hel del att säga om den frågan.

Jag vill allra sist säga om kärnkraftsprogrammet att vi i det här landet är tvingade att producera kraft i takt med att industrin och konsumenterna kräver att få köpa den. Det är således ingen vara som man lägger på lager, utan det är helt enkelt den allmänna industriella utvecklingen och konsumenternas begäran och krav på energileveranser som är avgörande för i vilken takt vi bygger ut vår energiproduktion. Om vi baserar den utbyggnadsprocessen på olja, blir den dyrare än om vi baserar den på kärnkraft. Vi kan sälja kraften billigare från kärnkraftsverken, vilket är ett uttryck för detta.

Jag vill till herr Hermansson – eftersom jag inte hann med honom förra gången – säga att det är klart att den här debatten inte blir särdeles upplysande. Har jag en halvtimme på mig för att bemöta fem sex talare, finns det inte möjlighet för mig att med sedvanlig noggrannhet gå in i alla detaljer, utan då blir svaret självfallet litet hafsigt. Jag kan emellertid trösta herr Hermansson med att han kommer att få alla chanser att komma tillbaka. Det levereras en proposition till riksdagen. Den innehåller regeringens syn på den allmänekonomiska situationen och kommer att gå till finansutskottet. Vi får sedan ett betänkande hit till kammaren, och då är jag dessbättre icke tidsbegränsad – och dessutom, så som jag föreställer mig, litet bättre i stämbanden, varför det då bör finnas alla möjligheter för oss att djupgående diskutera de här frågorna.

Vilka, frågade herr Hermansson, har dragit fördel av den företagsvänliga politiken? Ja, så länge vi har företag som såväl företagaren och aktieägaren som arbetaren är beroende av har naturligtvis alla dragit fördel av den – även folkhushållet. Jag var i Kramfors för ett par dagar sedan, där jag tog emot en uppvaktning av fackföreningen vid en av Norrlands största industrier. Man ville utverka en förmån för sitt företag. Min kommentar när representanter som satt i företagsstyrelsen slutat tala var: Inte ens er egen verkställande direktör kan argumentera så övertygande för att regeringen skall göra medgivande till ert företag som ni själva gör. Svaret blev: Tacka för det! Vi är ju beroende av företaget. Vi skall leva på det och vi arbetar där. – Sådan är sanningen om man inte vill dra ner gardiner för ögonen. Den relativt företagsvänliga politik vi har drivit har bl. a. givit möjligheten att ställa över 2 miljarder kronor till förfogande för att förbättra miljösituationen på de svenska arbetsplatserna. Den har vidare givit arbetarna möjligheter att direkt påverka produktionsinvesteringarna för framtiden. Även det tycker jag är värt att notera.

Dessutom har vi varit hyggliga mot företagen. Under de senaste åren har det inneburit en konsolidering av företagen som har gjort att de inte har behövt tänka ut permitteringslistor så fort det har nupit till i konjunkturen, utan de har kunnat fortsätta verksamheten, vilket självfallet har gagnat alla.

Herr Hermansson har presenterat en lång önskelista. En del av vad han önskar är sådana ting som jag hoppas att man skall kunna realisera,

annat ligger ganska långt fram i perspektivet. Han talar om ett ökat bostadsbyggande och utökade reparationer. Det hoppas jag vi skall kunna realisera. Han talar om en stark utbyggnad av daghemmen. Där om har vi träffat en överenskommelse med kommunerna – dock icke om 75 000 nya daghemsplatser under 1976, eftersom kommunernas företrädare som realistiska män begriper att det kan de inte realisera. Det tarvas ju en utbildning av personal för att ta emot en sådan väldig ansvällning. Vad vi orkar är tillkännagivet i överenskommelsen, och det är 100 000 daghemsplatser på en femårsperiod.

Ökade insatser för miljöskydd är vi helt överens om. Kan vi förbättra de kollektiva transportererna? Jag hoppas på det, och här går kommunikationsministern ut med ett förslag i vår.

Däremot tror jag inte ett ögonblick på att vi, när vi nu har sagt ifrån att vi skall införa den femte semesterveckan, redan 1976 skall kunna genomföra sjutimmarsdagen. Vi orkar inte med det – det är det enkla svaret till herr Hermansson.

Statlig industrisatsning med medel ur AP-fonderna vill herr Hermansson ha. Det är möjligt att så kan bli, och f. n. arbetar AP-fonderna med att finansiera icke allenast de privata industrierna utan även de statliga. Det hela är ju fråga om var man skall satsa pengarna, och det är lika nödvändigt att ge sysselsättning vare sig det är en privat storindustri eller en statlig som byggs ut. Det blir sysselsättning i båda fallen. Jag förstår att herr Hermansson menar att det är principiellt ap- titligare om det är staten som tar hand om industrin, men jag har den uppfattningen att lämpligheten får vara avgörande. Är det lämpligt att staten bygger ut, all right. Är det lämpligt att en privat företagare bygger ut en befintlig industri, så skall han ha samma möjligheter att låna pengar ur AP-fonderna som staten.

Ökat handelsutbyte med de socialistiska länderna, det är vad vi strävar efter och arbetar med. Men det finns vissa naturliga begränsningar där, och herr Hermansson känner till varför; jag behöver inte utveckla dem vidare.

Jag har velat tillmötesgå herr Hermansson med att göra den här lilla korta kommentaren.

Låt mig sedan till herr Helén säga, att jag tror inte att man genom att sätta Svenska arbetsgivareföreningen och representanter för hela vårt övriga Löntagarsverige kring ett bord får dem att öppna sig. Även om vi håller oss vid sidan om så gör de inte det. Förhandlingsprocessen och förhandlingstekniken är inte sådana. Så småningom måste de väl öppna sig, när de är framme vid det avsnitt i förhandlingarna där uppgörelsen så eller så måste komma till, men att räkna på det inledningsvis och initialmässigt tror jag är inte litet utan mycket för blåögt.

Vi har talat nog om de här s. k. förlorade åren. Även om LO-ekonomerna har fällt en hård dom – jag kan inte direkt påminna mig vad de har sagt, men det är vad herr Helén gör gällande – behöver den ju inte vara rättvis. De är inte upphöjda till något slags absolut objektiv

vetenskaplig instans som säger vad som är rätt eller orätt. De tycker till som alla andra tycker till, och där kan det finnas olika uppfattningar. Vad vi vet är emellertid att hela första halvåret 1971 präglades den allmänna debatten av tal om generalstrejk och storstrejk och en väldig distans mellan Arne Geijer och Giesecke. I en sådan atmosfär gör man inga investeringar, i en sådan atmosfär får man ingen tillväxt i ekonomin.

Allra sist, herr talman – jag har väl tagit ut den tid som jag har till mitt förfogande – behöver jag inte stå här och skryta, om jag säger som det är, och det är att under 1975 har Västeuropa haft en nedgång i tillväxten med mellan 2 och 3 %. Tar jag med Amerika och Japan så blir det inte bättre. Vi har klarat oss. Allting talar för att vi inte har haft någon direkt nedgång, även om naturligtvis uppgången har varit mycket måttlig. Vi har möjligheter att fortsätta den uppgången under 1976. Vad som är en realitet är att sysselsättningen har varit väsentligt bättre i vårt land än i omgivande nationer under de senare åren. Arbetslösheten har alltså varit lägre. Industriinvesteringarna har varit kraftigare hos oss – och takten i industriinvesteringarna snabbare – än i omvärlden. Den privata konsumtionsökningen – eller folkets standardhöjning – har varit snabbare hos oss än annorstädes.

Herr talman! Det skulle kunna räcka med den avslutningen. Det är inget skryt, det är bara en redovisning över några statistiska data.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern fortsätter att måla bilden av hur totalt omöjligt det skulle vara med stabiliseringspolitiska konferenser – även om han slapp belastningen av oss från oppositionen. Nu är det den andra sidan som inte ens skulle kunna tala öppenjärtigt om bara finansministern, statsministern och några andra satt där – och det vore blåögt att tro att de skulle öppna sig.

Jag kan bara konstatera att detta är herr Strängs dom – inte över folkpartiledaren utan över riksdagens finansutskott och riksdagens enhälliga beslut. Det är faktiskt en sak som finansministern i en minoritetsregering inte kan kosta på sig, utan här får herr Sträng försöka tänka ut en annan lösning.

Sedan önskar jag inte herr Sträng någon fortsatt stämbandsinfektion, men jag tycker att det har varit mycket klädsamt med den dämpade tonen här i kväll.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Fick herr Helén gå upp ett tag till, så får jag kanske säga ytterligare bara några avslutande ord.

Jag tyckte att herr Hermansson hårdrog litet för ensidigt i sitt senaste inlägg. Jag har inte gjort gällande att lönerna ensamma bestämmer inflationen. Men herr Werner i Tyresö säger i sin interpellation att inflationen är ett onödigt ont, att lönerna inte spelar någon roll, att inflationen i stället kommer från multinationella företag och att det finns

möjligheter att i profiten hos företagen klara lönehöjningarna. Det är då jag har ett behov av att säga: Så är det sannerligen inte. Det finns företag där vinsten har varit sådan, bl. a. på produktivitetens utvecklingen, att man kan klara lönehöjningar. Men vi har oändligt stora branscher – handeln, transportnäringen, restaurangnäringen, tjänstenäringen över huvud taget, där produktiviteten inte kompenserar de lönehöjningar som vi nu har genomfört, och då blir det priskonsekvenser. Det är det som både herr Hermansson och herr Werner behöver tänka på.

Herr talmannen anmälde att herrar Werner i Tyresö och Hermansson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Herr JOHANSSON i Vrångeback (m):

Herr talman! I ett allsidigt näringsliv, som vi alla eftersträvar, är fisket en mycket viktig del. I den livsmedelssituation som nu råder i världen bör alla produktionsgrenar bli föremål för uppmärksamhet och stimulerande åtgärder. Flera grenar i vårt näringsliv har också fått stöd, och åtgärder av skilda slag har vidtagits. Därom har vi i stort sett varit eniga.

Fisket och fiskets utövare har däremot inte fått samma stöd från det allmännas sida. Visserligen har det förekommit diskussioner om fisket och dess problem, men detta har inte lett till samma resultat och konkreta åtgärder som diskussionerna gjort för flera andra näringsgrenar.

Det är nu dags att verkliga krafttag tas. Vi har inte råd att ytterligare decimera vår fiskarkår och sänka vår produktionskapacitet. Inte mindre än 40 % av fiskarkåren har försvunnit sedan år 1940. Saltsjöfiskets fångster var år 1965 omkring 375 000 ton men var nere i omkring 200 000 ton 1974.

Jag vill vidare erinra om att under senare delen av 1960-talet och början av 1970-talet försålades ett stort antal av våra bästa fiskebåtar till utlandet. Efter en rätt stark prishöjning under åren 1973 och 1974 har priserna under innevarande år sjunkit kraftigt, kanske mest beroende på det internationella prisfallet. I detta läge har vi ett alltför svagt stödssystem för fisket. Vi måste få en stödpolitik som kan neutralisera de internationella prisfallen.

Våra fiskare är inte vare sig tillfälligt eller i det långa loppet betjänta av ojämna eller ryckiga priser på sin produkt. Jämna och stabila priser – det är vad man i dag vill ha. Detta är en av de viktigaste förutsättningarna för att vi i framtiden skall kunna hålla en intakt fiskarkår och därtill också ha tillgång till fisk i vårt kosthåll. Den svenska fiskarkåren är internationellt känd som en skicklig yrkeskår, och den bör man medan tid är ta vara på, dessutom är den mycket viktig för bosättningen ute i våra kustsamhällen. Vi har tillräckligt många hus ute i kustsamhällena som står tomma vintertid. De många mörka fönstren i dessa samhällen är bevis på en tråkig utveckling.

Det är inte enbart de fallande priserna på fisk som orsakar fiskets

situation. Fiskerinäringens **omkostnader** har, särskilt under innevarande år, kraftigt stigit. Drivmedels**kostnaden** har stigit mer än dubbelt på ett enda år. Båtar och redskap har också stigit mycket kraftigt i pris. Därtill kan man lägga att våra fiskare kommit i ett mycket sämre läge bl. a. därför att andra länder ger så stora subventioner till fisket och har ett starkt gränsskydd mot import.

Allt detta sammantaget – fallande priser, kraftigt ökade kostnader, hård konkurrens från andra länder – har gjort att fisket just nu befinner sig i en verklig kris. Denna kris skapar oro och misströstan för yrkets framtid.

Vad det nu gäller är att skyndsamma åtgärder vidtas från statsmakternas sida – dels så att fiskets lönsamhet återställs, dels så att ett förtroende för näringen som sådan skapas som i sin tur ger goda förutsättningar och gör att näringen blir attraktiv även för unga människor. Framtidstron har givetvis härvidlag ganska stor betydelse.

Till den stora nedgången i antalet fiskare kommer åldersfördelningen i fiskarkåren. Under de närmaste åren kommer en betydande avgång att ske av åldersskäl. Dessa två förhållanden sammantagna kan medföra att det blir svårigheter att få besättningar för fiskefartygen. Detta kan även medföra svårigheter för fiskets serviceföretag.

Fiskets framtid är i mycket hög grad beroende på nyrekrytering av unga fiskare. Dessa frågar sig givetvis med all rätt om fisket har framtiden för sig. Får vi fiska på traditionellt fiskevatten? Får vi ett tillfredsställande gränsskydd? Får vi fasta och stabila priser på våra varor? Får vi lättnader i drivmedelskostnaderna? Får Föreningen Svensk fisk ökade anslag så att den kan klara sina uppgifter, bl. a. med övertagande av fisk som inte kunnat avsättas på färskmarknaden? Får vi prisstöd till kostnaderna för fiskeredskap? Kan vi få rättelse i den alltför kraftiga nedskärningen av fisket för Sveriges del som beslutades av den nordostatlantiska fiskerikommissionen? Får vi bättre kompensation vid stopp i fisket orsakat av beståndsbevarande åtgärder? Får vi en rättvisare skattelagstiftning så att vi kommer på samma inkomstnivå som likvärdiga grupper i samhället? Får vi i svåra situationer anstånd med annuiteterna på våra lån? Kommer något att göras åt den illojala konkurrens som numera tyvärr bedrivs mot fiskarkåren av s. k. deltidfiskare?

Herr talman! Detta är några av de frågor som fiskare i dag ställer, inte minst de unga fiskarna. Det är frågor som pochar på sin omedelbara lösning, om vi i framtiden skall kunna behålla ett svenskt fiske och en svensk fiskarkår. Vi inom moderata samlingspartiet är helt överens med fiskarna om att vår regering alltför länge har hållit sig passiv i dessa frågor. Nu, i elfte timmen, har jordbruksministern dock gjort vissa uttalanden och utfästelser, som tyder på att regeringen kommer att lägga fram vissa förslag, och vi hoppas verkligen att något blir gjort innan det är för sent. En stark fiskerinäring med goda fångster minskar i motsvarande grad behovet av fiskimport. Jag tror att ingen i dag vill göra den rekommendationen att vi skall minska den inhemska livsmedels-

produktionen och i stället byta till import.

Slutligen, herr talman, kan jag inte underlåta att påpeka den stora betydelse som fisket, fiskarna och deras bosättning har från regionalpolitisk synpunkt och för miljö- och naturvård.

Nr 12

Onsdagen den
29 oktober 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr ENLUND (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att tala om de svenska folkrörelserna. Deras uppgift i samhället och deras förhållande till myndigheterna har på senare tid diskuterats ganska livligt.

Det mest utmärkande draget för en folkrörelse är att den är visionär. Därmed menar jag att den ställer upp mål som det kalla förnuftet säger knappast kommer att uppnås. Detta gäller den kristna visionen att göra alla folk till lärjungar, det gäller också nykterhetsrörelsens arbete för ett alkoholfritt samhälle, och det måste i hög grad ha gällt arbetarrörelsens och väckelserörelsens pionjärer som under 1800-talet måste ta upp kampen mot en förkrossande övermakt.

Den "normala" och mest mänskliga reaktionen hos dem som nåddes av kallelsen att gå in i dessa väldiga uppgifter kunde ha varit denna: Detta är omöjligt. Detta betyder att vi får ge upp allt vårt eget. Att gå in i den här uppgiften kan aldrig vara vettigt. Det måste vara klokare att lägga av på en gång och i stället gå in i den stora trygghet som det innebär att bete sig som de flesta andra.

Denna dialog mellan kallelse och självbevarelsedrift har otaliga människor tvingats göra med sig själva, när de har kommit in i en folkrörelsens kraftfält. Den kan ha varit mer eller mindre dramatisk, och det beslut som uppgörelsen så småningom har lett fram till kan ha varit mer eller mindre livsavgörande. I en del fall kan det ha varit fråga om ett direkt val mellan liv och död, beroende på om man avsvurit sig sin övertygelse och bugat sig för kejsaren, eller om man vägrat att göra det. I andra fall kan det ha gällt ett val mellan en behaglig i-landstillvaro eller ett liv i umbäranden och isolering i Afrikas djungler. I andra, mindre dramatiska fall kan det ha varit så enkla ting som att överge eller stå fast vid ett beteendemönster eller en livshållning som man vet är värdefull för enskilda människor och samhället i stort men som man ändå övervägt att offra därför att den utgjort ett hinder i karriären.

Ett annat utmärkande drag för folkrörelsen har varit dess metod att försöka förändra genom att övertyga, aldrig genom att tvinga. Därmed har den i högsta grad varit bärare av demokratins metod att förändra samhället. Folkrörelsernas historia ger oss talrika exempel på att en folkrörelse förlorar sin karaktär av folkrörelse och i stället blir ett maktens redskap så snart man börjar tumma på demokratins metod. Därmed är jag inne på de faror som alltid har hotat folkrörelserna.

Det vore naturligtvis fel att påstå att folkrörelsernas företrädare i alla tider har burits av idealitet och vision. Vad jag har talat om gäller snarare karaktärsdrag som varje folkrörelse måste bära med sig genom alla mänskliga misslyckanden och felsteg, om den vill bevara sin karaktär av folk-

rörelse. När den går över från vädjan och erbjudande till maktspråk och tvång ger den sig in på farlig mark. Den kristna kyrkans historia ger åtskilliga exempel på detta. När den beträtt maktens och tvångets väg har nya rörelser brutit fram med pionjärer som varit beredda att gå till kätthålet, stupstocken eller fängelset hellre än att överge sin övertygelse och sina frihetskrav.

Finns det då någon anledning att i dagens debatt om folkrörelserna påminna om karaktärsdrag och förhållanden som var typiska under folkrörelsernas pionjärtid i vårt land under 1800-talet? Enligt min mening finns det flera skäl att göra en sådan påminnelse. Jag vill nämna några.

Det är först och främst nödvändigt att alla de stora och etablerade folkrörelserna med jämna mellanrum ställs inför frågan, om de bevarat eller om de håller på att förlora de kraftkällor som en gång gjorde det möjligt för dem att bryta fram ur folkdjupet. Kulturredaktören i Expressen, Bo Strömstedt, synes vara övertygad om att folkrörelserna gjort den förlusten. I den intensiva debatten förra året med företrädare för Kooperativa förbundet gjorde han en jämförelse mellan frikyrkorörelsen och konsumentkooperationen och ställde följande frågor: "Religiös frigörelse, ekonomisk frigörelse: Ja. Men om den religiösa friheten själv blir rutinens, formernas, den döda självtillräcklighetens fånge – och om själva upproret mot den ekonomiska makten blir en ny diktatorisk makt? Vad gör vi då? Blundar och mumsar vidare på fraserna från förr?" Detta kunde man läsa i Expressen av den 12 juni förra året.

Man kan naturligtvis beklaga att kulturredaktören i landets största tidning har en så negativ syn på folkrörelsernas situation. Men de frågor han ställer bör ingen av folkrörelserna skjuta ifrån sig. Och i den debatt som nu pågår om folkrörelsernas relationer till myndigheterna får dessa frågor såvitt jag kan förstå särskild aktualitet. Särskilt stora synes mig riskerna vara för de folkrörelser, som ett i flera decennier maktägande parti gjort anspråk på att räkna som sina.

Ibland förekommer det att begreppet folkrörelse begränsas till att endast gälla socialdemokratin närstående organisationer. Så anser t. ex. Aftonbladet att planerna på att utvidga Tiden-Barnängens anläggningar till ett tryckhus för KF:s, OK:s, hyresgäströrelsens och fackförbundens tidningar skulle vara en lösning för "hela folkrörelsepressen", som skulle betyda "seger för folkrörelserna". Från folkpartiets sida vill vi klart ta avstånd från att begreppet folkrörelse enbart eller ens i första hand skulle innefatta organisationer, vilkas klara målsättning är att tillvarata de egna medlemmarnas ekonomiska intressen. För att få räknas som folkrörelse måste man tydligen enligt Aftonbladet dessutom vara beredd att ställa upp som vapendragare åt socialdemokratin och regeringen, som i flera decennier haft ett dominerande inflytande i vårt politiska liv.

Ännu mer skrämmande ter sig den beskrivning av folkrörelsernas roll i framtidens samhälle som man finner i SSU:s folkrörelsemanifest. Där sägs att folkrörelseverksamheten visserligen kan motiveras utifrån varje folkrörelses egen idé. Men i fortsättningen heter det: "För SSU har det

däremot varit naturligt att sätta in folkrörelserna i ett demokratiskt socialistiskt perspektiv. Levande folkrörelser, som är fria gentemot såväl statsmakten som det privata kapitalet, är väsentliga politiska vapen i kampen för ett demokratiskt socialistiskt samhälle.”

Min kommentar till den utläggningen kan bli ganska kort. Att folkrörelserna kämpar för demokratisk frihet, bevisas av deras egen historia. Men om de, som SSU vill, skall användas som vapen i kampen för ett socialistiskt samhälle, då kommer de att gå under. Det bevisar folkrörelsernas situation i alla nu existerande socialistiska stater.

Mot bakgrund av den debatt som förts på senare tid angående folkrörelsernas roll i framtidens samhälle, tycker jag att det finns skäl att avkräva socialdemokratin svar på några för folkrörelserna mycket viktiga frågor.

Är man villig att i framtiden respektera och garantera folkrörelsernas fria ställning och oberoende i förhållande till myndigheter på alla nivåer? Om svaret på den frågan är ja, måste alla planer på att flytta in företrädare för folkrörelserna i kanslihus och kommunalkontor som lönegradsplacerade tjänstemän skrinläggas.

Är man villig att respektera den för alla folkrörelser oundgängliga principen om partipolitisk obundenhet? Om svaret på den frågan är ja, måste kollektivanslutningen upphöra. Då kan man inte fortsätta att kräva stora pengar av fackföreningarna till det egna partiet, trots att man vet att många medlemmar tillhör andra partier, partier som därigenom kommer att bekämpas med sina egna medlemmars pengar. Ännu orimligare blir det att med stora pengar från fackliga organisationer blanda sig i valrörelser i andra demokratiska länder.

Är man villig att ge de ideella folkrörelserna, som inte har intresseorganisationernas enorma ekonomiska resurser, rimligare ekonomiska villkor utan att deras frihet att verka för sina idéer på något sätt begränsas? Jag tänker här främst på de fria samfundet, nykterhetsrörelsen och organisationer för internationell hjälpverksamhet. Vill man ge den hjälpen då är det orimligt att även i fortsättningen säga nej till de förslag som folkpartiet flera gånger fört fram om avdragsrätt vid statlig inkomstbeskattning för gåvor till ideella organisationer, lättnader beträffande den 4-procentiga löneskatten och befrielse från arvsskatt.

De idéburna folkrörelserna har i dag som sin främsta målsättning att stå öppna för alla och inbjuda till en gemenskap över alla yrkesgränser och sociala skrankor. Många menar att de inte lyckas med detta och att de lever i alltför stor isolering. Men där finns dock i dag både hos trossamfundet och hos nykterhetsrörelsen en medveten strävan – man kan kalla det en attitydförändring om man så vill – att gå ut och söka upp människor som tycker och tror annorlunda och som har särskilt stora behov av mänsklig värme och gemenskap. De insatser som görs av t. ex. Lewi Pethrus stiftelse för filantropisk verksamhet, den s. k. RIA-verksamheten inom de kristna samfundens nykterhetsrörelse och den samlade länkrörelsen har för många människor betytt räddning ur djupt

*Allmänpolitisk
debatt*

mänskligt clände. Ett annat exempel är MHF:s och dess ungdomsförbunds arbete för helnykter trafik. MHF:s ungdomsförbund har flera tiotusental medlemmar, och jag tror att deras föredöme och propaganda kan få en oerhörd betydelse i kampen mot den svåraste olycksfallsfaktorn i trafiken, onykterheten. På samma sätt erbjuder de kristna samfundens ungdomsorganisationer en gemenskap, där arbetet på att hjälpa unga människor till rätta i tillvaron utgör den helt dominerande uppgiften. Det är en gemenskap som står i hjärt kontrast mot de miljöer som den kommersialiserade nöjesindustrin har att erbjuda. Miljöer där man i huvudsak frågar efter ungdomens pengar och struntar i dess personliga framtidsöde.

Bakom allt detta arbete inom de idéburna folkrörelserna ligger övertygelsen att världen skulle förvandlas, om varje människa mer än vad nu sker ville ta ansvar för sin medmänniska. Den övertygelsen måste föras från människa till människa. Den kan aldrig spridas genom lagstiftning och instruktioner från myndigheter och ämbetsverk. Därför är det så viktigt att de ideella folkrörelserna får behålla sin frihet att verka – var och en efter sin egenart – helt oberoende av offentliga myndigheter. De bärs av sina visioner och av sin idealitet. Därmed är jag tillbaka vid de omistliga karaktärsdrag som jag nämnde i början av mitt anförande och som både folkrörelserna själva och offentliga myndigheter på alla nivåer måste hjälpa till att bevara.

I detta anförande instämde herr Sellgren (fp).

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen samt behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 2 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle civilutskottets betänkande 1975/76:3 uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

§ 3 Anmälades och bordlades

Proposition

1975/76:34 med förslag till marknadsföringslag, m. m.

§ 4 Kammaren åtskildes kl. 00.13.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert